

7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ DEĞERLERİ
KAZANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Esmâ KAPAN
Yüksek Lisans Tezi
Temmuz 2014

7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ
DEĞERLERİ KAZANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Esmā KAPAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nazlı GÖKÇE

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Temmuz 2014

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Esmâ KAPAN'a "7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanma Durumlarının İncelenmesi" başlıklı tezi 14.07.2014 tarihinde, aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programı yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç.Dr. Nazlı GÖKÇE	
Üye	: Doç.Dr. Handan DEVECİ	
Üye	: Doç.Dr. Erdoğan KAYA	
Üye	: Yard.Doç.Dr. Dilruba KÜRÜM YAPICIOĞLU	
Üye	: Yard.Doç.Dr. Tuba ÇENGELCİ KÖSE	

Doç.Dr. Handan DEVECİ
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitü Müdür Vekili

ÖZET

7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDEKİ DEĞERLERİ KAZANMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Esmâ KAPAN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Temmuz 2014

Danışman: Doç. Dr. Nazlı GÖKÇE

Bu araştırmanın amacı, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerini ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Bu doğrultuda verilerin toplanmasında nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseni benimsenmiş, karma yöntem desenlerinden yakınsayan paralel desen kullanılmıştır. Nicel ve nitel veriler eş zamanlı olarak toplanmış, bilgiler ayrı ayrı analiz edilmiş ve daha sonra veriler bir araya getirilerek iki veri türü ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın nicel boyutunda; 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini belirlemek amacıyla Beldağ (2012) tarafından geliştirilen *Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği (SBDDEÖ)*, 2012-2013 eğitim öğretim yılı sonunda 462 tane 7. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ve değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlere ilişkin 18 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- 7. sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ*’nden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 134,10; ortalama kazanım düzeyi yüzdesi %76,72’dir. Bu değerler; öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin düşük olmadığını ve

kısmen yeterli olduğunu göstermektedir. Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenleri ise çoğunlukla; 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinin yetersiz ve kısmen yeterli olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin görüşleri ve 7. sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ* 'nden elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında, 7. sınıf öğrencilerinin öğretmenlerinin düşündüğü kadar değerleri kazanma düzeylerinin yetersiz olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Öğrencilere uygulanan ölçekte 7.sınıf öğrencilerinin cinsiyet değişkenine göre tüm değerlerde; aile aylık gelir durumu değişkenine göre barış, adil olma, farklılıklara saygı, dürüstlük; baba öğrenim düzeyi değişkenine göre barış, adil olma, bilimsellik, farklılıklara saygı; I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notu değişkenine göre barış, adil olma, farklılıklara saygı, dürüstlük, bilimsellik, vatanseverlik; anne öğrenim düzeyi değişkenine göre ise yalnızca bilimsellik değerinde anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerine uygulanan ölçekte cinsiyet değişkeni haricindeki diğer tüm değişkenlerin (aile aylık gelir durumu, anne ve baba öğrenim düzeyi, Sosyal Bilgiler dersi başarı notu) öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkilediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler değer kazanma sürecinde okul dışında etkili olduğunu düşündükleri faktörleri, okul içinde etkili olduğunu düşündükleri faktörlere göre daha çok vurgulamışlardır.
- Öğrencilere uygulanan ölçekte 7.sınıf öğrencilerinin; Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerler arasında kazanım düzeyi yüzdesi sırasıyla en düşük *estetik* (%69,5) ve *vatanseverlik* (%70,8); en yüksek ise *barış* (%82,84) ve *adil olma* (%81,7) değerlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenleri ise; 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde zor kazandığını düşündükleri değerler arasında en çok *adil olma* ve *farklılıklara saygı*, kolay kazandığını düşündükleri değerler arasında ise *vatanseverlik* ve *bilimsellik* değerlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin kolay ve zor kazanıldığını düşündükleri değerler ile öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini gösteren ölçekten elde edilen verilerin örtüşmediği sonucuna ulaşılmıştır.
- Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde daha çok aile ve öğrenciden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadırlar. Bunların yanı sıra eğitim sisteminden ve çevreden

kaynaklanan sorunlar da bulunmaktadır. Öğretmenler, yaşanan sorunlar arasında en az sayıda öğretmenden kaynaklanan sorunları vurgulamışlardır.

- 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin öğretmenler; Milli Eğitim Bakanlığı'na, ailelere, devletin politika anlayışına, öğretmenlere, okul yönetimine ve çevreye yönelik öneriler getirmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler, Değerler Eğitimi, 7. sınıf öğrencileri.

ABSTRACT

THE STUDY OF 7th GRADE STUDENTS' GAIN VALUES SITUATIONS IN SOCIAL STUDIES COURSE

Esma KAPAN

Eskişehir

Anadolu University Graduate School of Educational Sciences

July 2014

Advisor: Doç. Dr. Nazlı GÖKÇE

The purpose of this study is to determine how much 7th grade students gained values in social studies course and the factors affecting levels of gain values. Thus, of the converging parallel pattern mixed methods design, which is a method collecting quantitative and qualitative data was used to collect data. Quantitative and qualitative data were collected simultaneously was adopted; data were analyzed separately, and then the data was associated with combining the two data types. In the Research's the quantitative dimension; at the end of 2012-2013 academic year, the Social Studies Education of Values Scale (SSEVS) developed by Beldağ (2012) was administered 462 7th grade students to determine what levels 7th grade students gained the values in social studies course. In the qualitative dimension of the study, 18 social studies teachers were had semi-structured interviews about the level of values which 7th grade students gained, and the factors affecting the level of values gained. In this study, the following conclusions were reached:

- The arithmetic average of total score of 7th grade students from SSEVS applied to them is 134.10; the average percentage gain level is 76.72%. These values indicate the levels of gaining values of students are not low, and that is partly sufficient. Most of social studies teachers interviewed stated the levels of gaining values of students are insufficient and partially sufficient. When teachers' opinions and the results of SSEVS applied to 7th grade students were

compared with each other, it was concluded that the levels of gaining values of 7th grade students are not insufficient as the teachers' claims.

- In the scale applied to the students in the 7th grade students, it was concluded that in all values according to gender; According to the monthly income of the family status variables there were significant differences among peace, fairness, respect for diversity, integrity; According to the father's educational level variable, there were significant differences among peace, fairness, science, respect for diversity; according to the First semester social studies' success status, there were significant differences among peace, fairness, respect for diversity, integrity, science, patriotism; According to the mother's educational level variables there was only scientific value. The teachers of social studies stated that all other variables (family income, the education level of mother and father, the grade of social studies) except gender of the scale applied to 7th grade students affected the students' value of winning levels. In the process of appreciation, teachers emphasized the factors which are considered to be effective outside of schools more than those that are considered to be effective in schools.
- According to the scale applied to students, the lowest percentage as aesthetics (69.5%) and patriotism (70.8%) ; the highest percentage as the peace (82.84%) and fairness (81.7%) were reached respectively as the conclusions of acquisition levels over values of social studies among 7th grade of those. The social studies teachers stated that the hardest-earned values can be interpreted as being fair and respect to diversity while the easiest values can be said as the patriotism and being scientific. It was concluded that the easy and hard-earned values that were indicated by teachers and the data obtained from the scale were found as incompatible.
- During the process of acquiring the values in the lessons of Social Studies over 7th grade students, teachers faced the problems caused by students and the family more. In addition to those, the problems arising from the education system and environment can be seen. Teachers emphasized a small number of problems caused by them.

- The teachers made recommendations for the solutions of the problems that are seen in the process of acquiring the values in Social Studies lessons over 7th grade students devoted to Ministry of Education, parents, the political understanding of the state, teachers, school management and environment.

Key words: Social Studies, Education of Value, 7th grade students.

ÖNSÖZ

Değerler eğitimi, toplumsal huzur ve güven ortamının sağlanması için önemi giderek artan bir konu durumuna gelmiştir. Sosyal Bilgiler dersi de, içeriği ve yaşamla iç içe olan bir ders olması nedeniyle öğrencilere değer kazandırma sürecinde önemli bir role sahiptir. Bu noktadan hareket edilerek araştırmada; 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazanma durumları incelenmiştir. Bunun için, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörler (değişkenler) öğretmen ve öğrencilerden elde edilen veriler yoluyla değerlendirilerek, elde edilen veriler birbiriyle ilişkilendirilmiştir.

Araştırmanın gerçekleştirilmesinde pek çok kişinin katkıları olmuştur. Öncelikle, araştırma sürecinde değerli görüş ve yönlendirmeleriyle katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Nazlı Gökçe'ye teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırma konusunun belirlenmesinde yardımlarına başvurduğum Sayın Doç. Dr. Handan Deveci'ye teşekkürlerimi sunarım.

Verilerin analizi sürecinde bana yardımcı olan ve yol gösteren arkadaşlarım Araş. Gör. Uğur Gezer, Araş. Gör. Murat Ekici ve arkadaşım Murathan Serdaroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Tez jürimde yer alan ve değerli görüşleriyle katkılarını esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Erdoğan Kaya, Yrd. Doç. Dr. Tuba Çengelci Köse ve Yrd. Doç. Dr. Dilruba Kürüm Yapıcıoğlu'na teşekkürlerimi sunmaktan onur duyarım.

Araştırmanın uygulama sürecine katılan değerli öğretmen ve öğrencilerimize ve uygulamaların yapılmasında yardımcı olan okul yöneticilerine teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde her zaman desteğini, yardımını ve sabrını hissettiğim sevgili eşim Kaan Kapan'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Manevi desteklerini esirgemeyen anneme ve sevgili kardeşlerime de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Esmâ KAPAN

Eskişehir, 2014

ÖZGEÇMİŞ

Esma KAPAN

İlköğretim (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği) Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans	2007	Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sınıf Öğretmenliği
Lise	2003	Balıkesir Edremit Lisesi

İş

2007-	Sınıf Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı
-------	---

Yayımlar

Kaya, E.; Ekici, M.; Eryılmaz, Ö; Kapan, E.ve Gezer, U. (2014). On iki yıllık zorunlu eğitim uygulamasının sosyal bilgiler dersine yansımaları. *III. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu (USBES III)*.

Gökçe, N., Ekici, M. ve Kapan, E. (2014). 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki bazı coğrafya kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanlışlıkları. *Sosyal Bilimler Dergisi Eğitim Fakültesi 30. Yıl Özel Sayısı*, 83-96.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	ix
ÖZGEÇMİŞ	x
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
Değerler Kavramı.....	3
Değerlerin Sınıflandırılması.....	4
Değerler Eğitimi.....	7
Değerler Eğitiminde Aile ve Toplumun Rolü.....	10
Değerler Eğitiminde Okul ve Öğretmenin Rolü.....	12
Değerler Eğitimi Yaklaşımları.....	15
Değerleri Telkin Etme (Aşılama) Yaklaşımı.....	16
Değer Açıklama Yaklaşımı.....	17
Değer Analizi Yaklaşımı.....	18
Karakter Eğitimi Yaklaşımı.....	19
Gözlem Yoluyla Değer Öğretimi Yaklaşımı.....	21
Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı.....	22
Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi.....	23
Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı ve Kapsamı.....	24
Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi.....	26
Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi.....	29

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında	
Yer Alan Değerler ve Açıklamaları.....	33
Araştırmanın Amacı.....	36
Araştırmanın Önemi.....	37
Sınırlılıklar.....	39
Tanımlar.....	40
İlgili Araştırmalar.....	40
Türkiye’de Yapılan Araştırmalar.....	40
Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	47
İKİNCİ BÖLÜM: YÖNTEM.....	51
Araştırmanın Modeli.....	51
Evren ve Örneklem.....	53
Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	57
Ölçek Yoluyla Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	58
Görüşmeler Yoluyla Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR.....	66
Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği Yoluyla Elde Edilen	
Bulgular.....	66
7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan	
Değerleri Kazanma Düzeyleri.....	66
7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan	
Değerleri Kazanma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre	
Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular.....	67
7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan	
Değerleri Kazanma Düzeylerinin Aile Aylık Gelir Durumu	
Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular	70
7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan	
Değerleri Kazanma Düzeylerinin Anne Öğrenim Düzeyi	
Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular.....	73

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular	75
7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin I. Dönem Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Notu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular.....	79
Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular.....	82
Öğretmenlerin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerine İlişkin Görüşleri.....	82
Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri.....	84
Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kolay ve Zor Kazandığını Düşündükleri Değerlere İlişkin Görüşleri.....	89
Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri.....	93
Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri.....	97
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	104
Sonuç ve Tartışma.....	105
Öneriler.....	119
Uygulamaya İlişkin Öneriler.....	119
Yapılacak Araştırmalara İlişkin Öneriler.....	120
EKLER:.....	122
KAYNAKÇA:.....	140

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: <i>Spranger' e Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	4
Tablo 2: <i>Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması</i>	6
Tablo 3: <i>Sosyal Bilgiler Eğitimi Aracılığıyla Bireylerde Geliştirilmesi İstenilen Boyutlar ve İlgili İçerik Matriksi</i>	30
Tablo 4: <i>Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Üniteler ve Doğrudan Verilecek Değerler</i>	32
Tablo 5: <i>Ölçek Uygulamasının Yapıldığı Okullar ve Çalışmaya Katılan Öğrenci Sayıları</i>	54
Tablo 6: <i>Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kişisel Özellikleri</i>	55
Tablo 7: <i>Görüşmeye Katılan Öğretmenlerin Özellikleri</i>	56
Tablo 8: <i>Ölçekte Yer Alan Maddeler ve Ait Oldukları Değerler</i>	58
Tablo 9: <i>Görüşme Kodlama Anahtarında Yer Alan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri</i>	64
Tablo 10: <i>7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeyleri</i>	67
Tablo 11: <i>7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması</i>	68
Tablo 12: <i>7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Aile Aylık Gelir Durumu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması</i>	70
Tablo 13: <i>7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması</i>	73
Tablo 14: <i>7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması</i>	75

Tablo 15: 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin I. Dönem Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Notu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması.....	79
Tablo 16: Öğretmenlerin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerine İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	83
Tablo 17: Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	85
Tablo 18: Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kolay ve Zor Kazandığını Düşündükleri Değerlere İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	89
Tablo 19: Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları.....	93
Tablo 20: Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri ve Frekans Dağılımları.....	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yakınsayan Paralel Desenin Prototip Modeli.....	52
--	----

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	: National Council for the Social Studies (Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi)
SBDDEÖ	:Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği
SBDÖP	:Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
TDK	:Türk Dil Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte dünyada ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda pek çok değişim olmaktadır. Bu değişimler bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarını, değerlerini ve normlarını gerek doğrudan, gerekse dolaylı olarak etkilemeye başlamıştır. Oluşan bu etkileşim sürecinin, bireylere olumlu olduğu gibi, olumsuz yönde de pek çok yansımaları görülmektedir. Bilgi çağının ve küreselleşmenin etkisiyle insanlar, daha çok teknolojiye yönelerek, birbirleriyle doğrudan temasa girmeden gerçekleşen ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu durum ise, insani ve manevi değerlerden uzaklaşılmasına, bu değerlerin yerini insanlık dışı davranışların almasına neden olmuştur (Uçar, 2009: 11). Nitekim gelişen ve değişen dünyada; hızla büyümekte olan sosyal problemler, artan şiddet olayları, cinayet, terör, intihar, hırsızlık, uyuşturucu, hoşgörüsüzlük, sorumsuzluk, saygısızlık gibi olumsuz durumların (Aladağ, 2009:1) insanların değerleri yeterince kazanamamasıyla ilgili olduğu söylenebilir.

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005). Değerler kişiliğe ve kültüre dönük bir yapıya sahiptir ve kalıtsal olarak nesilden nesile geçme gibi bir özelliğe sahip olmadığı için başlı başına bir eğitim sorunudur (Yeşil ve Aydın, 2007: 80). Çünkü eğitim; yetişmekte olan bireylerin içerisinde yaşadığı topluma olduğu kadar, tüm insanlığa karşı da sorumluluklarının bilincinde olup, uyum sağlayabilen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. Bu nedenle eğitim kurumu olan okullarda, ulusal ve evrensel değerlerini benimseyen ve bunu içselleştirebilen nesillerin yetiştirilebilmesi büyük önem taşımaktadır.

Okullarda değerlerin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı derslerden biri de, Sosyal Bilgiler dersi. 2005 yılından itibaren uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (SBDÖP) temel öğeler: genel amaçlar, beceriler, kavramlar ve değerler olarak ifade edilmiş; programda her temaya ait doğrudan verilecek değerler ile ilgili açıklamalar ve etkinlik örnekleri sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler dersi, bir değerler eğitimi dersidir. Gerek içeriğinin tarihsel bir nitelik taşıması, gerekse değişik kültür ve yaşam hikâyelerini anlatması ve çok disiplinli bir yapıya sahip olması açısından, değer öğretimi bakımından önemlidir (Kan, 2010: 140). Doğanay (2009: 226)'a göre sosyal bilgiler eğitimi;

- Bireyin öncelikle kendini ve çevresini anlamasına,
- Bireyin kendine ve çevresine olumlu değer ve tutumlar geliştirmesine,
- Bireyin sahip olduğu bilgi ve değerleri eyleme dönüştürebilmesine yardımcı olur. Bunlardan birindeki eksiklik ise, toplumda dengesiz bireylerin yetişmesine sebebiyet verir.

Bu bağlamda, öğrencilerin SBDÖP'nda verilen değerleri kazanma düzeylerinin araştırılması gerekmektedir. Öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri araştırılırken verilerin yalnızca öğrencilerden elde edilmesi, değerler eğitimi sürecine yönelik genel bir değerlendirme yapılmasında sınırlılıklar yaşanmasına neden olabilir. Bu nedenle öğretmenlerce de öğrenci değerleri kazanma düzeylerinin değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Çünkü değerler eğitimi sürecinde öğretmenler, öğrencileri ile büyük bir etkileşim içerisine girerek onları yakından tanıma ve değerlendirme fırsatı bulurlar. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinin son basamağı olan 7.sınıflara gelindiğinde, öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin belirlenmesi ve bunlara ilişkin öğretmen görüşleri ile karşılaştırma yapılması; öğretmen görüşü – öğrenci değerleri kazanma düzeyleri arasındaki farklılıkların ortaya konulmasını sağlaması açısından önemli görülmektedir. Böylece Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi sürecinin değerlendirilmesine ilişkin bütüncül bir bakış açısı oluşturulması sağlanabilir.

Değerler eğitimi sürecini okul içi ve okul dışında etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Edwards (1996: 178)'a göre okulun değerler sistemi, okul personeli ile toplumun ilişkileri, etikle ya da kişisel ve sosyal eğitimle ilgili derslerin her biri değerler eğitiminde rol oynamaktadır. Değerler eğitiminde rol oynayan tüm bu faktörlerin, öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerine de yansımalarının olduğu söylenebilir. Bu yansımaların etkileri şüphesiz olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Bu nedenle öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinde anlamlı farklılıklar yaratan faktörlerin

(değişkenlerin) belirlenerek, süreç içerisinde önemli role sahip öğretmen ve öğrencilerden konuya ilişkin verilerin elde edilmesi önemli görülmektedir.

Bu düşüncelerden hareketle bu çalışmada, öncelikle 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri ne düzeyde kazandıkları belirlenmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte öğretim programında verilen değerlerin kazandırılmasında büyük bir role sahip olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin değerleri kazanma düzeyine ve değer kazanma düzeyini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri alınacaktır. Böylece araştırma ile Sosyal Bilgiler dersinde 7. sınıf düzeyinde değerler eğitime yönelik hem öğrenciler, hem de öğretmenler açısından bir değerlendirme sunulmaya çalışılacaktır.

Değerler Kavramı

Değerler kavramı ile ilgili alanyazın incelendiğinde, diğer sosyal bilim kavramları gibi farklı şekillerde pek çok tanımlamanın olduğu görülmüştür. Welton ve Mallan (1999: 130) değerleri "davranışın, etkililiğin ya da kıymetin standartları olarak hizmet eden düşünceler" olarak tanımlamışlardır. Halstead ve Taylor (2000:169) tarafından değerler, "Davranışlara genel olarak rehberlik eden ilkeler ve temel inançlar, eylemlerin iyi ya da istenilen olarak yargılandığı standartlar" biçiminde tanımlanmıştır. Doğanay (2009: 228) ise değerleri "yaşamımızı etkileyen, yaşamda önem verdiğimiz düşünceler" biçiminde tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu [TDK] (2013) sözlüğünde değerler kavramı, "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık kıymet" olarak tanımlanmaktadır.

Schwartz (1994: 20)'a göre değerler kavramının alanyazındaki tanımları incelendiğinde, beş ortak özellik ortaya çıkmaktadır. Değerler;

- İnançtır.
- Arzu edilen ifadeler ya da davranış biçimleriyle ilgilidir.
- Özel durumların üzerindedir.
- Davranışların, insanların ve olayların seçimine ya da değerlendirilmesine rehberlik eder.
- Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanır.

Değerlerimiz; eylemler, insanlar ve olaylar karşısındaki tutumlarımızı biçimlendirerek, isteklerimizi ve hırslarımızı yönlendirir (Turner, 1999:173). Değerler belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimini sağlar, davranışlara kaynaklık eder ve onları yargılamaya yarayan anlayışlar geliştirir. Ayrıca, istekleri, tercihleri, arzu edilen ve edilmeyen durumları gösterir (Ekşi ve Katılmış, 2011: 9; Erdem, 2003: 56). Bireyler, bu değerleri yaşayarak ve yaşatarak içinde yaşadığı toplumun mutluluğuna ve huzuruna katkı sağlarlar. Bu nedenle değerlerin, bir toplumun temel yapı taşlarını oluşturduğu söylenebilir. Değerler ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın, sosyal bir varlık olan insanın toplum ile uyumuna ve günlük yaşamlarına olan etkisi göz ardı edilmemelidir.

Değerlerin Sınıflandırılması

Toplumlar ve bireylerin farklı değerleri olsa da değerler; yapı, mantık ve işlev bakımından aynı özelliklere sahiptir (Yeşil ve Aydın, 2007: 80). Bu nedenle değerlerin birbirinden ayrılmasının oldukça güç olduğu söylenebilir. Ancak değerleri daha iyi anlayabilmemiz amacıyla, bazı özellik ve işlevlerine göre alan yazında değer sınıflamalarının yapıldığı görülmektedir.

Değerlerin gruplandırılması ile ilgili ilk çalışmalardan biri Spranger (1928) tarafından yapılmıştır. Spranger tarafından (1928) yapılan sınıflama aynı zamanda psikolojide ilk değer testidir. Spranger değerleri altı gruba ayırmıştır. Bunlar bilimsel değerler, ekonomik değerler, estetik değerler, sosyal değerler, politik değerler ve dini değerlerdir (Akt. Güngör, 1993: 90).

Tablo 1

Spranger'e Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirci, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.

Tablo 1, Devamı

Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır. Bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi fazları feda eder.

Kaynak: Güngör, E. (1993). Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar, s. 90.

Rokeach ise, değerlerden bahsederken değerleri iki gruba ayırmaktadır (1973'den aktaran Aladağ, 2009: 13). Bu değerler, amaç değerler ve araç değerlerdir. Bu sınıflamada amaç ve araç değer gruplarında 18'er tane değer vardır. Bunlar:

Amaç Değerler: Yaşamın temel amaçlarını içerir. Kişisel ve sosyal değerlerdir. Tercih edilen hedeflerdir. Kişi veya toplum merkezlidir. Barış, eşitlik, mutluluk, erdem, başarılı olma, kendine saygı, özgürlük, aile güvenliği, ulusal güvenlik gibi.

Araç Değerler: Amaç değerlere ulaşmak için davranış kalıplarını ifade eder. Tercih edilen davranış kalıplarındır. Ahlaki değerler ve yeterlik değerleridir. Cesaretli, mantıklı, sorumluluk sahibi, kibar, dürüst, hırslı, yardımsever neşeli, sevecen gibi.

Schwartz ise değerleri on temel değer tipi olarak gruplamıştır. Schwartz (1994: 21) değerlerin, insanların üç temel evrensel ihtiyacına yanıt verdiğini belirtmektedir. Bu ihtiyaçlar; biyolojik bir organizma olarak duyulan ihtiyaçlar, uyumlu sosyal etkileşim için duyulan ihtiyaçlar, grupların varlığını ve işlevini sürdürmeleri için duyulan ihtiyaçlardır. Schwartz'a göre (1994: 22) değer türünün tanımları ve hangi özel değerleri içerdikleri Tablo 2'de açıklanmıştır:

Tablo 2

Schwartz'a Göre Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler ve Tanımları	Örnek Değerler	Kaynakları
Güç (power): Sosyal konum ve saygınlık, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya kontrol gücü	Sosyal güç, otorite sahibi olmak, zengin olmak.	Uyumlu sosyal etkileşim gereksinimleri
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak.	Uyumlu sosyal etkileşim gereksinimleri
Hazcılık (hedonizm):Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak.	Biyolojik bir organizma olarak
Uyarılma (stimulation): Heyecan, yenilik arayışı ve hayata meydan okuma.	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.	Biyolojik bir organizma olarak
Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık, keşif ve inceleme.	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak.	Biyolojik bir organizma olarak, uyumlu sosyal etkileşim gereksinimleri
Evenselcilik (universalism): Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve tabiatın iyiliğini gözetme	Açık fikirli olmak, toplumsal adalet, eşitlik.	Grupların varlığını ve işlevini sürdürme, biyolojik bir organizma olarak.
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini koruma ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak.	Biyolojik bir organizma olarak grupların varlığını ve işlevini sürdürme
Geleneksellik (tradition): Dinin ya da geleneksel kültürün bir takım âdet ve fikirlerini kabul etme, bağlanma ve saygı duyma	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek,	Grupların varlığını ve işlevini sürdürme
Uyma (conformity) : Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması	Kibarlık, itaatkar olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek,	Uyumlu sosyal etkileşim gereksinimleri
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve istikrarı	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak.	Biyolojik bir organizma olarak uyumlu sosyal etkileşim gereksinimleri

Akbaş da (2004) Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde hangi düzeyde gerekleştiiğini tespit ettiği çalışmasında, Milli Eğitimin Temel Amaçları içinde yer alan değerlerin olduğu bir liste oluşturmuştur. Bu değerleri ise aşağıdaki şekilde sınıflandırmıştır:

Geleneksel Değerler: Ulusal güvenlik, hayatın verdiklerini kabul etmek, aile, yardımsever olmak, güvenilir olmak, tutumlu olmak.

Demokratik Değerler: Saygılı olmak, işbirliği yapmak, kibar olmak, hoşgörülü olmak.

Çalışma-İş Değerleri: Sorumluluk sahibi olmak, girişimci olmak, alışkan olmak, azimli olmak.

Bilimsel Değerler: Meraklı olmak, araştırmacı olmak, bilimsel olmak, yaratıcı olmak, eleştirel olmak.

Temel Değerler: Estetik, sağlıklı olmak, çevreyi korumak, temiz olmak.

Ercan (2001) ise değerleri ulusal ve evrensel değerler olarak ikiye ayrılmıştır. Ulusal değerler: Millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, kahramanlık, dil, gelenek görenekler ile ulusal marş, bayrak ve ulusal bayramların oluşturduğu ulusal simgelerdir. Demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, bağımsızlık, uygarlık, barış, hoşgörü, saygı, sevgi, anlayış, uzlaşma, bilim, eşitlik, evre duyarlılığı ise evrensel değerler olarak kabul edilmiştir.

Alanyazında yapılan değer sınıflamalarına bakıldığında, ortak bir değer sınıflamasına rastlamak mümkün görülmemektedir. Ayrıca toplumların ihtiyaçları dikkate alınarak yapılan sınıflama tespitlerinin de yine kişiden kişiye, toplumdan topluma değiştiği söylenebilir.

Değerler Eğitimi

Alanyazında “değerler eğitimi”, “ahlāk eğitimi” ve “karakter eğitimi” ifadelerinin çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmüştür. Oysa bu kavramlar birbirinden

farklı olmakla birlikte, iç içe geçmiş durumdadırlar. Geçmişteki eğitim programlarında “ahlâk eğitimi” ve “karakter eğitimi” şeklinde karşımıza çıkan değer kazandırma işleminin günümüzdeki yaygın ismi “değerler eğitimi” dir (Keskin, 2008: 22).

Akbaş (2004) değerler eğitiminde bugüne kadar değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlâk eğitimi olmak üzere dört önemli hareketin ortaya çıktığını belirtmektedir. Buradan hareketle değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlâk eğitiminin kapsamlı birer değerler eğitimi yaklaşımları oldukları söylenebilir. Bu nedenle kavramın tanımı hususunda farklı görüşlerle karşılaşılması da doğal karşılanmaktadır. Baysal (2013: 8) ve Keskin (2008: 21) değerler eğitiminin kısaca “değerleri öğretmek için açık bir girişim” olarak tanımlanabileceğini belirtmişlerdir.

Akbaş’a göre (2008: 340) değerler eğitiminin iki hedefi vardır: Birinci hedef; bütün insanların, özellikle gençlerin daha karakterli bir hayat sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamaktır. İkincisi ise, toplumun iyiliğine sağlanan katkıdır. Değerler eğitimi, demokratik bir toplumun başarısı için temeldir. Demokrasilerde, insanlara öncelikle adil ve özgür bir toplumsal ortam sağlanmalıdır (Lickona, 1991: 6). Demokratik bir toplum yapısının oluşturulması için ise, yalnızca demokrasi hakkında bilgi sahibi vatandaşlara gereksinim duyulmaz. Aynı zamanda demokrasiye inanmış, temel demokratik değerlerle donatılmış ve bu değerleri eylem olarak gerçekleştirebilen bireylere gereksinim duyulur (Doğanay, 2009: 230). Bu noktada değerler eğitiminin gerekliliği ve önemi ön plana çıkmaktadır. Bailey değerler eğitiminin, dört genel süreci kapsamı gerektiğini belirtmektedir (2000'den aktaran Doğanay, 2009: 234-236). Bunlar şöyle açıklanabilir:

Akıl yürütme ve mantıklı olmayı destekleme: Ahlaki kararlar, başkalarının telkini ya da ezberlenmiş ilkeler doğrultusunda sorgulanmadan verilebilecek kararlar değildir. Bu nedenle birey, bağımsız akıl yürütme yoluyla olası doğurguları dikkate alarak bir yargılama ve karar verme sürecini izlemelidir.

Empati kurma: Empatik düşünce değerler eğitimi sürecinde üzerinde önemle durulması gereken bir ögedir. Empatik düşünme, bireyin bir karar vermeden önce yansıtıcı

düşünmesine ve hoşgörülü davranışlar göstermesine katkıda bulunur. Böylelikle farklı bakış açıları geliştirilerek, akıl yürütme sürecine katkıda bulunulur.

Özsaygı geliştirme: Bireyin kendisini nasıl gördüğü ve algıladığı, başkalarıyla ilişkisini ve kararlarını etkilemektedir. Bu nedenle özsaygı geliştirme, etkili değerler eğitiminin bir parçası olmalıdır.

İşbirliği geliştirme: Bireysel ve yarışmacı bir ortamda yetişen bireyler benmerkezci ve kendini düşünen bir kişilik yapısı geliştirebilirler. İşbirliği içinde öğrenen bireylerde ise, biz duygusu daha çok gelişir. Değerler eğitiminde işbirliğine dayalı öğrenmeye yer verilmesi önem taşımaktadır.

Toplumda yaşanan ve yaşanabilecek sorunların ortadan kaldırılması için o toplumdaki bireylerin, sahip olmaları gereken değerleri kazanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda bireylere verilecek olan değerler eğitimi; bireylerin mutluluğu, toplumsal huzur, güven, toplumlar arası olumlu ilişkiler, barış ve genel olarak insanlık için daha iyi bir geleceğin oluşturulmasına katkı sağlayabilecektir (Gültekin, 2007: 38). Bu nedenle değerler eğitiminin doğru ve etkili bir şekilde yapılmasının gerekliliği, dikkat edilmesi gereken bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Değerler eğitiminin gerekli olup olmadığı ile ilgili insanların kafalarında beliren bir takım soru işaretleri olabilir. Yılmaz (2010'dan aktaran Baysal, 2013: 25), değerler eğitimi gerekliliğini kıl原因 sebepler hususunda anneler, babalar ve eğitimciler olarak sorulması gereken bazı soruların bulunduğunu; bu sorulara verilecek cevapların ise değerler eğitimi zorunlu kıl原因 sebepler olacağını belirtmektedir. Bu sorular;

- İçinde bulunduğumuz ortam ve çevre, istediğimiz değerlere sahip çocukları yetiştirmek için uygun mu?
- Biz her şeyi çocuklarımız adına düşünüp yaparken onlar sorumluluk sahibi olabilecekler mi?
- Televizyonlarda bu kadar şiddet içerikli programı seyrederken barışçıl olabilecekler mi?
- Biz aşırı korumacı ve müdahaleci davranırken onların özgüvenleri gelişecek mi?

- Biz şimdi onlar mutlu olsun, üzülmesinler diye uğraşırken, onlar mücadeleye etmeden mutlu olabilecekler mi?
- Okullar, sadece akademik açıdan başarılı bireylerin yetiştirildiği kurumlar olarak mı düşünülmeli?
- Temel insanî değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek de okulun temel misyonları arasında değil mi?
- Çağın getirdiği olumsuz durumlar karşısında, okullar öğrencilerine rehber olabiliyor mu?

Bu sorulara kısaca verilecek cevaplar ise;

- Yükselen şiddet eğilimleri,
- Sahtekârlıkta artış (yalan söyleme, kopya çekme ve hırsızlık),
- Anne-babaya, öğretmene, yetkili kişilere karşı gelme,
- İş ahlâkında ve kişisel ahlakta düşüş,
- Kişisel ve toplumsal sorumluluk bilincinde azalma,
- Kendine zarar verici davranışlarda (madde bağımlılığı ve intihar) artış vb. şeklinde belirtilmektedir.

Değerler eğitiminin doğru bir şekilde yapılması, bireyin gelişimine önemli katkılar sunar. Ancak yanlış ve sistemsiz yapıldığında, ya da hiç yapılmadığında mutsuzluk ve uyumsuzluk kaynağı olabilmektedir. Bugün yanlış inanışların çoğu çocukluk döneminde alınan yanlış bilgi ve değerlerden kaynaklanmaktadır. Birçok saplantılı fikir (hatta bu konularda işlenen suçlar) değerler eğitiminin doğru yapılmamasından kaynaklanabilmektedir (Keskin, 2008: 21). Bu nedenle değerlerin doğru ve etkin bir şekilde kazandırılması noktasında; öncelikli olarak ailelere, okul çağında ise eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir.

Değerler Eğitiminde Aile ve Toplumun Rolü

Değerler günlük yaşam içerisinde aile, akraba, komşu, yakın çevre ilişkilerinde, alışverişte, düğünde, bayramda, bir başka deyişle yaşamın bütünü içerisinde yer almaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin hangi değerlere sahip olduğunu, değerlere ilişkin günlük yaşam içerisinde ne gibi olaylar, durumlar ile karşılaştıklarını belirleme, yalnızca sınıf ve okulla sınırlı olmamalıdır (Deveci ve Ay, 2009:169). Lickona (1991:

23), okulların öğrencilere iyi değerleri kazandırırken, iki şeye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir: Başarabilmeyi umut etme ve bunu yalnız başına yapmayacaklarını hissedebilme. Bu nedenle öğrencilere değerler kazandırılırken; sorumluluk yalnızca okullara yıkılmamalı, değerler eğitiminde ailenin ve içinde yaşanılan toplumun etkisi göz ardı edilmemelidir. Ross (1974'den aktaran Yiğittir, 2009: 50), toplumda üç koşul sağlandığı zaman, değerler eğitiminin sonuçlarının daha da olumlu olabileceğini belirtmiştir:

- Toplum, değerler eğitimi hakkında bilgilendirilmiş olmalıdır.
- Toplumun tüm kesimleri karar alma aşamasına katılmış olmalıdır.
- Toplum, karar alma aşamasında eğitimcilerle kural belirleyici olarak değil de arkadaş, ortak olarak katılmalıdır.

Doğanay'a göre (2009: 233) küçük yaşlarda kişilik şekillenmesinin temelleri olduğundan ilk yılların önemi, değerler eğitiminin verilmesi açısından önemlidir. Çünkü çocukta yanlış gelişmiş bir değerın arzulanan başka bir değerle değiştirilmesi, yeni bir değeri yerleştirmekten çok daha zordur (Balat, 2004). Bu durum, ailede olumlu değerlerin öğretiminin önemini arttırmaktadır. Ryan ve Bohlin (1999: 243-246), ailelerin değerler eğitiminde üstlenmesi gereken görev ve rollere ilişkin şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

- Çocuklara gerekli zaman ve ilgiyi göstererek, onlar önceliğe alınmalı.
- Öncelikle iyi bir örnek ve model olunmalı.
- Bu ağır yük tek başına taşınmamalı, yardım alınmalı.
- Çocuğun okul hayatında aileler etkili olmalı.
- Çocuğun aklına ve kalbine nelerin girdiği kontrol edilmeli.
- Temel kuralların, değerlerin öğrenilmesi konusunda sabırlı olunmalı.
- Ceza verirken dahi seven bir kalple cezalandırmalı ve ceza gerekebilecek durumlarda çocuğa nedeni açıklanmalı.
- Aileler konuşmalarına dikkat etmeli ve ahlaki bir dil kullanmalı.
- Karakter eğitimi yalnızca kelimelere indirgenmemeli.
- Evde iyi karakterin oluşmasının önemli bir önceliği olmalı.

Kısaca değerlerin öğretimi, çocuğun karşılaştığı ilk sosyal ortam olarak ailede başlar. Değerlerin kazanılması sürecinde ilerleyen yıllarda ise, okul-aile-çevre etkileşiminin etkisi görülür. Bu nedenle; ilk olarak aile ortamında kazanılan değerler ile okulda yürütülen değerler eğitimi uygulamalarının niteliği ve kazanılan bu olumlu değerlerin toplum tarafından pekiştirilmesi, değerler eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Değerler Eğitiminde Okul ve Öğretmenin Rolü

Eğitim çabalarının genel amacı, yetişmekte olan bireylerin topluma sağlıklı ve etkili bir biçimde uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır. Eğitim bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplumun sürekliliğini ve gelişimini devam ettirebilecek ölçüde ve nitelikte değer üretme, var olan değerlerin dağılmasını önleme, eski ve yeni değerleri ilişkilendirme sorumluluğunu da taşımaktadır (Varış, 1998: 1).

Günümüzde istenmeyen davranış kalıplarının artmaya başlamasıyla öğrencilere değer kazandırma işinin rastlantıya bırakılmaması, okul programlarında planlı etkinliklerle yer alması gerektiği görüşü, yaygın biçimde kabul görmektedir (Ediger, 1998'den aktaran Deveci ve Ay, 2009). Değerlerin planlı etkinliklerle kazandırılmasını amaçlamak, değerler eğitiminde okulların önemini giderek arttırmaya başlamıştır. Okullar var olduğu müddetçe, değerler eğitimi olacaktır. Çünkü okullar, bilginin bilgisizlikten, sosyal düzenin düzensizlikten daha değerli olduğunu öğretir (Leming,1993'den aktaran Akbaş, 2004: 89).

Okullar; toplum ve çevrenin değişimine ayak uydurabilecek, aynı zamanda ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte etkin, iyi ve sorumlu vatandaşlar olarak öğrencileri yetiştirmeyi amaçlar. Bu da öğrencilerin toplumsallaşmasını sağlayarak, onların mutlu birer birey olarak yetişmelerine, dolayısı ile huzurlu bir toplum yapısının oluşmasına yardım eder. Böylece okullar değerler eğitiminde bireye, dolayısı ile topluma önemli bir hizmet sunmuş olur.

Okulların önemli görevi; kültür aktarımında okul programında açık olarak belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğretmek, öğrencileri belirlenen kurallar doğrultusunda disipline etmek, ahlaki gelişimine katkıda bulunmak, karakterini ve benlik algısını olumlu yönde etkilemektir (Akbaş, 2004). Lickona (1991: 20-22), 21.

yüzyılda okulların, ahlaki değerleri öğretmesi ve iyi karakter geliştirmeye katkıda bulunması için en az on neden ileri sürebileceğini belirtmiştir. Bunlar:

- Değerler eğitimine öncelikli gereksinim duyulmaktadır. Gençler artan bir biçimde kendilerine ve çevrelerine zarar vermekte, insanlığın refahı için endişe duymamaktadırlar. Bu durum, toplumsal bir hastalığa işaret etmekte; ahlaki ve manevi anlamda bir yenilenmeyi gerekli kılmaktadır.
- Değerlerin aktarımı her zaman uygarlığın bir işlevi olarak görülmüştür. Tarihsel olarak bakıldığında ahlak eğitiminde değer aktarma sürecinde; ailenin, dini kurumların ve okulun paylaşımı görülmektedir. Değerler eğitimini ele aldığımızda ise, okulların eski onurlu günlerine döndüğünü söyleyebilmemiz mümkün görülmektedir.
- Çocuklar, ailelerinden çok az bir ahlak eğitimi aldığında, okulların ahlak eğitimcileri olarak rolü giderek hayati bir önem kazanır. Okulların ahlak eğitimini yapmaması, iyi karakter gelişimini olumsuz yönde etkiler.
- Değer çatışmalarının yaşandığı toplumlarda bile genel etik ilkeler bulunmaktadır. Çok kültürlü toplumlarda toplumsal dokudaki çeşitliliğe karşın tüm bireyler tarafından paylaşılan adalet, dürüstlük, nezaket, demokratik süreç ve gerçekliğe saygı gibi ortak değerlerden söz edilebilir.
- İnsanların kendileri tarafından yönetilmesi anlamına gelen demokrasi, değerler eğitimine özel bir gereksinim duymaktadır. Çünkü demokraside bireyler diğerlerinin haklarını ve kamu yararını dikkate almak; demokratik vatandaşlığın sorumluluklarını üstlenmek zorundadır.
- Değerlerden yoksun bir eğitimden söz edilemez. Okuldaki her unsur; öğretmen ve diğer yetişkinlerin öğrencilere davranış biçimi, müdürün öğretmenlere davranışı, öğrencilerin birbirlerine ve okul personeline nasıl davranacaklarına yönelik aldıkları eğitim, değerleri öğretir.
- Ahlaki sorular, kişisel ve insan ırkı olarak karşılaştığımız büyük sorular arasındadır. Kişisel olarak sorduğumuz önemli soru “Hayatımı nasıl yaşamalıyım?”dır. Tüm insanlar olarak sorduğumuz önemli soru ise “Birbirimizle ve tabiatla nasıl yaşayabiliriz?”dir.

- Okullarda değerler eğitimine geniş bir alanda destek artmaktadır. Bu destek uyuşturucu ve suçlarla mücadele eden hükümetler; dürüst, güvenilir, başkaları ile işbirliği kurma yeteneğine sahip çalışanlara ihtiyaç duyan iş dünyası; iyi bir çocuk yetiştirmenin gittikçe zorlaştığı bu dünyada arayış içine giren aileler; sosyal adalet ve küresel barışa doğru ilerlemenin ahlaki ilkelere sahip vatandaşlara ihtiyaç duyduğunu bilen yenilikçi fikirlere sahip gruplar tarafından sağlanmaktadır.
- Ahlak eğitimi için iyi öğretmenlerin olması ve dikkatlerinin bu eğitime çekilmesi çok gereklidir. Öğretmenlerin yaşamları da iyileştirilmek isteniyorsa, ahlak eğitimi okul yaşamının merkezinde olmalıdır.
- Değerler eğitimi, yapılabilir bir iştir. Okullar, büyük ahlaki sorunlarla karşılaşılacak ülkelerdeki artan sorumluluk yükünü zaten omuzlamaktadır. Okulların, ülkenin bütün köşesinde değerler eğitimini yaparak öğrencilerin ahlaki tutum ve davranışlarında olumlu farklılıklar yaratabildikleri görülmektedir.

Okulların yalnızca bilişsel eğitime ağırlık vererek, bu amaçlarını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü okullar, artık sadece akademik programı vermeye odaklanma çabası içinde değildir. Okullar aynı zamanda öğrencilere ve öğretmenlere kendi toplumlarının farklı değerlerini ve sosyal normlarını tartışabilecekleri okul kültürünü oluşturma sorumluluğu içindedirler (Tirri ve Husu, 2007).

Eğitim yuvası olan okullarda, değerlerin kazandırılması sürecinde öğretmenlere de büyük görevler düşmektedir. Değerler öğretimi esnasında öğretmenlerin dikkat edeceği hususlar aşağıda sıralanmıştır (Titus, 1994):

- Öğrencilerin bilgi davranış ve duygularına odaklanarak eğitim yapılmalıdır.
- Şeref, onur ve erdem içeren örnekler seçilmeli ve kazandığı değerleri sergilemesi için öğrenciler cesaretlendirilmelidir.
- Alıntılar, dikkat çekici sözler kullanılmalıdır.
- Öğrenciler için açık iletişim, tutarlılık, içtenlik ve yüksek beklenti sağlanmalıdır.

- Öğrencilere akran baskısına karşı öz saygısı koruma ve şiddet içermeyen yollarla çatışmaları çözme becerisi kazandırılmalıdır.
- Olumlu kişisel örneklerle iyi bir model olunmalıdır.
- Saygılı bir dil kullanılmalıdır.
- Sınıf kurallarını uygulamada bile değerler öğretilmeye çalışılmalıdır.
- Öğrencilerin erdemli davranışları övgü ve takdir ile güçlendirilmelidir.
- Etik dışı, ahlaksız ve saygısız davranışlar düzeltilmelidir.
- Öğrencilerin heterojen gruplar halinde, işbirliği içinde birlikte çalışması sağlanmalıdır.
- Anne-baba, akranlar ve toplumla ilişkili içerisinde olunmalıdır.
- Toplum hizmeti için öğrenci teşvik edilmelidir.
- Değerler öğretilmeli, nasihat edilmemelidir.

Öğretmenlerin dikkat etmesi gereken bu hususlardan her birini hassasiyetle uygulaması, değer kazanım sürecinde hiçbir sorunla karşılaşmayacakları anlamını taşımamaktadır. Çünkü eğitim-öğretim sürecince karşılaşılan dış faktörler, şüphesiz değer kazanım sürecini etkileyecektir. Bu dış faktörlerden biri de, eğitim sistemi içerisindeki yarışmacılıktır. Nitekim Deveci, Karadağ ve Yılmaz (2008: 352-353), eğitim sistemindeki yarışmacılığın; öğrencilerin milli, kültürel ve evrensel değerleri kazanmaları ve iyi vatandaşlar olarak yetişmelerini, ikinci plana ittiğini belirtmektedir. Değerleri yeterince kazanamayan bireylerin ise, daha çok olumsuz davranışlar içerisine girdikleri görülmektedir (Deveci ve Ay, 2009: 168; Deveci, Karadağ ve Yılmaz, 2008: 353; Doğanay, 2009: 227; Titus,1994).

Değerler; okullarda hem uygulanan aktivitelerin, hem de eğitim çalışmalarının merkezindedir (Halstead, 1996: 3). Bu nedenle okulların; bireyde bilişsel ve devinimsel davranışları geliştirmesinden çok, duyuşsal davranış geliştirme sorumluluğu taşımasının, toplumların sürekliliği ve gelişimi için büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Araştırmalar, okullarda öğrencilere bilgi ve becerilerin öğretildiğini ve yine aynı yollarla değer ve tutumların da öğretilbileceğini göstermektedir (Seefeldt, 1989: 245). Bu nedenle, değer öğretimini okullarda etkili hale getirebilmek için çok sayıda çalışma

yapılmakta ve bu hususta farklı yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımlardan bir kısmı değerlerin doğrudan öğretimine, bir kısmı da akıl yürütme, sorgulama ve yansıtıcı düşünme süreçlerine ağırlık vererek değerlerin düşünme ve karar verme süreci olarak kazanımına yöneliktir (Doğanay, 2009: 236).

Superka ve diğerleri (1976'dan aktaran Çengelci, 2010), değerler öğretiminde beş temel yaklaşım olduğunu belirtmektedirler. Bunlar *telkin*, *ahlâkî gelişim*, *analiz*, *değerleri belirginleştirme (values clarification)* ve *eylem öğrenimi (action learning)*dir. Sunal ve Haas (2002: 179) ise değerler eğitimi yaklaşımlarını; değer belirginleştirme, değer analizi ve karakter eğitimi olarak üç başlıkta toplamıştır. Doğanay (2009: 236-248) tarafından değerler eğitimi yaklaşımları; değerlerin doğrudan öğretimi, sınıf içi etkinlikleri temel alan yaklaşımlar (değerleri belirginleştirme, değer analizi, ikilem tartışması) ve bütüncül yaklaşımlar (Kohlberg'in adil topluluk okulları ile karakter eğitimi yaklaşımı) olarak ele alınmıştır. İlköğretim SBDÖP'nda (MEB, 2013) ise değer öğretiminde kullanılan farklı yaklaşımlar; “değer açıklamak, ahlaki muhakeme, değer analizi ve gözlem yoluyla değer öğretimi” olmak üzere dört başlık altında ele alınmaktadır. Alanyazın incelendiğinde, çok farklı değerler eğitimi yaklaşımlarının olduğu görülebilir. Bu yaklaşımlara yönelik aşağıda genel açıklamalar yapılmıştır.

Değerleri Telkin Etme (Aşılama) Yaklaşımı

Bu yaklaşım farkında olarak veya olmayarak, en çok ve en eskiden beri uygulanan değer öğretim yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır. *Değerlerin doğrudan öğretimi* olarak da adlandırılan bu yöntemde, neyin iyi neyin kötü olduğu öğrencilere söylenmektedir (Doğanay, 2009: 237; Yel ve Aladağ, 2012: 129). Veli ve öğretmenlerin “İyi bir kız böyle yapmaz. Çocuklar büyüklerine saygı gösterir” gibi sözleri, telkin yönteminin kullanımına örnektir (Welton ve Mallan, 1999: 138).

Telkin yaklaşımında öğrencilerin, ailelerinden ya da öğretmenlerinden sözlü olarak iletilen öğütleri uygulamaları beklenir. Bu amaçla kullanılan yöntemler arasında model olma, olumlu ve olumsuz pekiştirme, taklit, azarlama, oyunlar ve benzetimler, rol oynama ve buluş yoluyla öğrenme gösterilebilir (Superka ve diğerleri, 1976: 4).

Sorgulama, inanma ve düşünme olmaksızın, değerlerin kabul edilmesi gerektiğine dayalı olarak işleyen bu yaklaşım hakkında öğretmen görüşlerine dayalı olarak yapılan araştırmaların sonuçları, bu yöntemin pek işlemediğini göstermektedir

(Akbaş, 2004: 96-97). Özellikle ğrenci velileri tarafından çokça uygulanan bu Őekildeki bir değer ğretimi yaklaşımının, ğretmen tarafından kısıtlı ders saatlerinde uygulanmaya çalışılmasının uygun olmadığı vurgulanmaktadır (Akbaş, 2004: 96-97; Welton ve Mallan, 1999: 138). Çünkü ğrenciler, aileleri ile okullarındaki öğretmenlerinden daha çok vakit geçirmekte; böylece öğretmenlerin öğrenciler ile yakın ilişki kurma zamanları kısalmaktadır. Bu durum ise, telkin ile değer ğretimi yaklaşımının okullarda etkili uygulanabilirliğinin azalmasına sebep olarak gösterilmektedir.

Değer Açıklama Yaklaşımı

Bu yaklaşım, 1966 yılında Raths, Harmin ve Simon tarafından, John Dewey'in çalışmalarından etkilenerak oluşturulmuştur. Doğrudan ğretim yaklaşımının aksine, bireyin neye değer verip vermeyeceğine başkalarının telkiniyle değil; seçenekleri ve muhtemel sonuçlarını inceledikten sonra, kendisinin özgürce karar vermesi esasına dayanmaktadır (Doğanay, 2009: 238). Değer açıklama yaklaşımı, öğrencilere yardım ederek kendi değer sistemlerini kurmalarına yardımcı olur. Bu yaklaşım değerlerin içeriğinden çok, oluşma süreciyle ilgilenmiştir (Simon, 1972'den aktaran Akbaş, 2004: 98). Bu nedenle öğrencilerin değerlerini belirleyerek iselleştirmelerinde, düşünme süreçlerinin harekete geçirilmesinde aktif rol oynar.

Raths, Harmin ve Simon (1978'den aktaran Welton ve Mallan, 1999: 139-140), değer kazanımının 3 ana başlık altında toplanan yedi aşamada gerçekleştiğini belirtmiştir. Bunlar Şöyle sıralanabilir:

Seçme:

- Çocukların özgürce seçim yapmasını zendirme,
- Seçme durumuyla karşılaşıldığında, alternatif seçenekler oluşturmalarına yardımcı olma,
- Her bir alternatifin doğurgularını düşünerek alternatifleri değerlendirmede çocuklara yardımcı olma.

Ödüllendirme:

- Çocukları, neyin ödüllendirilip korunduğu konusunda düşünmeleri için özendirme,
- Seçeneklerini başkalarının onaylaması için fırsatlar sunma.

Davranma:

- Çocukları seçimleriyle tutarlı yaşaması ve davranması için özendirme,
- Yaşamın daha sonraki anlarında, olumlu davranışın tekrarlanması için çocuklara yardımcı olma.

Bu yaklaşımı benimseyen öğretmenler, grupla çalışmaya önem verirler. Uygulama sırasında her düşünceye saygı gösterirler ve belli değerleri empoze etmeden, öğrencileri kendi değerlerini açığa vurmalarına teşvik ederler (Bacanlı, 2006). Bu yöntemde öğretmenin, öğrencilerinin değer tercihlerini eleştirmemeye ve değerlendirme yapmamaya dikkat etmesi gerekmektedir.

Değerleri açıklama yaklaşımı 1980'lerden sonra; öğrencilerin gizlilik hakkını tehlikeye attığı, öğretmenleri eğitilmiş birer danışman ya da psikiyatrist rolüne soktuğu, ahlaki ve ahlaki olmayan konuları ayrıştıramadığı, tüm değerleri eşit gördüğü, estetik ve etik değerleri karıştırdığı ve istenilen davranış değişimini sağlayamadığı şeklinde eleştirilerle karşılaşmıştır (Lockwood, 1977' den aktaran Welton ve Mallan, 1999: 141).

Her değer öğretimi yaklaşımının faydalarının yanı sıra, sınırlılıkları da bulunmaktadır. Önemli olan bu hususta öğretmenlerin, bu durumu göz önünde bulundurarak en iyi yöntem seçimini yapmalarıdır.

Değer Analizi Yaklaşımı

Üst düzey bilişsel süreçlerin sıklıkla kullandığı bu yaklaşım; değer içeren soru ya da sorunların, mümkün olduğunca duygular katılmadan öğrenciler tarafından incelenerek kendi kendilerine karara varmalarına dayanmaktadır (Doğanay, 2009: 242).

Öğrencilerin bir görüş benimseyerek onu savundukları ahlaki sorgulamanın tersine, onların konuları analiz etmeden bir görüş benimsemekten kaçınmalarını öngörür (Welton ve Mallan, 1999: 147-148). Yani öğrenci, kazanılması gereken değer ne

olduğuna kendisi karar vermeli ve bu değeri niçin benimsediğini gerekçeleri ile açıklayabilmelidir.

Değer analizi yaklaşımında öğrencinin belli aşamalardan geçerek örnek olay üzerinde bir sonuca varması beklenir. Welton ve Mallan (1999: 148-149), bu aşamaları şu şekilde açıklamıştır:

- Değer sorununu belirleme,
- Değer sorununu açıklığa kavuşturma,
- Soruna karşı bilgi ve kanıt toplama,
- Kanıtların doğruluğunu ve uygunluğunu değerlendirme,
- Potansiyel zmleri belirleme,
- Her zm için mümkün olan sonucu değerlendirme ve açıklama,
- Alternatifler arasından seçim yapma,
- Karar alma ve yerinde hareket etme.

Öğrenciler, bütün yeterlilikleri kazanana kadar her bir aşamayı uygular. Değer analizinde birçok basamak, öğretmenin soracağı seri sorulara bağlıdır (Akbaş, 2004: 103). Değer analizi yaklaşımı, çok fazla mantıksal olduğu ve uzun zaman aldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Sunal ve Haas, 2002: 183). Welton ve Mallan (1999: 149) bu sorunların önüne geçebilmek için şu önerilerde bulunmuştur:

- Öğretmen ğrencinin ilgi seviyesine dikkat etmelidir. İlgi seviyesi düşük olan öğrencileri aktivitelere katmamalıdır.
- Mümkün olduğu kadar yaklaşım küçük gruplar biçiminde uygulanmalıdır.
- Öğrencinin dikkati dağıldığı zaman özetleme yapılmalıdır.
- Sorun içerikle yeterince ilgili değilse ve çözümü görmek için yeterli zaman yoksa sürece hiç başlanmamalıdır.

Karakter Eğitimi Yaklaşımı

Karakter eğitimi “en genel anlamıyla örtük veya açık program aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insanî değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adı” olarak

tanımlanabilir (Ekşi, 2003: 79). Doğanay (2009: 250) karakter eğitiminin, hem sınıf içinde hem de sınıf dışında, değerlerin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlarını içeren kapsamlı bir değerler eğitimi yaklaşımı olduğunu belirtmektedir.

Karakter eğitimi yaklaşımı, okul ve öğretmenin temel ahlaki değerlerin öğretilmesinde daha etkin ve doğrudan rol almaları gerektiği inancına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda iyi karakteri sembolize eden temel değerler belirlenmiş ve bu değerlerin kazandırılması için okul ve sınıfta uygulanması gereken yöntemler önerilmiştir (Baydar, 2009: 35-36; Sarı, 2007: 62; Doğanay, 2009: 247-248). Lickona (1991: 68-70)'ya göre karakter eğitimi için okulda kullanılacak on iki yöntem vardır (Lickona, 1991: 68-70). Bunlardan üçü okulu, dokuzu sınıf içi etkinlikleri kapsar. Bu yöntemlerden tüm okulu kapsayanlar şunlardır:

- Sınıfın dışındakileri de koruma ve önemseme,
- Okulda pozitif bir değerler kültürü yaratma,
- Çevreyi de karakter eğitiminin bir parçası olmaya davet etme.

Öğretmenlerin sınıflarda kullanabileceği karakter eğitimi stratejileri ise şöyledir:

- Etik kılavuz, bakıcı ve model olan öğretmen olmak,
- Herkesin birbirine saygı duyduğu ve birbirini önemseydiği bir sınıf ortamı yaratmak,
- Ahlaki disiplini sağlama,
- Demokratik bir sınıf ortamı oluşturma,
- Değerleri eğitim programının bir parçası olarak öğretme,
- Kubaşık (İş birliğine dayalı) öğrenmeyi kullanma,
- Vicdanları geliştirme,
- Öğrencilerin ahlaki akıl yürütme süreçlerini geliştirme,
- Çatışma yöntemini öğretme.

Karakter eğitimi yaklaşımında okullara önemli sorumluluklar düştüğü görülmektedir. Okulların bu sorumluluklarını yerine getirerek etkili karakter eğitimi vermesinin, öğrencilerin olumlu kişilik yapısı geliştirmelerine büyük katkı sağlayabileceği söylenebilir. Ryan ve Bohlin (1999) ile Ekşi (2003) bu hususta; karakter eğitiminin tek bir ders olarak değil, okul yaşamının tümünde bulunmasını ve okulların

sorumluluk, çok çalışma, onur ve dürüstlük için bir erdemler toplumu ve modeli haline getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Lickona' ya (1991: 6) göre, karakter amaçlı eğitimden geçmiş birey; zeki olduğu kadar karakterli, okur-yazar olduğu kadar nazik, bilgili olduğu kadar da erdemlidir. Bu nedenle öğrencilere değerlerin kazandırılmasında, karakter eğitimi yaklaşımından etkili olarak yararlanılması gerektiği söylenebilir.

Gözlem Yoluyla Değer Öğretimi Yaklaşımı

Değer öğretiminde öğrenciyi aktif kılan ve kendi duyu organlarıyla ilk elden öğrenmesini sağlayan yöntemlerden biri, gözlem yoluyla öğrenmedir. Gözlem yoluyla öğrenme, birçok sosyal davranışın ve değerın kazanılmasında kaynaklık eder (MEB, 2013). Çünkü insanlar, sosyal davranışlarının birçoğunu birilerini model alarak öğrenmektedir.

Çocuğun içinde yaşadığı aile ve toplumun değerleri, onların ilgileri ve medya özellikle ergenliğin ilk dönemlerinde öğrencilerin kişisel gelişimini etkileyen temel etmenlerdir. Genç bireyler kendi inanç, tutum ve değerlerini oluşturma sürecinde; akranları, aileleri, önem verdikleri diğer kişiler ve televizyonda gördükleri modellerin görüş ve hareketlerini karşılaştırmaktadırlar (Taylor, 1996: 131).

Çocuklar için ebeveynleri, arkadaşları, öğretmenleri ve kitle iletişim araçları model oluşturmaktadır. Çocuk bu modeller aracılığıyla gözlemlendiği davranışı öğrenir ve pekiştirmeler aracılığıyla öğrendiği davranışı içselleştirir (Yıldız, 2007: 117). Kitle iletişim araçları, bunlar içinde televizyon, davranış biçimlerinin öğrenilmesinde ve pekiştirilmesinde önemli bir modeldir. Reklamın tekrar içeren ve kalıp yargılardan oluşan yapısı, davranışların pekiştirilmesinde etkin bir rol üstlenir (Kalan, 2010: 78). Bütün bu etkiler altında da genç insanın değerleri, çoğunlukla yetişkinler tarafından yönlendirilmekte ve sonuç olarak gençler kendi değerlerinin farkına varma, en iyiyi seçme sürecini öğrenememektedirler. Bu yüzden yaşamlarında önemli kararlar alma durumlarında akran gruplarının baskısı ve propagandaların etkisi altında kalmaktadırlar (Simon'dan aktaran Akbaş, 2004: 98). Dolayısıyla öğrencilerin model aldığı; okulda- öğretmenleri, ailesinde-aile bireyleri, televizyonlarda- sanatçılar, siyasetçiler, sporcular vb. kişilerin topluma örnek davranışlar sergileme sorumluluğu taşımalarının önemi büyüktür.

Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı

Kohlberg tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre değerler, ahlaki muhakeme yapma yoluyla belirlenir. Bu yaklaşımda bireylere, onları ikilemde bırakacak hikâyeler anlatılır ve öyküde anlatılan duruma ilişkin bir karara varmaları beklenir. Verilen cevabın doğru ya da yanlışlığı üzerinde durulmamaktadır. Önemli olan bireyin öyküde anlatılan soruna çözüm bulurken kullandığı dayanak noktaları ve yaptığı değerlendirmelerdir (Erden ve Akman, 2003: 116). Öğrencinin değerlendirme yaparken kullandığı dayanaklar, onun ahlaki gelişimi hakkında bilgi verir (Akbaş, 2008: 351).

Kohlberg, ahlak gelişimini üç düzeye ayırmıştır. Ayrıca her bir düzey, iki evreden oluşmaktadır. Kohlberg'in ahlaki gelişiminde yer alan altı aşamadan ilk ikisi, gelenek öncesi düzeyde yer almaktadır. Ceza ve itaat eğilimi olarak adlandırılan birinci aşamada çocuklar, cezalandırılmaktan kaçmak için kurallara uyar. İkinci aşama olan araçsal ilişkiler eğiliminde ise, çocuklar ödüle ulaşmak için kurallara uyar. Geleneksel düzey, kişilerarası uyum eğilimi ile kanun ve düzen eğilimi aşamalarından oluşmaktadır. Kişilerarası uyum eğiliminde çocuk için başkaları tarafından onay görmek önemlidir ve artık yalnızca kendisi için değil başkalarını mutlu etmek için de davranışlarda bulunur. Kanun ve düzen eğiliminde birey, otoriteye ve sosyal düzene suçluluk ve dışlanma kaygısından dolayı uyar ve kanunlara uymamanın toplumsal düzeni bozduğunu düşünür. Üçüncü ve son düzey ise gelenek sonrası düzeydir. Bu düzeyde yer alan sosyal anlaşma eğilimi aşamasında, kanun ve değerlerin göreceli ve topluma özgü olduğu kabul edilerek toplumsal uzlaşma vurgulanır. Evrensel ahlaki ilkeler eğilimi adı verilen son aşamada ise birey; davranışlarında adalet, eşitlik ve insan hakları gibi soyut evrensel üst düzey değerleri temel alır (Bacanlı, 2003: 75; Erden ve Akman, 2003: 116-120; Senemoğlu, 2005: 67).

Diğer yaklaşımlarda olduğu gibi bu yaklaşımın da eleştirilen bazı yönleri bulunmaktadır. Titus'a göre (1994: 2) Kohlberg'in bilişsel olarak odaklandığı ahlaki muhakeme, çevresel şartların da etkili olduğu seviyelere ayrılmıştır. Fakat bu yaklaşım, karakterin davranışsal ve duygusal yönüne kayıtsız kalmıştır. Senemoğlu (2005: 67) da Kohlberg'in kuramının önemli bir sınırlılığının, gerçek davranışı gözlemekten çok ahlaki usavurma ile ilgilenmesi olarak göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi

Eğitim kurumlarının temel görevi, 21. yüzyıl dünyasında etkili ve etkin vatandaş olabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin öğrenciye kazandırılmasıdır (Kılıçoğlu, 2009: 6). İlköğretim çağındaki çocuklara vatandaşlık bilgisi ve yaşam için değer, tutum ve davranışlar Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kazandırılmaya çalışılır (Ersoy, 2007:3; Safran, 2008: 15; Kılıçoğlu, 2009: 6). Sosyal bilgiler bir yandan Tarih, Coğrafya gibi sosyal bilimlere ait içeriği ve vatandaşlık bilgisini vermeye çalışırken; diğer yandan sosyal beceriler ve değerler üzerinde duran, bilişsel amaçlarının yanı sıra duyuşsal amaçları da kazandırmaya çalışan bir derstir (Bacanlı, 2006: 47).

Elbette duyuşsal amaçları kazandırmaya çalışan tek ders, Sosyal Bilgiler dersi değildir. Ancak genel olarak tüm eğitim uygulamalarının, özelde ise sosyal bilgiler eğitiminin bireylere demokratik değer, tutum ve inanç kazandırma, sahip oldukları değerlerin farkına varma ve bunların diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerine etkisinin bilincine varmalarını sağlama sorumluluğu bulunmaktadır (Doğanay, 2009: 230). Sosyal bilgiler eğitiminin özelde değer kazandırmadaki sorumluluğunun, birey-toplum ve çevre ilişkisi ile beslenen bir ders olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Aynı zamanda Sosyal Bilgiler dersi, içerisinde barındırdığı pek çok disiplinin disiplinlerarası olarak ilişkilendirilmesi ile öğrencilere geniş çalışma alanları sunar. Bu durumdan hareketle, birey-toplum ve çevre ilişkisinin birbirleriyle etkileşiminden doğan ve şekillenen değerlerin, öğrencilere Sosyal Bilgiler dersinde geniş çalışma alanı fırsatları sunularak kazandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. Bu durum ise, değerler eğitiminde Sosyal Bilgiler dersinin öneminin artmasına büyük katkı sağlar.

Günümüzde özellikle yoksulluk, açlık, savaş, dış ilişkiler, işsizlik, hava ve su kirliliği, toplumsal yaşamdaki bozulmalar, işçi ve tüketici sorunları, önemli sosyal sorunları oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi; çocukların bu tür problemlerin farkında olmalarını, bu sorunların çözümünün kolay olmadığını bilmelerini, sorunlara çözümler üretirken hesaba katılması gereken değerleri ve muhtemel çözümleri düşünebilmelerini sağlar (Preston'dan aktaran Kılıçoğlu, 2009: 6). Buradan hareketle Sosyal Bilgiler dersinin, öğrencilere milli değerlerin yanı sıra, evrensel değerleri kazanmalarında da büyük katkı sağladığı söylenebilir. Bu nedenle değerler eğitiminde Sosyal Bilgiler dersinden etkili olarak yararlanılması büyük önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersinin Tanımı ve Kapsamı

Sosyal bilgiler kavramının kabulü ilk kez 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), Milli Eğitim Derneğinin "Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi" tarafından kabul edilmiştir. Komite bu kavramı, "İnsana dair bilgiler, sosyal bilgilerdir" şeklinde tanımlamıştır (Moffatt, 1957'den aktaran Ercan, 2001).

Sosyal bilgiler kavramının doğuşundan itibaren, tanımı ve içeriği noktasında çeşitli görüşler öne sürülmüş ve sosyal bilgilere ait farklı tanımlar ortaya konulmuştur. Öztürk ve Otluoğlu (2011: 5) sosyal bilgiler kavramının herkes tarafından kabul edilebilir bir tanımının yapılmasındaki güçlüğü; sosyal bilgilerin, sosyal bilimlerin içinde yer alan farklı tanımlamalara sahip pek çok disiplinden oluşmasına bağlamaktadır. Çengelci ise (2010: 30), günümüze kadar geçen süre içerisinde sosyal bilgilere yüklenen anlamlardaki değişiklikleri; çağın koşullarına, toplumların ihtiyaçlarına ve sosyal bilgiler alanında çalışmalar yürüten kurum ve kişilerin amaç ve felsefi anlayışları arasındaki farklılıklara dayandırmaktadır.

Bu alanda çalışmalar yapan bilim insanlarının, sosyal bilgilerle ilgili yaptıkları farklı tanımlara örnek verecek olursak;

Erden (tarihsiz: 8)'e göre sosyal bilgiler "İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilim disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı" dır. Sönmez (1997: 3) ise sosyal bilgileri, "toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler" olarak tanımlamıştır. Sosyal bilgiler uzmanları tarafından üzerinde uzlaşılan ve temel kabul edilen bir tanım ise, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (National Council for the Social Studies, NCSS) tarafından yapılmış ve ABD'de adeta resmi bir nitelik kazanmıştır. Kamuoyuna duyurulduğu günden beri sosyal bilgiler alanı ile ilgili tüm yayınlarda artık temel alınmaya başlayan tanım şöyledir (Savage ve Armstrong, 1996'dan aktaran Öztürk, 2009: 3-4):

Sosyal bilgiler sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eş güdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları

olan demokratik bir toplumda genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktadır.

Toplumsal olaylara neden olan pek çok etmen vardır. Bu nedenle gerçek yaşamda toplumsal olgu ve olayları tek bir disiplinle açıklamak mümkün değildir (Erden, tarihsiz: 34). Sosyal Bilgiler dersi de, NCSS'in tanımında belirtildiği gibi pek çok sosyal bilim disiplininden yararlanarak toplumsal olgu ve olayları açıklamaya çalışır. Bu nedenle sosyal bilgiler ile sosyal bilimler arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler kavramının 2004 Sosyal Bilgiler dersindeki tanımı ise şu şekildedir (MEB, 2013):

Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirildiği; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi.

Programda yer alan tanımda, sosyal bilgilerle ilgili dört boyutun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi sosyal bilgilerin bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmeyi amaçlaması, ikincisi sosyal bilgilerin sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtmaması, üçüncüsü sosyal bilgilerin insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimini zaman boyutunda ele alması ve dördüncüsü de sosyal bilgilerin toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmasıdır (Safran, 2008: 4). Programda yer alan sosyal bilgilerle ilgili öne çıkan dört boyut incelenirken; bilgi-beceri-değerden oluşan üç boyut da göz ardı edilmemelidir. Çünkü sosyal bilgiler, programda da belirtildiği gibi bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmesine yardımcı olan bir derstir. Bu yardımı sağlarken de; hem bireyin, hem de toplumun gereksinimlerinden uzak olmayan bilgi, beceri ve değerlerden yararlanır. Bilgi- beceri ve değerleri kazanmış olan birey ise, toplumda etkin bir katılım sergileyerek toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilir.

Sosyal bilgiler kavramı ile ilgili daha birçok kurum ve araştırmacı tarafından farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Doğanay (2008: 80)'a göre tanımların ortak noktalarını incelediğimizde şunları söyleyebilmek mümkündür:

- Sosyal bilgilerin temel amacı vatandaşlık eğitimidir.

- Vatandaşlık eğitimi dört tane önemli ve zorunlu boyutu kapsamaktadır. Bunlar bilgi, bilgi işleme becerileri, demokratik değer ve inançlar ve sosyal katılım becerileridir.
- Sosyal bilgilerin bilgi temelini, sosyal bilimler ve insanla ilgili tüm bilgiler oluşturmaktadır. Bu bilgiler, insanların tarihsel boyutta diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerinin bilgisidir.

Bu açıklamaların ışığında sosyal bilgilerin, bireyi temele alan bir çalışma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal Bilgiler dersini besleyen disiplinler de; birey-toplum-çevre ilişkisi çerçevesinde disiplinlerarası bağ kurularak SBDÖP içerisindeki yerlerini alırlar. Sosyal bilgilerin bireyi ve onun ilişkilerini konu edinen pek çok disiplinden disiplinlerarası bir şekilde yararlanması, bu derste öğrencilere çok geniş çalışma alanları sunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde çalışma alanlarının geniş olması ise öğrencilerin, hayatın kendisinden –birincil kaynaktan- öğrenme ürünleri elde etmelerine olanak sağlar. Bu da öğrencilerin; aktif katılım becerilerinin artmasında, demokratik vatandaşlık bilincine sahip olabilmek için gerekli bilgi, beceri ve değerleri kazanmalarında kolaylıklar sağlar. Bu nedenlerle sosyal bilgilerin, ilk ve ortaöğretimdeki dersler içerisinde çok önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi

Kimi batılı bilim adamlarına göre sosyal bilimlerin, öğretim için seçilmiş ve değişmeyen bölümünü “sosyal bilgiler” oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, sosyal bilimlerin birbirlerini tamamlayıcı niteliği ve disiplinler arası yaklaşıma olanak tanırken, temel kültür öğelerini birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan disiplinler arası bir yaklaşımla alıp yoğurmakta ve çocuğun küresel algılama düzeyine uygun duruma getirilerek ilköğretim programlarındaki yerini almaktadır (Sözer, 1998).

Geçmiş Antik Yunan'a kadar uzanan sosyal bilgiler, disiplinlerarası bir vatandaşlık eğitim programı olarak 20. yüzyıla girerken ABD'de sosyal, kültürel ve ekonomik vs. alanlardaki büyük toplumsal dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm arama çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2009: 23). Türk Eğitim Sisteminde ise sosyal bilgiler kavramı ilk kez 1968 yılında; tarih, coğrafya ve yurttaşlık

bilgisi konularını içeren bir ders olarak yürürlüğe girmiştir. İlerleyen yıllarda ise gerek dersin adı, gerekse içeriği ile ilgili pek çok değişim ve gelişmeler yaşanmıştır.

Kan (2012: 671-672)'a göre sosyal bilgiler programındaki gelişmeler, dünyadaki gelişmelerle paralellik göstermiş; bu değişim ve gelişmelerle birlikte eğitim akımları da, sosyal bilgiler konularının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Nitekim 20. yüzyılın sonlarından itibaren dünyada öğretim programı geliştirme çalışmaları hızlanmış ve pek çok ülke, köklü değişikliklere gitme ihtiyacı duymuştur. Değişim Türkiye'de de yansımaları bulmuş ve SBDÖP 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren yeniden düzenlenmiştir (Memişoğlu, 2012: 68). Bu program, yapılan bazı değişikliklerle 2006-2007 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm 6. sınıf, 2007-2008 öğretim yılından itibaren de tüm 7. sınıflarda uygulamaya konulmuştur.

Sosyal Bilgiler dersine özgü genel amaçlar, programda şu şekilde yerini almaktadır (MEB, 2013):

7. sınıf sonunda öğrenci;

- Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
- Atatürk ilke inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
- Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
- Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
- Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
- Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.

- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
- Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
- Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri sunar.
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, Cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
- Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

Yapılandırmacı eğitim anlayışı doğrultusunda hazırlanarak yenilenen SBDÖP'nda, öğrenciler için öngörülen her bir kazanımın "beceri, bilgi ve değer" içermesine özen gösterilmiştir. Programın temel yaklaşımının, "etkinlik merkezli, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayışı yaşama geçirme" biçiminde olduğu belirtilmiştir (Gültekin, 2008: 63-64). Benimsenen bu yeni anlayışı, SBDÖP'nın vizyonunda da görebilmek mümkündür. Nitekim 2005 SBDÖP'nın vizyonu;

21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir (MEB, 2013) şeklinde ifade edilmektedir.

Programın vizyonunda ve temel yaklaşımında açıklanan yapılandırmacılık yaklaşımının, öğretim sürecinde nasıl uygulanacağı ve öğretmenin nelere dikkat edeceği, öğrenme-öğretme süreci boyutunda ele alınmıştır (Özdemir, 2012: 39). Program, etkinlik temelli ve öğrenci merkezli bir anlayışı benimsemektedir. Bilgi, beceri ve değerlerin de öğrencilere doğrudan aktarılması yerine, etkinlikler aracılığıyla

kazandırılması hedeflenir. Ancak programın açıklamalar kısmında “doğrudan verilecek beceri” ve “doğrudan verilecek değer” ifadeleri, programın yapılandırmacı anlayışıyla çelişmektedir (Doğanay, 2008: 91).

Programın değerlendirme boyutunda ise; geleneksel ölçme-değerlendirme araçlarının yanı sıra, sürece ağırlık veren alternatif ölçme araçlarının da yeni programda tanıtıldığı görülmektedir. Ancak öğretmenlerin bu araç ve yöntemleri programdaki her ünite ve konu için nasıl kullanacakları ise yeterince açıklanmamaktadır (Doğanay, 2008: 91; Özdemir, 2012: 41-42; Yaşar, 2005: 333). Bu bağlamda 2004 SBDÖP’nin, disiplinlerarası ve bütüncül yapısıyla, öğrencinin ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçladığı söylenebilir. Ancak programlardaki başarının, kendisini sürekli yenilemesine ve uygulamada gösterdiği işlerliğe bağlı olduğu unutulmamalıdır.

SBDÖP’nin 2005 yılından itibaren geçirdiği değişim ve gelişmeye, 2012-2013 yılını da eklemek mümkündür. Fakat bu değişimin 2005 yılından farkı; şu an için yalnızca eğitim kademelerine yapılan değişikliklerle sınırlı kalmasıdır. 2012- 2013 eğitim-öğretim yılında, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nda yapılan değişiklikle; 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin yerine 12 yıllık zorunlu kademeli eğitim getirilerek, 12 yıllık süre üç kademeye ayrılmıştır. Birinci kademe 4 yıl süreli ilkokul (1.,2.,3. ve 4.sınıf), ikinci kademe 4 yıl süreli ortaokul (5.,6.,7. ve 8.sınıf), üçüncü kademe 4 yıl süreli lise (9.,10.,11. ve 12. sınıf) olarak düzenlenmiştir. Böylece sosyal bilgiler öğretmenleri, diğer branş öğretmenleri gibi 5. sınıf öğrencilerinin de dersine girmeye başlamışlardır. SBDÖP’nin yapısında, genel amaçlarında ya da vizyonunda herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olsa da; 5.,6.,7. ve 8.sınıf Sosyal Bilgiler dersi programları ‘Ortaokul (Ortaöğretim) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’ olarak anılmaya başlamıştır.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi

Vatandaşlık eğitimi, ilköğretim döneminde bireye yavaş yavaş bir takım bilgi, davranış, görüş, tutum, değer ve değer yargıları benimsetilerek verilir (Barth ve Demirtaş, 1997: 19). Sosyal bilgiler eğitimi aracılığıyla da bireylerin zihinsel-duyuşsal ve devinimsel boyutlarının olgunlaşması beklenir. Aslında olgunlaşması beklenen bu üç boyut, sosyal bilgiler eğitiminin amaçlarının da temelini oluşturmaktadır (Doğanay, 2009: 226).

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Eğitimi Aracılığıyla Bireylerde Geliştirilmesi İstenilen Boyutlar ve İlgili İçerik Matrisi

Gelişmesi istenen boyutlar: "Nitelikler"	İçerik		
	Birey	Çevre	
		Sosyal	Fiziki
Bilgi	X	X	X
Değer - tutum	X	X	X
Beceri - eylem	X	X	X

Kaynak: Doğanay, A. (2009). Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi. s. 226.

Tablo 3 incelendiğinde, geliştirilmesi beklenen boyutların sırasıyla zihinsel-duyuşsal ve devinimsel olarak verildiğini görmekteyiz. Tablo 3'te dikkat çekici bir diğer unsur ise, bireyin ön plana alınmış olmasıdır. Bu nedenle Tablo 3'ü:

- Bireyin öncelikle kendini, daha sonra fiziksel-sosyal çevresini anlaması,
- Öncelikle kendine, daha sonra fiziksel-sosyal çevresine karşı olumlu tutum ve değerler geliştirmesi,
- Son olarak ise sahip olduğu bu bilgi ve değerleri eyleme dönüştürerek, bunu fiziksel-sosyal çevresinde kullanması, olarak yorumlayabiliriz.

Bu nedenle bireyin, toplum tarafından benimsenen değerleri Sosyal Bilgiler dersinde kazanmasının; hem kendini gerçekleştirme, hem de fiziksel- sosyal çevresinde mutlu bir kişilik geliştirmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretimi, demokratik vatandaşlığa sıkı bir biçimde bağlı vatandaşlarda bazı tutum ve değerleri geliştirmeyi amaçlar. Bu çerçevede sosyal bilgiler öğretimi aşağıdaki hedefler üzerine odaklanır:

- Başka insanlara, grup ve kültürler, etnik, ırki ve diğer farklılıklara karşı olumlu tutum sahibi olma,

- Adalet, eşitlik, otorite, katılım, gerçeklik, vatanseverlik gibi birleştirici değerlere, özgürlük, farklılık, mahremiyet, mülkiyet ve insan hakları gibi bireysel ve kamusal değerlere bağlı olma,
- Anayasal güvenceleri, demokratik değer ve davranışları, farklı grupların kültürümüze olan katkılarını, toplumumuzda ve diğer toplumlarda bulunan sosyal, ekonomik ve siyasal kurumların görevlerini takdir etme,
- Uzlaşmazlıkları analiz ederken ve adalet, eşitlik ve demokratik değerlerde yargıya varırken değer verme sürecini kullanma,
- İnsan ilişkilerinde sorumluluk, iş birliği, başkaları için endişelenme, açık fikirlilik ve yaratıcılığın önemini bilme (Öztürk ve Deveci, 2011: 5).

Yapılandırmacı anlayışın benimsendiği yenilenen 2004 SBDÖP’nda, değerlerin özellikleri şu şekilde vurgulanmaktadır (MEB, 2013):

- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
- Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
- Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
- Değerlerin normlardan farkı normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.

Ortaokul SBDÖP’nda, doğrudan kazandırılması öngörülen toplam 14 değer bulunmaktadır. Bu değerlerden her biri ise, bir öğrenme alanı o öğrenme alanının altındaki ünite ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 4’te görüldüğü gibi programda belirtilen değerler 6. ve 7. sınıf üniteleri ile ilişkilendirilmiştir. 6.sınıfta “*Bilimsellik*” değeri, “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesi ile; “Doğal Çevreye Duyarlılık” ve “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerleri, “Yeryüzünde Yaşam” ve “İpek Yolu’nda Türkler” üniteleri ile; “*Sorumluluk*” değeri , “Ülkemizin Kaynakları” ünitesi ile; “*Yardımseverlik*” değeri, “Ülkemiz ve Dünya” ünitesi ile; “Hak ve Özgürlüklere Saygı” değeri, “Demokrasinin Serüveni” ünitesi ile; “*Çalışkanlık*” değeri, “Elektronik Yüzyıl” ünitesi ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 4

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Üniteler ve Doğrudan Verilecek Değerler

6.SINIF		7.SINIF	
Üniteler	Doğrudan Verilecek Değer	Üniteler	Doğrudan Verilecek Değer
Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsellik	İletişim ve İnsan İlişkileri	Farklılıklara saygı
Yeryüzünde Yaşam	Doğal çevreye duyarlılık	Ülkemizde Nüfus	Vatanseverlik
İpek Yolu'nda Türkler	Kültürel mirasa duyarlılık	Türk Tarihi'nde Yolculuk	Estetik
Ülkemizin Kaynakları	Sorumluluk	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Dürüstlük
Ülkemiz ve Dünya	Yardımsızlık	Zaman İçinde Bilim	Bilimsellik
Demokrasinin Serüveni	Hak ve özgürlüklere saygı	Yaşayan Demokrasi	Adil olma
Elektronik Yüzyıl	Çalışkanlık	Ülkeler Arası Köprüler	Barış

7. sınıfta ise; saygı kapsamında alabileceğimiz “Farklılıklara saygı” değeri, “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi ile; “Vatanseverlik” değeri, “Ülkemizde Nüfus” ünitesi ile; “Estetik” değeri, “Türk Tarihi’nde Yolculuk” ünitesi ile; “Dürüstlük” değeri, “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesi ile; “Bilimsellik” değeri, Zaman İçinde Bilim” ünitesi ile; “Adil olma” değeri, “Yaşayan Demokrasi” ünitesi ile; “Barış” değeri ise, “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesi ile ilişkilendirilmiştir.

Ortaokul SBDÖP’nda doğrudan verilecek değerler ve o değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı üniteler; gerek programda, gerekse öğretmen kılavuz kitaplarında geniş bir şekilde yer almaktadır. Aynı zamanda ortaokul SBDÖP’nda ve öğretmen kılavuz kitaplarında öğrencilere kazandırılmaya çalışılan değerlerin açıklamalarına da geniş bir şekilde yer verilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin de değerlerin kapsamını ve içeriğini ayrıntılı bir şekilde tanınmasına olanak sağlamaktadır.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler ve Açıklamaları

Kültürel Mirasa Duyarlılık; 6. sınıfta “Kültür ve Miras” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Kültürel mirasa duyarlılık, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Kültürel miras, insanlığın veya bir milletin tarihi süreç içinde oluşmuş karakteristik özelliklerini yansıtan eserler ve değerler bütünüdür. Kültürün insan, aile, sosyal çevre, eğitim, sosyal değerler gibi insani; bayrak, millet, vatan, dil, din, tarih, örf, adet gibi milli; bilim teknoloji, sanat gibi evrensel boyutları vardır (MEB, 2012a:34).

Doğal Çevreye Duyarlılık; 6. sınıfta “İnsanlar, Yerler, Çevreler” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Doğal çevreye duyarlılık, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Doğal çevreyi korumanın birinci şartı, çocuklardan başlayarak tüm bireylere doğa sevgisi aşılmasıdır. Doğayı seven ve doğanın insan yaşamı için önemini kavrayan bireyler; doğadaki tek bir canlının yok olmasına, sanayi artıklarının çevreyi kirletmesine, bir ağacın kesilmesine duysız kalamazlar (MEB, 2012a:34).

Sorumluluk; 6. sınıfta “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Sorumluluk, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Sorumluluk, başkalarının haklarına saygı göstermek ve kendi davranışının sonuçlarına sahip çıkmaktır. Sorumluluk sahibi bireyler;

- Kendi kararlarını verebilen,
- Karar alırken ellerindeki kaynakları kullanabilen,
- Değer yargılarını gözetken,
- Bağımsız davranabilen,
- Kendine güvenli,
- Bşkalarının haklarını çğnmeden kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen bireylerdir (MEB, 2012a: 34-35).

Çalışkanlık; 6. sınıfta “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Çalışkanlık, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Çalışmak, iş yapmak veya ortaya bir ürün çıkarmak için emek harcamak olarak tanımlanabilir.(...) Çalışkan olmak önce bireyin kendisine; sonra sırasıyla ailesine, ulusuna ve tüm insanlığa karşı sorumluluğudur (MEB, 2012a: 36).

Hak ve Özgürlüklere Saygı; 6. sınıfta “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Hak ve özgürlüklere saygı, SBDÖP’nda “Hak, adaletin ve hukukun gerektirdiği kazanç; özgürlük ise herhangi bir kısıtlama ve zorlamaya bağlı kalmaksızın düşünme ve davranma olarak tanımlanabilir (MEB, 2012a: 35)” olarak açıklanmıştır.

Yardımseverlik; 6. sınıfta “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Yardımseverlik, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Yardım, kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanmaktır. Muhtaç insanlara yardımcı olmak veya bu amaç için kurulmuş çeşitli sosyal örgütlere bağışta bulunmak, oralarda gönüllü çalışmak, yardım etmeyi istemek, yardımseverlik duygusunun göstergesidir. Yardımseverlik değerini sadece maddi ölçütler dâhilinde algılamamak gerekir. Bazen bir söz, bazen üzüntüyü paylaşmak, bazen bir problemi dinlemek ve umut vermek de yardımseverlik duygusunun ifadesidir. Yardımseverlik, toplumda dayanışma ve bağlılığın sonucu olarak ortaya çıkmış bir değerdir (MEB, 2012a: 35).

Bilimsellik; 6 ve 7. sınıf SBDÖP’nın doğrudan kazandırılması öngörülen tek ortak değeridir. Bu değer; 6.sınıfta “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, 7. sınıfta ise “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında kazandırılması amaçlanmaktadır. Milli Eğitimin Temel İlkelerinden olan bilimsellik, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir. Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır. Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir, bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımdan teşvik edilir ve desteklenir” (MEB, 2012a: 33; MEB,2012b: 30).

Farklılıklara Saygı; 7. sınıfta “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Farklılıklara saygı, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Herkes birbirinden farklıdır. Dünyadaki tüm insanların göz, cilt, saç gibi birtakım fiziksel özellikleri birbirinden farklıdır. Güzellik ve beğenme anlayışı toplumdan topluma farklılık gösterir. Ayrıca kişilerin bir olaya bakış açıları sorunlara getirdikleri çözümler de farklıdır. Hiç kimse fiziksel özelliklerinden dolayı veya sahip olduğu bir engelden dolayı aşağılanamaz, toplumdan dışlanamaz. Aynı zamanda herkes başkalarının görüşlerine değer vermeli saygı göstermelidir, eleştiriler saygı sınırları içinde olmalıdır (MEB, 2012b: 29).

Estetik; 7. sınıfta “Kültür ve Miras” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Estetik, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Güzelliği, güzelliğin insan ruhundaki etkilerini inceleyip değerlendiren bilim dalıdır. Estetik değer kazanmış bireyler; tarihi, kültürel, doğal mirası korurlar, yaşamın güzelliklerinin farkına vararak bu güzelliklerden zevk alırlar. Aldıkları zevki başkaları ile paylaşarak olumlu ilişkiler geliştirirler (MEB, 2012b: 29).

Vatanseverlik; 7. sınıfta “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Vatanseverlik, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Vatan, bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçasıdır. Yaşadığı toprağı sevmek ve gerektiğinde onun için canını feda edebilmek, vatanseverlik duygusunun göstergesidir. Bu değer, o toprak üstünde yaşayan herkesin sahip olması gereken bir değerdir (MEB, 2012b: 29).

Dürüstlük; 7 sınıfta “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Dürüstlük, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Konuşurken özü sözü bir olmak, tanık olduğu bir olayı, olduğu gibi anlatmak, arkadaş ilişkilerinde içten davranmak, her zaman haklıdan yana tavır almak, her bireyin kazanması gereken ahlaki bir değerdir (MEB, 2012b: 30).

Adil Olma; 7. sınıfta “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Adil Olma, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Adil olma; adaletle iş görme, doğruluktan ayrılmama hakkı yerine getirmektir. Adalet, herkesi gücü ölçüsünde sorumlu tutmaktır. Adil insanlar; olaylar karşısında tarafsızdır, alışverişlerinde dürüsttür, kendi çıkarlarını ikinci plana atarlar ve kendilerine nasıl davranılmasını istiyorsa başkalarına da öyle davranırlar (MEB, 2012b: 30).

Barış; 7. sınıfta “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında, doğrudan verilecek olan değerdir. Barış, SBDÖP’nda şu şekilde açıklanmıştır:

Barış ortamı, karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü oluşturulur. Kişilerin ve ülkelerin sorunlarına karşılıklı anlayış, uzlaşma ve hoşgörü çerçevesinde çözüm aramaları, barış ortamının oluşmasına yardımcı olacaktır. Huzuru bozacak her türlü davranış engellemek için çaba gösterilmelidir (MEB, 2012b: 30).

Değerler, sosyal bilgiler programının öğretilmesi en zor, ancak ihmal edilmemesi gereken öğelerinden biridir (Zarrillo, 2004: 19). Özellikle 6. ve 7. sınıfta değer ve inançların oturmaya başladığı ve bu duyguların daha sonra değişmeye karşı oldukça dirençli olduğu (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2001: 24) dikkate alındığında,

bu dönemde bireye kazandırılacak değerlerin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde verilen değerleri kazanma düzeyleri incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada, şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma, barış) kazanma düzeyleri nedir?

2. 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri;

- a. Cinsiyete,
- b. Aile aylık gelir durumuna,
- c. Baba öğrenim düzeyine,
- d. Anne öğrenim düzeyine,
- e. Sosyal Bilgiler dersi başarı notlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösteriyor mu?

3. Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörlere ilişkin neler düşünüyorlar?

- a. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- b. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri nelerdir?
- c. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kolay ve zor kazandığını düşündükleri değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?

- d. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?
- e. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerileri nelerdir?

4. 7. sınıf öğrencilerinden elde edilen verilerle, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Çevrede şahit olduğumuz ya da basın yayın organlarından takip ettiğimiz; cinayet, rüşvet, tecavüz, dolandırıcılık gibi suç olaylarının sayısı ve şiddetindeki artış insanları huzursuz etmektedir. Bu olaylar, toplumun huzurunu ve bireylerin birbirlerine duydukları güveni zedelemektedir. Birbirlerine olan güveni azalan insanların iletişimleri de azalmakta, dolayısı ile sevgi, saygı, hoşgörü gibi değerlerde yozlaşmalar meydana gelmektedir.

Doğanay (2009: 227)'a göre, kendine ve sosyal-fiziksel çevresine karşı gerekli olan değerlerle donatılmamış bireyler, bilgileri ile insanlığın ve çevrenin zararına olan eylemler ortaya koyma tehlikesi taşımaktadırlar. Toplum içerisinde değerlerle donanmamış bireylerin yetişmesi, hem bireyin kendisi, hem de çevresi adına büyük sorun teşkil eder. Bu nedenle bireylerin değerleri kazanma düzeylerinin yüksek olmasının kendi gelişimleri için olduğu kadar, yakın çevresi ve toplum yaşantısı için de önemli olduğu söylenebilir.

Değerler eğitimi ailede başlar. Daha sonra ise sistemli, amaçlı, planlı ve programlı etkinliklerin yapıldığı okullar; değer aktarımını ve var olan değerlerin korunması görevini üstlenirler. Okullarda bu görev süreci içerisindeki en büyük rolü de şüphesiz öğretmenler paylaşmaktadır. Öğrencilerin toplumsal yaşamın huzuru için ihtiyaç duyulan değerleri kazanmalarında ve bu sürecin takibini yaparak değerlendirmede bulunmalarında temel sorumluluk öğretmenlere düşmektedir.

Akbaş (2004: 30)'a göre eğitim sisteminin genel amaçları içerisinde yer bulan değerlerin öğrenciler tarafından kazanılıp kazanılmadığını test etmeye ihtiyaç vardır. Çünkü okullarda bilişsel davranışlara ulaşma düzeyleri devamlı kontrol edilirken,

duyuşsal davranışlar planlı bir şekilde kazandırılmamakta ve ölçülmemektedir. Bu nedenle öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin araştırılması ve aynı zamanda öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerine ilişkin süreç içerisinde etkin olan öğretmenlerin de konuya ilişkin görüşlerine başvurulması önemli görülmektedir.

Bireyler, değerleri kazanma sürecinde çevresi ile sürekli etkileşim halindedirler. Bu durum göz önünde bulundurularak, değerler eğitimi sürecini etkileyen pek çok faktörün de olduğu ve bu faktörlerin öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerine olumlu ya da olumsuz yansımalarının olabileceği söylenebilir. Bu nedenle öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin araştırılmasının yanında, değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler de ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmalı, değerler eğitimi sürecini olumsuz etkileyebilecek faktörlerin oluşturabileceği sorunlar belirlenerek, çeşitli çözüm önerileri sunulmalıdır.

Okullarda değer kazandırma amacına programlar aracılığıyla hizmet eden derslerden biri, sosyal bilgilerdir. Sosyal Bilgiler dersi, değerler eğitimi bakımından vazgeçilmezdir. Öğrencilerin değeri öğrenmesine yardımcı olması, genel değerlerin verilmesi, ders içeriğinin değerlerle beslenmesi ve öğrencilerin değerleri bilmesine onları analiz ve muhakeme etmelerine yardımcı olması bakımından önemlidir (Kan,2010: 143). Bu nedenle araştırmada 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri, değerleri kazanma düzeylerinde anlamlı farklılıklar yaratan faktörlerin (değişkenlerin) belirlenmesi ve konuya ilişkin öğretmen ve öğrencilerden verilerin eş zamanlı elde edilmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın sağlayabileceği önem, şu şekilde özetlenebilir:

- Öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin, farklı değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediği ortaya konulacaktır. Böylece cinsiyet, anne baba öğrenim durumu, aile aylık gelir durumu, Sosyal Bilgiler dersi başarı notu gibi değişkenlerin hangi değerlerde anlamlı farklılıklar yarattığı görülecektir.
- Sosyal Bilgiler dersi başarı notu değişkeninin, öğrencilerin değer kazanma düzeyleri ile ilişkisinin incelendiği araştırmalara alanyazında yeterince rastlanmamıştır. Bu bağlamda, çalışma alanyazına da katkı sağlayacaktır.
- Bu çalışmanın 7. sınıf öğrencileriyle yürütülmesinin temel nedeni; 7. sınıfların Sosyal Bilgiler dersinin son kez görüldüğü sınıf düzeyi olmasıdır. 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinin belirlenmesi, Sosyal Bilgiler

dersinde değerler eğitimi sürecine ilişkin genel bir değerlendirme fırsatı sunacaktır.

- Araştırmada öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerine etki eden faktörler, öğretmen ve öğrencilerden elde edilen verilere göre karşılaştırılıp ilişkilendirilecektir. Bu durum, değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlerin daha net görülmesini sağlayacak ve Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi sürecine yönelik bütüncül bir bakış açısının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.
- Öğrencilerin değerleri kazanmaları sürecinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulup tartışılacak, sorunların çözümüne yönelik yapılması gerekenlerin görülmesine olanak sağlayacaktır.

Sınırlılıklar

Araştırma sınırlılıklarını şunlar oluşturmaktadır:

1. Araştırma Eskişehir ilindeki çeşitli ortaokullardan yansız olarak seçilen 7. sınıf öğrencileri ile sınırlıdır.
2. Araştırma, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma, barış değerleriyle sınırlıdır.
3. Araştırma 2012-2013 bahar ve güz döneminde toplanan verilerle sınırlıdır.
4. Veri toplama araçları olarak Beldağ (2012) tarafından geliştirilen *Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği* ve sosyal bilgiler öğretmenleri için araştırmacı tarafından hazırlanan *Öğretmen Görüşme Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu* ile sınırlıdır.
5. Görüşmeler, 7. sınıflarda ders veren sosyal bilgiler öğretmenleriyle sınırlıdır.

Tanımlar

Değerler: Yaşamda davranışlara yön veren; iyi, doğru, güzel gibi istenen nitelikleri simgeleyen ilke, standart ve düşünceler (Çengelci, 2010: 45).

Değerler eğitimi: Öğrencilerdeki değer gelişimi ile ilgilenen, öğrencilere gerekli ahlaki değerler hakkında bilgi veren, değerlerin okullardaki ahlaki ortam ve programlar ile

nakledilmesini sağlayan, eğitimin ve etiğin çok yönlü bileşeni (Yel ve Aladağ, 2012: 124).

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilimler disiplinlerinden sečilmiř bilgiler ışığında ilköğretim çağındaki çocuklara toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırarak iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir đretim programı (Erden, tarihsiz: 8).

İlgili Araştırmalar

Alanyazın taramasında değerler eğitimiyle ilgili gerek yurt içinde gerek yurt dışında birçok araştırma yapıldığı grlmştir. Değerler eğitimiyle ilgili yapılan araştırmalar Türkiye'de yapılan araştırmalar ve yurtdışında yapılan araştırmalar olmak üzere iki başlık altında sunulmuştur.

Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Doğanay ve Sarı (2004), araştırmalarında 8. sınıf öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerini incelemişlerdir. 174 ğrenci üzerinde, Demokratik Değerlere Bağlılık leği ve bu demokratik değerleri daha çok nereden öğrendiklerini belirlemek üzere geliştirilen Demokratik Değerleri Kazanma Süreci anketi uygulanmıştır. Ayrıca 22 sosyal bilgiler öğretmenine de, Demokratik Değerlerin Kazandırılması Gereksinimi leği uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda; öğrencilerin temel demokratik değerleri kazanma düzeyleri ğrenci görüşlerine göre, ğretmen görüşlerinde olduğundan anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur. Demokratik değerlerin öğrencilere kazandırılma durumu ile kazandırılması istenilen düzey hakkındaki ğretmen görüşleri arasında da anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğretmenler, problemin kaynağı olarak en çok öğrenciden kaynaklanan eksiklikleri belirtmişlerdir. Öğretmenler zm önerilerinde de, ilk sıralarda öğretmenin model olması ile sınıf ortamının demokratikleştirilmesini göstermişlerdir. Araştırmanın sonuçlarında, ğrenci görüşlerine göre demokratik değerlerin kazanımında okulla ilgili seçeneklerin etkisinin %53 düzeyinde olduğu belirlenmiş ve bu etkinin açık ve örtük programda birbirine eşit sayılabilecek düzeyde olduğu belirtilmiştir.

Akbaş (2004) "Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tez çalışmasında, 8. sınıflarda öğrenim gören 360 öğrencinin, ilköğretim okullarının genel amaçlarında belirtilen değerlere ulaşma düzeylerini değerlendirmiştir. Ayrıca 44 öğretmenin değerler eğitimi konusundaki görüşlerini de almıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin sosyo ekonomik düzeyleri; onların demokratik değerlere, bilimsel değerlere ve temel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmazken, geleneksel değerler ve çalışma- iş değerlerine ulaşma düzeylerinde farklılıklara neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler, değer öğretiminde yoğunlukla öğretmenin merkezde olduğu ve sözel iletişime dayalı etkinlikleri kullandıklarını belirtmişlerdir.

Golzar (2006), araştırmasında 5. sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerini incelemiştir. Bu amaçla araştırmacı tarafından ilk önce Sorumluluk Ölçeği geliştirilmiştir. Öğrencilerin sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre değişiklik gösterip göstermediği araştırılmıştır. Bu amaçla Sorumluluk Ölçeği ve Nowicki ve Strickland Denetim Odağı Ölçeği 207 tane 5. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Araştırma sonunda, şu bulgulara ulaşılmıştır. 5. sınıfa devam eden kız öğrencilerin Sorumluluk Ölçeği'nden almış oldukları puan ortalaması erkek öğrencilerin aldığı puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. İçten denetimli öğrencilerin Sorumluluk Ölçeği'nden almış oldukları puan ortalaması dıştan denetimli öğrencilerin aldığı puan ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Akademik başarıları yüksek öğrencilerin Sorumluluk Ölçeği'nden almış oldukları puan ortalaması akademik başarıları düşük öğrencilere kıyasla daha yüksek bulunmuştur.

İşcan (2007) araştırmasında, 4. sınıf düzeyinde "evrensellik" ve "iyilikseverlik" değerlerini kazandırmaya yönelik hazırlanan değerler eğitimi programının; öğrencilerin değerlerle ilgili bilişsel davranışlarına, duyuşsal özelliklerine ve değerleri gösterme düzeylerine etkisini belirlemeye çalışmıştır. Araştırmacı, çalışmasında Schwartz'ın "evrensellik" ve "iyilikseverlik" değer tiplerinde yer alan "açık fikirli olmak, yardımsever olmak, sorumluluk sahibi olmak ve dürüst olmak" değerlerini ele almıştır. Araştırmada "karma yöntem" benimsenerek, deneysel desen olarak, gerçek deneme modellerinden "öntest-sontest kontrol gruplu model" kullanılmıştır. Araştırma, Ankara ilinde bir devlet okulunda gerçekleştirilmiştir. Deney grubunda, çeşitli derslerle

bütünleştirilerek oluşturulan değerler eğitimi programı 17 hafta boyunca uygulanmıştır. Bazı derslerle bütünleştirilerek değerler eğitimi programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin değerlere ilişkin bilişsel davranışları kazanma düzeyleri, kontrol grubu öğrencilerinden anlamlı bir biçimde yüksek bulunmuştur. Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleriyle bütünleştirilerek uygulanan programda, bu programa katılan öğrencilerin değerlere ilişkin puanları ile söz konusu derslere ait yılsonu notları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde ilişki ortaya çıkmıştır. Bu durumda öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri ile söz konusu derslere ilişkin başarıları arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada deney grubunda kız öğrencilerin, bilişsel davranışlar ve değerleri gösterme düzeyleri bakımından erkek öğrencilere göre daha başarılı oldukları belirlenmiştir.

Tokdemir (2007) tarih öğretmenlerinin değer ve değerler eğitimi hakkındaki görüş ve düşüncelerini tespit etmek ve değerler eğitimine yönelik öğretmenlerin neler yaptıklarını ortaya çıkarmak amaçlı bir çalışma yapmıştır. Trabzon il merkezi ve ilçelerinde 2006 – 2007 eğitim öğretim dönemini kapsayan araştırmada 104 tarih öğretmenine açık uçlu sorulardan oluşan bir anket formu uygulanmış ve bir kısım öğretmenlerle de yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğretmenler, değerler eğitimine karşı olumlu tutum içerisindedirler. Bununla birlikte öğretmenlerin, değerlerin eğitim ve öğretiminde yeterli kuramsal bilgiye sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Değerler öğretiminin, eğitim öğretimin önemli bir parçası olduğu görüşünde olan öğretmenler; değerler eğitiminde okul dışı çevresel faktörlerin, medyanın problem olduğu ve eğitim programlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Deveci ve Dal (2008) 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin değer kazandırma boyutunda etkililiğini, 25 sınıf öğretmenin görüşlerine dayalı olarak incelemişlerdir. Araştırmalarında öğretmenlerin çoğunluğunun Sosyal Bilgiler dersini değer kazandırma bakımından etkili buldukları, programın ihtiyaç duyulan değerleri içerdiği, aile ve çevreden destek alındığı takdirde değerlerin programla kazandırılabilceği düşüncesinde oldukları sonuçlarına ulaşmışlardır. Öğretmenler, değerler eğitiminde yaşanan sorunlar arasında en çok, öğrencinin evinde ya da çevresinde karşılaştığı değerlerle okulda öğretilen değerler arasındaki uyumsuzluk olduğunu belirtmişlerdir. Televizyon ve internetteki karşıt değerler, Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersizliği, sınav sisteminin

değerler eğitiminin önüne geçmesi, okulda öğretilen değerleri ailenin desteklememesi de öğretmenler tarafından en çok ifade edilen diğer sorunlar arasında yer almaktadır. Öğretmenler tarafından bu sorunlara getirilen öneri ise, aile ve çevre tarafından Sosyal Bilgiler dersinde öğretilen değerlerin desteklenmesi ve okul-aile iş birliğinin sağlanması olmuştur.

Keskin (2008) Türkiye' de SBDÖP' nda değerler eğitiminin tarihsel gelişimi ile 1998 ve 2004 programlarının değerler eğitimi bakımından etkililiğini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, nitel ve nicel araştırma yöntemlerini birlikte kullanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda, Türkiye'de II. Meşrutiyetten bu yana uygulanmış olan Sosyal Bilgiler dersindeki açık ve örtük değerler döküman analizi yoluyla incelenmiştir. Nicel boyutta ise anket ve ilköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik olarak geliştirilen Değerler Eğitimi Ölçeği kullanılmıştır. 2005 ve 2006 yıllarında uygulanan ölçek sonucunda; kız öğrencilerin değerlere sahip olma düzeylerinin erkek öğrencilerden yüksek olduğu, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve baba öğrenim durumu yükseldikçe öğrencilerin değerlere yönelik puanlarının da yükseldiği, her iki programın da ilköğretim 5. sınıfta değerleri öğrencilere aynı düzeyde kazandırdığı bulgularına ulaşılmıştır.

Baydar (2009), 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ile ilgili çalışmasında, tarama modelini kullanmıştır. İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerlere Kohlberg'in bilişsel ahlaki gelişim kuramına göre bağlılık düzeylerinin nasıl olduğunu, öğretmenlere göre öğrencilerin bu değerleri ne derece kazandıklarını ve bu süreçte yaşanan sorunların neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda, öğrencilerin adil olma, dayanışma ve sorumluluk değerlerini kazanım düzeylerinin Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramında belirlediği düzeye benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca adil olma, dayanışma ve sorumluluk değerinin kazanımına, ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerle yapılan görüşme sonuçları ve öğretmenlere uygulanan anket çalışması sonuçlarına göre ise öğretmenler, değerlerin öğretiminde en önemli etken olarak aileyi belirtmişlerdir. Anket sonuçlarına göre öğretmenler, açıklama ve anlatım, soru-cevap ve ahlaki ikilem tekniklerini sık olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Değer eğitimi yaklaşımlarında yer alan, drama, değer içeren öykülerin analizi ve eğitsel oyunların ise diğer yöntem ve

tekniklere göre kullanımının daha seyrek olduğu belirtilmiştir. Araştırma sürecinde öğretmenlerle yapılan görüşme bulgularına ve öğretmen anketi bulgularına dayanarak ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde belirlenen değerleri kazanımını ailenin, çevrenin ve medyanın önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kuş (2009), ilköğretim programlarının, örtük programın ve okul dışı etmenlerin değerleri kazandırma etkililiğini, 8. sınıf ilköğretim öğrencilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine göre incelemiştir. Araştırma ilköğretim okullarında görevli 155 öğretmen ve bu okullarda öğrenim gören 740 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın amacı ilköğretim programlarının, örtük programın ve okul dışı etmenlerin (aile, medya, okul dışı sosyal çevre) değerleri kazandırma etkililiğini öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre incelemektir. Betimsel araştırma kapsamındaki genel tarama modelinde yapılan araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda hem öğretmen hem de öğrencilerin aile, medya ve sosyal çevre olarak belirlenen okul dışı etmenlerin değerlerin kazanılmasında en etkili etken olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Değerlerin kazanılmasında öğrencilere göre örtük programın öğretmenlere göre ise açık programın daha etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çengelci (2010) çalışmasında, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminin nasıl gerçekleştirildiğinin betimlenmesini amaçlamıştır. Araştırma 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde Eskişehir ilinde öğrenim göre 22 tane 5. sınıf öğrencisi ve sınıf öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan ve programda verilmemiş kimi değerlerin, dersin içeriği ve günlük yaşamla bağlantılı olarak çeşitli etkinlik ve materyaller yoluyla öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı belirlenmiştir. Öğretmenin değerler eğitimi yaklaşımlarını sistemli biçimde izlemediği, ders sürecinde plansız biçimde yeri geldikçe değerler eğitime yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Değerler eğitiminde gözleme dayalı değerlendirmenin ağırlık taşıdığı görülmüştür. Öğretmen, Sosyal Bilgiler dersinin değerler eğitiminde son derece önemli bir işleve sahip olduğunu; ancak aile ve toplumun değerler eğitimini yeterince desteklememesi, medyanın olumsuz etkisi ve olumsuz arkadaşlardan kaynaklanan sorunlar ile özellikle sınıf dışı etkinliklerin yeterince gerçekleştirilememesinden kaynaklanan sorunların değerler eğitiminde yaşanan sorunların başında geldiğini belirtmiştir.

Yalar (2010) çalışmasında, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimiyle ilgili öğretmen görüş ve önerilerini belirlemeyi ve yapılandırmacı yaklaşımı göz önünde bulundurarak öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirmeyi amaçlamıştır. Karma yöntemin benimsendiği araştırmanın nitel boyutunda öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, nicel boyutunda ise öğretmenlere anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenler öğrencilere model olduklarını, programdaki değerlerin popüler kültür karşısında yetersiz kaldığını, okulda verilen değerlerin ailede ve sosyal çevrede pekiştirilmediğini, program içeriğinin değerler açısından zayıf olduğunu, derste konu yükünün fazla olduğunu, kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırganlık içeren bazı yayınların ise okulda verilen değerler eğitimini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler programında değerler eğitimi ile ilgili kazanımlara doğrudan yer verilmesi ve programda öğrencilerin ilgisini çekebilecek daha zengin bir içerikle doğrudan değerlerle ilgili konuların yer alması gerektiği önerileri getirilmiştir.

Öksüz (2011) araştırmasında, Türkiye ve İngiltere’de öğrenim görmekte olan öğrencilerin değerlere ilişkin algılarını belirlemeyi ve karşılaştırma yapmayı amaçlamıştır. Araştırmasının örneklemini Samsun (419) ve Lancashire’de (365) bulunan sekizer ilköğretim okulu öğrencileri oluşturmuştur. Öğrencilere araştırmacı tarafından geliştirilen yedi senaryodan oluşan anket formu uygulanmış ve her bir senaryoya ilişkin yapmayı tercih edecekleri üç durumdan birini seçmeleri sağlanmıştır. Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Anket formu verilerine göre, Türkiye’deki ilköğretim öğrencileri için değer algılamalarının yeterli düzeyde olduğu, İngiltere’de öğrenim görmekte olan ilköğretim öğrencilerinin değer algılamalarının yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Cinsiyet ve yaşanan ülke değişkenlerine göre tüm senaryolar açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Beldağ (2012), 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyini ortaya çıkarmayı amaçladığı çalışmasında nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntemi uygulamıştır. Araştırmanın nicel kısmında, 1884 tane 7. sınıf öğrencisine araştırmacı tarafından geliştirilen *Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği (SBDDEÖ)* uygulanmıştır. Nitel kısmında ise; yedinci sınıflara derse giren branş öğretmenleri ve yedinci sınıfta öğrencisi bulunan velilerle yapılan görüşmeler sadece ölçekte yer alan değerleri öğrencilerin kazanma durumları ile

sınırlandırılmıştır. Nicel sonuçlarda araştırmacı; cinsiyet değişkenine göre dürüstlük, adil olma ve barış değerlerine; anne öğrenim durumu değişkenine göre, farklılıklara saygı değerine; izledikleri program türüne göre, dürüstlük, bilimsellik ve barış değerlerine; özel ilgi alanı değişkenine göre, bilimsellik değerlerine; baba meslek türü değişkenine göre, barış değerine yönelik anlamlı farklılık olduğu bulgularına ulaşmıştır. Araştırmanın nitel sonuçlarında ise; öğretmen ve velilerin çoğu öğrencilerin/çocukların Sosyal Bilgiler dersinde yer alan farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, adil olma ve barış değerlerini kazandıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca değerlerin kazanılmasında ailenin rolünün çok büyük olduğu, öğretmenlerin ve ailenin öğrencilere model olması gerektiği, kitle iletişim araçlarının kontrolsüz kullanılmasının değer kazanımına olumsuz etki ettiği, değer kazanımında Sosyal Bilgiler ve Türkçe derslerinin öne çıktığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Varol (2013), sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler derslerindeki değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçladığı araştırmasında nitel araştırma yöntemini benimsemiştir. Bu kapsamda 2012- 2013 eğitim öğretim yılında Ankara ili Keçiören ilçesinde 31 öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Değer kavramı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenen sosyal bilgiler öğretmenlerinin programda yer alan değerlerden en çok sorumluluk, en az barış ve dayanışma değerlerine yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin değerleri kazandırmak için en çok değer açıklama yaklaşımını; değerler eğitimi uygulamalarında öğretim yöntem tekniklerinden en çok örnek olay incelemesi yöntemini kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler değerler eğitimi uygulamalarında en çok idareden, öğretmenin kendinden ya da diğer öğretmenlerden kaynaklanan eksiklikleri dile getirmişlerdir. Öğretmenler değerler eğitimi uygulamalarının daha etkili uygulanabilmesi için değerlerin yaparak ve yaşayarak öğretilmesi, ilgili kişi veya kurumların arasında koordinasyon sağlanması ve iş birliğinin yapılması, ders saatinin arttırılması önerilerini sıralamışlardır.

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Whitney (1986) Tennessee'de ortaöğretim düzeyinde değerler eğitiminin durumunu belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmada eyalette bulunan 207 okuldan tesadüfi yolla 75 okul seçilmiş, bu okullarda görev yapan 309 sosyal bilgiler

öğretmeni araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin değerler eğitimiyle çok ilgili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Öğretmenler, genç bireylerin değerlerini ve ahlaki davranışlarını okulların etkileyebileceği düşüncesindedirler. Ayrıca öğretmenler, değerler eğitiminin yalnızca aile ve dini kurumlara bırakılmasının yanlış olduğunu, kitapların ise temel değerlerin öğretimi için yetersiz kaldığını düşünmektedirler. Öğretmenlerin değerler eğitimi programında mutlaka olması gerektiğini belirttikleri üç değer ise dürüstlük, diğerlerine saygı ve sorumluluk olarak sıralanmaktadır. Öğretmenlerin kendilerini değerler eğitimi konusunda yeterli görmekte birlikte; çok az öğretmenin gün içinde değerler eğitimine özel bir zaman ayırdığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Simmons (1999), üç farklı kültürden gelen ergenlik dönemindeki gençlere karşılaştırmalı bir değer çalışması yapmıştır. Çalışmada üç ülkede bulunan (Suudi Arabistan, ABD ve İngiltere) 15 yaşındaki gençlere açık uçlu anketler uygulanarak, ergenlerin sahip oldukları değerler tespit edilerek karşılaştırılmıştır. Bu ülkelerdeki eğitim sistemi içindeki din eğitiminin yeri de açıklanmıştır. Çalışmanın sonucunda farklı kültürden öğrencilerin sahip oldukları değerler açısından benzerliklerin yanı sıra, önemli farklılıkların da bulunduğu tespit edilmiştir. İngiliz öğrenciler tarafından aile (anne-baba) ve arkadaşlıkla ilgili değerler işaretlenmiştir. Amerikalı öğrenciler, ülkelerine bağlılıklarını; Suudi Arabistanlı gençler ise, İslam dinine verdikleri önemi dile getirmişlerdir.

Astill, Feather ve Keeves (2002); aile, arkadaş grupları, öğretmen ve okulların, öğrencilerin değerleri üzerindeki etkisini Schwartz'ın Değerler Ölçeği'ni kullanarak incelemişlerdir. Çalışma, Güney Avustralya'da, 11 okulda, 12. sınıf düzeyinde yer alan öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Okullar, öğrenciler, aileler ve öğretmenlere Schwartz'ın Değerler Ölçeği uygulanmış; ayrıca öğrencilerden sosyo-demografik özellikleriyle ilgili bilgiler alınmıştır. Çalışma sonucunda, öğrencilerin değerleri üzerinde cinsiyetin, kültürel geçmişin, dinin, ailenin sosyal statüsünün, aile ve arkadaş grupları tarafından sahip olunan değerlerin, okul ve öğretmenlerden daha etkili olduğu saptanmıştır.

Thompson (2002), "Karakter Eğitiminin Öğrenci Davranışına Etkisi" adlı doktora çalışmasında, karakter eğitiminin öğrenci davranışlarını nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla öğrenci davranışlarını gözlemlemiş, öğretmen,

öğrenci ve velilerle karakter eğitiminin öğrenci davranışları üzerindeki etkisi hakkındaki görüşmeler yapmıştır. Çalışma sonucunda karakter eğitim programlarının öğrenci davranışları üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmaya katılan velilerin tamamı ve öğrencilerin yarısı davranışlarındaki olumlu değişikliğin nedeni olarak sınıfta uyguladıkları etkinlikleri belirtmişlerdir. ABD’de 1990’lardan sonra okullarda artan şiddet olaylarının, karakter eğitiminin önemini bir kez daha ortaya koyduğunu belirtmiştir.

Finck, Hansen ve Jensen (2003), “Karakter Eğitimiyle Öğrenci Başarısını Geliştirme” (Improving Student Achievement Through Character Education) başlıklı bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışma, akademik başarıyı artırmak için ahlaki bir karakter geliştirmeye yönelik bir program tanımlamaktadır. Bu araştırmanın çalışma grubunu, Chicago, Illionis bölgesinin kuzeyinde yer alan ortaokullardaki öğrenciler oluşturmuştur. 7. ve 8. sınıf öğrencilerine edebiyat temelli program aracılığıyla karakter eğitimi uygulanmış, bu programın uygulanması sonucunda; disiplin kuralları ihlalinde düşüş, başarı ortalamasında artış, okula devam ve kantindeki davranışlarda düzelme belirlenmiştir. Problem, uygun bir ahlaki karakter yokluğunu içermektedir ve bu sorun; yöneticilerin kayıtlarından, öğrenci davranışlarını tanımlayan öğretmen görüşme, anketlerinden ve öğrencilerin akademik performanslarını gösteren değerlendirmelerden yola çıkarak ortaya konmuştur. Sorunun nedenlerine yönelik analiz; öğrencilerde aile ortamı ile ilgili olarak ahlaki karakter yetersizliğini, medyadaki şiddeti, etik açıdan geçmiş yaşamdaki farklılıkları ortaya koymuştur. Öğretim kadrosu ise, disiplin, okula devam etme, aşağılayıcı sözleri kabul etme ve okul ortamındaki iletişim kopuklukları için okul personeli tepkisi ile bağlantılı ahlaki karakter yetersizliğini ifade etmiştir.

Owens (2005) öğrencilerin değer farklılıkları ve akademik başarıları arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlı çalışmasının örneklemini seçkisiz örnekleme yoluyla Uganda başkenti Kampala’da 7 ilköğretim okulunda bulunan 502 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin ve okulun değerlerini belirlemek için Rokeach değer anketi, başarıları düzeylerini belirlemek için Uganda Ulusal Sınavlar Kurulu (UNEB)’nin yaptığı İlköğretim Mezuniyet Sınavı (PLE) sonuçları kullanılmıştır. Öğrencilerin ve okulun değerleri arasındaki benzerlik derecesini belirlemek için ankete verilen her bir cevaptaki farklılıklar hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin ve okulun değerleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca

öğrencilerin akademik başarıları ile değerleri arasında negatif yönde korelasyon bulunmuştur.

Witherspoon (2007) tarafından yapılan “Character Education: Determining Barriers to Implementation” (Karakter Eğitimi: Uygulama Engellerini Belirleme) adlı doktora tez çalışmasında, Oregon eyaletinde 53 okul yöneticisi ve Oregon’da kırsal bölgedeki okullardan 125 öğretmene anket uygulaması yapılmıştır. Bu çalışmada, karakter eğitiminin uygulanması önündeki engellerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar; öğretmenler ve yöneticilerin, finansman ve eğitim eksikliğini karakter eğitimi uygulamasının önündeki önemli engeller olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada birçok eğitimci, kendi okullarında daha fazla karakter eğitimi programlarını arzuladığını; aynı zamanda ülkede okulların büyük çoğunluğunda karakter eğitiminin uygulamada çok az yer aldığını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, ek programlar için yeterince zaman ve yer olmamasını karakter eğitimi uygulaması önünde büyük bir engel olarak gördüklerini de eklemişlerdir.

Thornberg, (2008) “Değerler Eğitiminde Mesleki Bilgi Eksikliği” adlı çalışmasında öğretmenlerin değerler eğitiminde yaptıkları uygulamalarını ve bu konudaki profesyonelliklerinin derecesini tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılarak, bu doğrultuda 13 öğretmenle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler karşılaştırılıp analiz edilerek, değerler eğitiminin ilk olarak plansız ve anlık tepkisel olarak yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak değerler eğitiminin bilinçsiz olarak gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Genel olarak yapılan görüşmelerde, öğretmenlerin değerler eğitimi alanında mesleki bilgilerinin eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

McCoy, (2011) çalışmasında gençlerin kendi değerleri ve okulların kurumsal değerlerinin uyumsuzluğunu incelemiştir. Çalışmaya yoksul olan siyah ve Latin kökenli on iki öğrenci katılmıştır. Araştırmada gençlerin içinde yaşadıkları şehrin kültürlerine ne derece sahip oldukları, okul ile ortak olan ve ortak olmayan yani çatışma içinde olan değerler ortaya konmuştur. Öğrenciler için en önemli arzusunun okulu bitirmek olduğu; ancak birçoğunun okullarını dışarıdan bitirmek zorunda kaldıkları belirlenmiştir. Çalışmada görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, kentsel öğrencilerin okullardaki değerlere daha kolay alıştığı saptanmıştır.

Türkiye’de ve yurtdışında yapılan araştırmalar incelendiğinde, değerler eğitimi ile ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı görölmektedir. Bu durum, değerler eğitiminin güncel ve giderek önemini arttıran bir konu olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yapılan çalışmaların genelde; öğrencilerin değer kazanımlarının değerlendirilmesi, öğretmen ve öğrencilerin değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin alınması, değerler eğitiminde karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve değerler eğitimi programının geliştirilerek deneysel çalışmalarla etkililiğinin sınanmasını kapsadığı görölmektedir. Yurt dışında yapılan çalışmalar ise daha çok öğretmenlerin ve okulların değerler eğitimindeki rolleri, farklı değerler eğitimi modellerinin etkililiği, çeşitli değişkenlerin öğrencilerin değerleri üzerindeki etkisi, farklı kültürlerden gelen öğrencilerin değer tercihlerini belirlemeye yönelik olduğu görölmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin çözümü ve yorumlanmasında yararlanılan yöntem ve teknikler açıklanmaktadır.

Araştırmanın Modeli

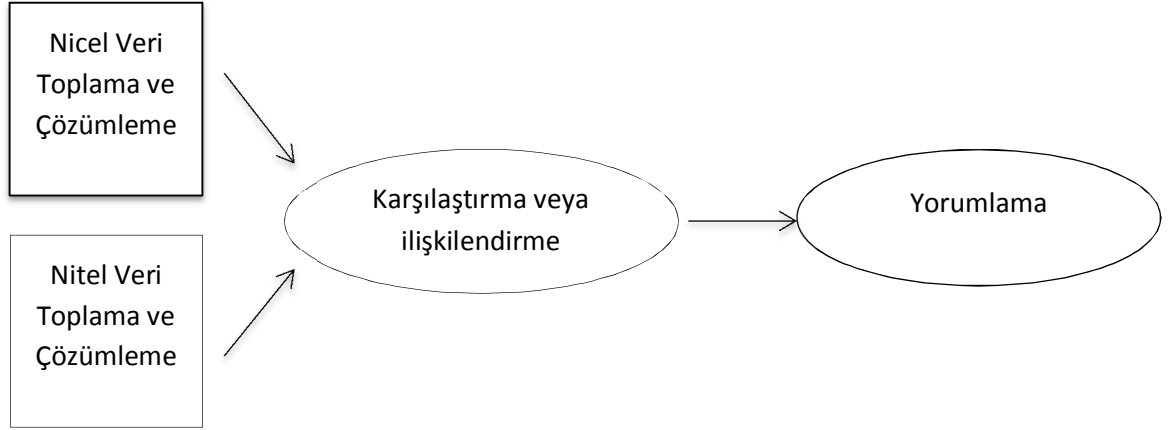
7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörleri belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, verilerin toplanmasında nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Her araştırma tekniği, sosyal gerçekliği anlamada ve tanımada potansiyeli kadar veri sağlar. Bu nedenle sosyal bilim araştırmalarında farklı araştırma tekniklerinin öğrenilip kullanılması, sosyal gerçekliği anlamada özel bir önem taşımaktadır (Türnüklü, 2000: 543; Creswell ve Plano Clark, 2014: 10). Bu nedenle bu çalışmada, araştırma verilerinin toplanmasında nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseni benimsenmiştir. Karma yöntem birden fazla veri kaynağı ile araştırma problemini anlamada yardımcı olmasının yanı sıra, bir veri toplama biçiminin zayıf yönlerini diğerinin güçlü yönleriyle tamamlamasına da olanak sağlar (Creswell ve Plano Clark, 2014: 20; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 352).

Karma yöntemin kendi içerisinde farklı desen türleri yer almaktadır. Bunlar arasında *açımlayıcı*, *keşfedici*, *yakınsayan paralel*, *iç içe*, *dönüştürücü* ve *çok aşamalı desen* sayılabilir. Bu çalışmada *yakınsayan paralel desen* (*convergent parallel design*) kullanılmıştır. Bu desen, çeşitleme (*triangulation*), birleşik desen (*convergent*) ya da eş zamanlı desen (*concurrent* ya da *parallel*) olarak da ifade edilmektedir (Morse ve Niehaus, 2009'dan aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2013: 355).

Yakınsayan paralel desen; nicel ve nitel verilerin eş zamanlı (*paralel*) olarak toplandığı, bilgilerin ayrı ayrı analiz edildiği ve daha sonra verilerin bir araya getirilerek iki veri türünün ilişkilendirildiği bir desen türüdür (Creswell ve Plano Clark, 2014: 193; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 355). Çalışmada *yakınsayan paralel desenin* kullanılmasının nedeni; problemin daha iyi kavranması için hem nitel hem de nicel

birbirini tamamlayıcı veri toplayarak, bütün bir anlayış geliştirmektir. Yakınsayan paralel desene ait işlem basamaklarını özetleyen prototip model, Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1: Yakınsayan Paralel Desenin Prototip Modeli

Kaynak: Creswell, W. J. ve Plano Clark, V.L (2014). Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi. Y. Dede ve S.B. Demir, (Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık, s.77.

Yakınsayan paralel desende 4 ana adım bulunmaktadır. İlk olarak, araştırmacı araştırma konusuna göre hem nicel hem de nitel veri toplar. İkinci olarak, elde ettiği verileri birbirlerinden ayrı ve bağımsız olarak analiz eder. Üçüncü aşamada araştırmacı, iki küme sonucunu birleştirmek için çalışır ve iki veri türünü ilişkilendirmeyi kolaylaştırmak için sonuçları dönüştürür. Son adımda araştırmacı iki sonuç kümesinin hangi yollarda birleştiğini, birbirlerinden ayrıldığını, birbirleriyle ilişkili olduğunu yorumlar (Creswell ve Plano Clark, 2014: 85).

Değer kazanma süreci, öğretmen-öğrenci etkileşimini de kapsadığından; bu çalışmada 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörler (değişkenler) öğretmen ve öğrencilerden elde edilen veriler yoluyla değerlendirilerek, elde edilen veriler birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Araştırmada nitel ve nicel veriler eş zamanlı; ancak birbirinden bağımsız olarak toplanmıştır. Araştırmanın 7. sınıf öğrencileriyle yürütülmesinin nedeni ise, Sosyal Bilgiler dersinin son kez görüldüğü sınıf düzeyi olmasıdır. Bu bağlamda öğrencilerin 7. sınıf düzeyinde iken değerleri kazanma düzeylerinin belirlenmesinin, Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi sürecine ilişkin genel bir değerlendirme fırsatı sunacağı umulmaktadır.

Evren ve Örneklem

Yakınsayan karma yöntem deseninin benimsendiği bu araştırmada yansız (nicel) ve amaçlı örneklem birleşimi (nitel) kullanılmıştır. Karma yöntemlerde bu şekilde bir örneklem seçimi yoluna gidilmesi olağandır (Creswell ve Plano Clark, 2014: 192).

Araştırmanın çalışma evrenini 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Eskişehir il merkezinde öğrenim gören 8949 tane 7. sınıf öğrencisi ve 2012-2013 yılında 7. sınıflara ders veren sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın nicel boyutunda, çalışma evreninin çok büyük olması ve araştırma sürecinde tüm evrene ulaşılamayacağı için örneklem alma yöntemi kullanılmıştır. Evreni temsil eden örnekleme belirlemek için yansızlık ilkesi dikkate alınarak araştırmada oransız küme örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Oransız küme örneklemede, evrendeki bütün kümeler tek tek eşit seçilme şansına sahiptir ve evrendeki küme türlerinden her birinden örnekleme girenlerin sayısı tümü ile şansa bırakılmıştır (Karasar, 2012: 114-115). 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Eskişehir il merkezindeki her bir 7. sınıf, bir küme kabul edilmiştir.

Balcı (2006: 93), araştırmanın nicel bölümünün örneklem büyüklüğü ile ilgili olarak “Çoğu araştırmalarda evren karakteristikleri, örneklem büyüklüğü evrenin %3-%5 olması halinde kestirilebilir durumdadır” (Balcı, 2009, 100) şeklinde açıklama yapmıştır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Eskişehir il merkezinde, Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre 8949 tane 7. sınıf öğrencisi bulunduğu tespit edilmiştir. Balcı (2006: 93)’nın belirttiği örneklem büyüklüğüne göre; araştırmada kullanılan değerler eğitimi ölçeğinin 268 (evrenin %3’ü) ile 447 (evrenin %5’i) tane bu evrende yer alan 7. sınıf öğrencisine uygulanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Buna göre çalışmanın örneklemini; 2012-2013 öğretim yılında Eskişehir ili, Odunpazarı ve Tepebaşı merkez ilçeden araştırmaya katılmaya istekli ortaokullardan yansız olarak belirlenen 462 tane 7. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Ölçek çalışmasının yapıldığı okullar ve çalışmaya katılan öğrenci sayıları Tablo 5’te; araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel özellikleri ise Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5

Ölçek Uygulamasının Yapıldığı Okullar ve Çalışmaya Katılan Öğrenci Sayıları

Okullar	Öğrenci Sayıları
Ata Ortaokulu	62
Mareşal Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu	56
Ahmet Sezer Ortaokulu	63
Murat Atılgan Ortaokulu	77
Hacı Nezire Sarıkamış Ortaokulu	54
Sevinç Behiç Akaydın Ortaokulu	30
Sami Sipahi Ortaokulu	59
Hürriyet İlköğretim Okulu	61
Toplam	462

Tablo 6’da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan 7.sınıf öğrencilerinin %49,1’ini kızlar, %50,9’unu erkekler oluşturmaktadır. Bu değerler, öğrencilerin cinsiyetleri açısından oranlarının birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine bakıldığında %7,6’sının 500 TL ve altı gelire; %14,3’ünün 501-750 TL arasında gelire; % 23,6’sının 751-1000 TL arası gelire; %26,4’ünün 1001-1500 TL arası gelire; % 27,9’unun ise 1500 TL üzerinde gelire sahip oldukları görülmektedir.

Anne ve baba öğrenim düzeyi değişkenlerinde yer alan “Hiç okula gitmemiş” ve “Okula bir süre gitmiş ama mezun olamamış” seçenekleri ölçekte ayrı ayrı verilmişken, bu seçenekleri işaretleyen öğrencilerin sayılarının az olmasından dolayı iki seçenek “Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış” şeklinde birleştirilmiştir. Öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında; % 5,4’ünün hiç okula gitmediği ya da bir süre gidip mezun olamadığı, % 44,4’ünün ilkököl, % 20,3’ünün ortaokul düzeyinde, %20,8’inin lise düzeyinde, %9,1’inin fakülte, yüksekokul, yüksek lisans ya da doktora düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin babalarının eğitim düzeyine bakıldığında; %4,3’ünün hiç okula gitmediği ya da bir süre gidip mezun olamadığı, % 26,1’inin ilkököl, %21,4’ünün ortaokul düzeyinde, % 32,5’inin lise ve dengi okul düzeyinde, %15,6’sının fakülte, yüksekokul, yüksek lisans ya da doktora düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Öğrencilerin I. dönem sosyal bilgiler başarı notuna bakıldığında % 3,2’sinin 1, %

6,9'unun 2, %23,8'inin 3, %32,5'inin 4, %33,5'inin başarı notunun ise 5 olduğu görülmektedir.

Tablo 6

Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kişisel Özellikleri

Kişisel Bilgiler	Sayı (f)	Yüzde %
Cinsiyet		
Kız	227	49,1
Erkek	235	50,9
Ailenin Aylık Gelir Durumu		
0-500 TL	36	7,8
501-750 TL	66	14,3
751-1000 TL	109	23,6
1001-1500 TL	122	26,4
1500 TL'den fazla	129	27,9
Anne Öğrenim Düzeyi		
Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	5,4
İlkokul	205	44,4
Ortaokul	94	20,3
Lise	96	20,8
Üniversite ve üstü	42	9,1
Baba Öğrenim Düzeyi		
Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	4,3
İlkokul	121	26,2
Ortaokul	99	21,4
Lise	150	32,5
Üniversite ve üstü	72	15,6
I. Dönem Sosyal Bilgiler Başarı notu		
1	15	3,2
2	32	6,9
3	110	23,8
4	150	32,5
5	155	33,6
Toplam	462	100,0

Araştırmanın nitel boyutunda; zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılması gerektiği durumlarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden, ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örneklemede önceden hazırlanmış bir dizi ölçüt kullanılabilmesi gibi, ölçütler araştırmacı tarafından da geliştirilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013:140). Bu çalışmada, araştırmacı tarafından belirlenen ölçütler şunlardır:

1. Öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda kadrolu sosyal bilgiler öğretmeni olarak görev yapıyor olmaları (öğrencilerini daha yakından tanıma fırsatı sunduğundan),
2. 2012-2013 eğitim öğretim yılında 7. sınıflarda ders veriyor olmaları, (ölçek uygulamasının yapıldığı sınıf düzeyi olması dikkate alınarak)
3. En az 5–6 yıllık bir tecrübeye sahip olmaları (öğrenme- öğretme sürecinde deneyim faktörü dikkate alınarak),
4. Görev yaptıkları okulların, sosyo-ekonomik düzeyinin farklı bölgelerde bulunması (sosyo-ekonomik düzey ile değer kazanma düzeyi ilişkisini inceleyen çalışmaların göz önünde bulundurulması).

Bu amaçla, Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ortaokulların alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkin bilgi alınmaya çalışılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmaya ölçüt örneklemeyle dayalı olarak belirlenen okullardan görüşmeyi gönüllü olarak kabul eden 1'i ön uygulama olmak üzere toplam 19 sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin kod isim, mesleki hizmet süresi, çalışmakta oldukları okulun sosyo-ekonomik düzeyine ilişkin bilgiler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

Görüşmeye Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

No	Kod İsim	Meslekteki Hizmet Süresi	Çalıştığı Okulun Sosyo-Ekonomik Düzeyi	%
1	Ö-1	25 yıl ve üstü	Orta	Alt= %16,6
2	Ö-2	8 yıl ve üstü	Alt	

Tablo 7, Devamı

3	Ö-3	19 yıl ve üstü	Üst	Orta= %38,8
4	Ö-4	19 yıl ve üstü	Üst	
5	Ö-5	13 yıl ve üstü	Alt	
6	Ö-6	21 yıl ve üstü	Üst	
7	Ö-7	23 yıl ve üstü	Üst	
8	Ö-8	14 yıl ve üstü	Üst	
9	Ö-9	28 yıl ve üstü	Orta	
10	Ö-10	12 yıl ve üstü	Orta	
11	Ö-11	16 yıl ve üstü	Orta	
12	Ö-12	34 yıl ve üstü	Üst	
13	Ö-13	14 yıl ve üstü	Üst	
14	Ö-14	13 yıl ve üstü	Orta	
15	Ö-15	13 yıl ve üstü	Alt	
16	Ö-16	25 yıl ve üstü	Orta	
17	Ö-17	22 yıl ve üstü	Orta	
18	Ö-18	17 yıl ve üstü	Üst	

Tablo 7’de görüldüğü gibi araştırmanın örnekleminde, Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı farklı okullarda görev yapan 18 sosyal bilgiler öğretmeni bulunmaktadır. Araştırma sürecinde, 7.sınıf öğrencilerine *SBDDEÖ*’nin uygulandığı okullarda görev yapmakta olan kadrolu sosyal bilgiler öğretmenleri ile görüşmeler yapılmasına öncelik verilmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerin meslekteki çalışma yıllarına bakıldığında en çok çalışma süresinin 34 yıl, en az çalışma süresinin 8 yıl olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin çalışmakta oldukları okulların sosyo- ekonomik düzeylerine bakıldığında ise; öğretmenlerin %16,6’sı alt sosyoekonomik, %38,8’i orta sosyo-ekonomik ve %44,4’ü de üst sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda görev yapmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmada benimsenen *yakınsayan paralel desene* göre veri toplamanın iki türü (nitel ve nicel) eş zamanlı fakat ayrıdır; yani biri diğerinin sonuçlarına dayanmaz. Ayrıca çalışmanın araştırma sorularına ulaşmak için eşit önem arz ederler (Creswell ve Plano Clark, 2014: 85; Yıldırım ve Şimşek, 2013: 355). Araştırmada benimsenen desene göre; araştırmanın problem ve alt problemlerini yanıtlamak amacıyla, iki farklı kaynaktan elde edilen nicel ve nitel veriler birbirinden bağımsız toplanmıştır. Nicel veriler Beldağ (2012) tarafından geliştirilen *SBDDEÖ* yoluyla toplanmıştır. Bunun için gerekli olan yazılı izin araştırmacıdan alınmıştır. Yazılı izin belgesi, Ek-B’de yer almaktadır. Nitel

veriler ise araştırmacı tarafından geliştirilen *Öğretmen Görüşme Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu* yoluyla toplanmıştır. Bu form örneğine de Ek-D’de yer verilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan yöntemler ve izlenen yol aşağıda ayrıntılı olarak verilmiştir.

Ölçek Yoluyla Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın nicel boyutunda, örneklemini oluşturacak 7. sınıf öğrencilerine 2012-2013 eğitim öğretim yılının sonunda ölçek formu uygulanmıştır. Bu formun birinci bölümünde; örneklem içerisinde yer alacak öğrencilerin cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi, ailenin aylık gelir durumu, Sosyal Bilgiler dersi başarı notları gibi bilgilerin sorulduğu *Kişisel Bilgi Formu* yer almaktadır. İkinci bölümünde ise; Beldağ (2012) tarafından geliştirilen *SBDDEÖ* yer almaktadır. Ölçek ile 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde kazanmaları amaçlanan değerleri ne düzeyde edindikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin; *SBDDEÖ*’ne verdikleri cevapların kişisel bilgi formunda yer alan değişkenlere (cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi, ailenin aylık gelir durumu, Sosyal Bilgiler dersi başarı notları) göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır.

Ölçek beşli likert tipindedir ve likert tipindeki bu yanıtlar “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum”, “tamamen katılıyorum” şeklindedir. 30’u olumlu, 5’i ise olumsuz olmak üzere, ölçekte toplam 35 madde yer almaktadır. Ölçekteki bu maddeler yedi alt boyutta toplanmıştır. Bu alt boyutlar ise, 7. sınıf öğrencilerine Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan; “farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış” değerlerine ait maddelerden oluşmaktadır. Bu değerler ve değerlere ait maddeler şunlardır:

Tablo 8

Ölçekte Yer Alan Maddeler ve Ait Oldukları Değerler

Madde No	Maddeler	Ait Olduğu Değer
1	Vatan toprağı için savaşmak anlamsızdır.*	Vatanseverlik
2	Ortak sorunlarımızı bir araya gelerek çözmeliyiz.	Barış
3	Yakın arkadaşımız da olsa haksız olduklarında uyarmalıyız.	Adil olma

Tablo 8, Devamı

4	Deneylerden sonra, öğrendiklerimizi açıklamak bize zevk verir.	Bilimsellik
5	Bu ülkenin vatandaşı olduğumuz için gurur duymalıyız.	Vatanseverlik
6	Arkadaşlarımızın kavga etmesi beni üzer.	Barış
7	Farklı kültürlerin tarihi eserlerini de korumalıyız.	Estetik
8	Bilimsel içerikli sergiler gezilmelidir.	Bilimsellik
9	Arkadaşlarımızın düşüncelerine katılmasak bile onları sonuna kadar dinlemeliyiz.	Farklılıklar saygı
10	Sonuçları olumsuz olsa bile doğruları söylemeliyiz.	Dürüstlük
11	Tarihi eserleri gezmek insana huzur verir.	Estetik
12	Milli bayramlar bize vatanın önemini hatırlatır	Vatanseverlik
13	Bir olaya etki eden etmenleri araştırmalıyız.	Bilimsellik
14	Tarihi eserler, görüntü kirliliğine neden olmaktadır.*	Estetik
15	Sözlerimiz ve davranışlarımız birbiriyle tutarlı olmalıdır.	Dürüstlük
16	Günümüzde vatanın önemi kalmamıştır.*	Vatanseverlik
17	Kantin kuyruğunda sıra beklenmelidir.	Adil olma
18	Barış yanlısı ülkeler daha huzurludur.	Barış
19	Doğa olaylarının nasıl oluştuğunu öğrenmek isteriz.	Bilimsellik
20	Küçükler, büyüklere saygı göstermelidir.	Farklılıklar saygı
21	Zor durumda kalırsam hırsızlık yaparım.*	Dürüstlük
22	Vatanını seven kişi, işini en iyi yapan kişidir.	Vatanseverlik
23	Öğrendiklerimizle ilgili deney yapmalıyız.	Bilimsellik
24	Arkadaşlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesine yardımcı olunmalıdır.	Barış
25	Adaletin olmadığı yerde huzursuzluk(kargaşa) vardır.	Adil olma
26	Çevremizdeki her şey düzenli olmalıdır.	Estetik
27	İnsanlar düşüncelerini kendilerine saklamalıdır.*	Farklılıklara saygı
28	Çevremizdeki doğa olaylarını sorgulamalıyız.	Bilimsellik
29	Kimse doğruluktan ayrılmamalıdır.	Dürüstlük
30	Sınıfta alınan kararlar sınıftaki çoğunluğun görüşünü kapsamalıdır	Adil olma
31	Arkadaşlık ilişkileri, birbirine saygılı olmayı gerektirir.	Farklılıklara saygı
32	Bütün insanlar barış içinde yaşamalıdır.	Barış
33	Vatan toprağı bizim için değerlidir	Vatanseverlik
34	Bulduğumuz değerli eşyaları sahiplerine ulaştırmaya çalışmalıyız.	Dürüstlük
35	Öğrendiklerimizi günlük hayatta uygulamalıyız.	Bilimsellik

Tablo 8’ de görüldüğü gibi ölçekte vatanseverlik değeri ile ilgili 6, barış değeri ile ilgili 5, adil olma değeri ile ilgili 4, bilimsellik değeri ile ilgili 7, estetik değeri ile ilgili 4, farklılıklara saygı değeri ile ilgili 4, dürüstlük değeri ile ilgili 5 madde bulunmaktadır. Tablo 7’de ters maddeler “*” sembolüyle işaretlendirilmiştir.

SBDDEÖ’nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Beldağ (2012) tarafından yapılmış ve güvenilirliği .88 bulunmuştur. Ölçeğinin yapı geçerliliğini bulmak için yapılan faktör analizi sonucunda ise alt boyutlarına ait faktör yükleri .400 ile .721 arasında çıkarak, faktör dağılımı yeterli görülmüştür. Araştırmacının 2012-2013 eğitim öğretim yılında Eskişehir il merkezinde 462 tane 7.sınıf öğrencisine uyguladığı ölçeğin güvenilirlik sonucu ise .94 bulunmuştur. Bulunan sonuçla, ölçeğin yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir. *SBDDEÖ*’ne Ek-C’ de yer verilmiştir.

Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden, ölçeğin uygulanması için gerekli izin onayı alınmıştır. Araştırmada kullanılan yazılı izin Ek-A’da verilmiştir. Araştırmacı, izin onay belgesi ile araştırmanın yapılacağı okullara bizzat giderek, okul yöneticileri ile görüşmüş ve izin alınan sınıflarda uygulamaları gerçekleştirmiştir. Haziran ayı sonunda öğrenciler tarafından doldurulan ölçek formlarının toplanması ile araştırmaya ilişkin nicel veriler elde edilmiştir.

Araştırma nicel verilerinin elde edildiği 500 tane ölçek formu, toplandıktan sonra kodlama işlemine geçilmeden önce tek tek kontrol edilmiştir. Eksik ya da yanlış doldurulan 38 form araştırma verilerine dahil edilmemiş, böylece 462 form araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmanın genel amaçları doğrultusunda; 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerleri kazanma düzeylerini ve bunlara etki eden faktörleri ortaya çıkarmak amacıyla değerler eğitimi ölçeği ile toplanan veriler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programı kullanılarak çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde frekans, yüzde, standart sapma ve aritmetik ortalamanın yanı sıra; gruplar arası ortalama karşılaştırması için t testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. İkili küme karşılaştırmalarında “bağımsız gruplar t-testi”, ikiden fazla grupların karşılaştırmalarında ise “tek yönlü varyans analizi (Anova) test tekniği” uygulanmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı bulunan gruplar arası ilişkilerin hangi grubun lehine olduğunu belirlemek için Tukey testi yapılmıştır.

Görüşmeler Yoluyla Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmanın nitel boyutunda, veri toplamak için görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi ve doküman inceleme gibi yöntemler sık olarak kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 97). Bu çalışmada da araştırmacı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri, kazanma düzeylerini etkileyen faktörler ve yaşanan sorunlara ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, sahip olduğu belirli düzeydeki standartlık ve aynı zamanda sağladığı esneklik nedeniyle eğitim araştırmalarında sıklıkla kullanılan bir tekniktir (Türnüklü, 2000: 547). Bu amaçla araştırmacı tarafından bir görüşme formu geliştirilmiştir. Geliştirilen görüşme formunun birinci bölümü; *Öğretmen Görüşme Bilgilendirme ve Yazılı İzin*; ikinci bölümü *Kişisel Bilgiler* (çalışılan okul ve meslekteki kıdem) ve üçüncü bölümü *Görüşme Sorularından* oluşmaktadır. *Öğretmen Görüşme Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu*, EK- D’de verilmiştir. Araştırmacı görüşme formunu hazırlarken kimi ilkeleri dikkate almıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 156):

- Kolay anlaşılabilir ve odaklı sorular hazırlama,
- Açık uçlu sorular sorma, yönlendirmekten kaçınma,
- Çok boyutlu soru sormaktan kaçınma,
- Alternatif sorular hazırlama,
- Farklı türden sorular yazma ve soruları mantıklı bir biçimde düzenleyerek soruları geliştirmedir.

Görüşme formu geliştirilirken öncelikle sorulacak sorular ana başlıklar halinde oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan görüşme formlarının kapsam geçerliliğini belirlemek amacıyla görüşme formları, sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışan iki uzman tarafından incelenmiştir. Her bir görüşme formundaki soru maddelerinin geçerliliği belirlenerek, görüşme formlarına son şekli verilmeye çalışılmıştır. Araştırmacı bu doğrultuda hazırladığı soruların kolay anlaşılır ve açık olarak ifade edilip edilmediğini belirlemek amacıyla, bir sosyal bilgiler öğretmeni ile ön görüşme gerçekleştirmiştir. Araştırmacı, veri kaybını önlemek ve verilerin güvenilirliğini sağlamak amacıyla görüşmeyi ses kayıt cihazıyla kayıt etmiştir. Görüşme sonucunda ön

görüşme yapılan öğretmenin görüşme sorularına verdiği yanıtlar çözümlenerek dökümü yapılmıştır. Bu yanıtlara dayalı olarak tekrar ettiği düşünülen bir soru maddesi çıkarılmıştır. Böylece görüşme sorularına son biçimi verilmiştir.

Görüşmelerin gerçekleştirilmesi ile ilgili olarak, görüşmeyi kabul eden öğretmenlerden uygun zamanlarda randevu alınmış, daha sonra görev yaptıkları okullara gidilerek görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler Haziran-Kasım 2013 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesi katılımcılardan yazılı izin alınmış ve görüşmede toplam 5 soru sorulmuştur. Görüşmede sorulan sorularla; 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri ne derece kazandığı, değerlerin kazanılma sürecine etki eden faktörlerin ve yaşanan zorlukların neler olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşme esnasında araştırmacı yönlendirmeden kaçınmış; ancak daha detaya inmek ve farklı verilere ulaşmak için “neden, eklemek istedikleriniz var mı, örnek verebilir misiniz” gibi ifadeler kullanmıştır. Görüşmeye katılan her bir öğretmenle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt edilmiştir.

Toplanan verilerin çözümlenmesinde ise, içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirerek anlaşılır bir biçimde düzenlemek yorumlamaktır. İçerik analizi şu aşamalardan oluşmaktadır: Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259-260). Bu çalışmada içerik analizi yöntemine göre yapılan aşamalar, ayrıntılı bir şekilde aşağıda açıklanmıştır:

Verilerin görüşme veri dökümü formuna yazımı ve verilerin kodlanması: Bu aşamada, her bir öğretmen ile yapılan görüşmeler, görüşme veri dökümü formlarına aktarılmıştır. Araştırmada kullanılan *Görüşme Veri Dökümü Formunda*; Bağlam Bilgileri (yer, tarih, görüşmeci, görüşülen, görüşme no ve sayfa no), Betimsel İndeks, Satır No, Betimsel Veri, Görüşmeci Yorumu ve Sayfa Yorumu bölümleri yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kasetlerde yer alan görüşleri, görüşme formundaki Betimsel Veri bölümüne hiçbir değişiklik yapılmadan aktarılmıştır. Araştırma verileri görüşme veri dökümü formuna aktarıldıktan sonra yansız seçilmiş beş ses kaseti ve bu kasetlerin döküldüğü görüşme dökümü formları bir başka uzmana incelemesi için verilmiştir. Uzman tarafından yapılan incelemede dökümlerin yeniden yapılmasına gerek

görülmemiş, yalnızca düzeltmeler yapılmıştır. Araştırmada kullanılan *Görüşme Veri Dökümü Formu* örneği Ek-F’de verilmiştir.

Görüşme dökümlerinin ardından verilerin kodlanması aşamasına geçilmiştir. Görüşme soruları tek tek ele alınarak, her soru için verilen tüm yanıtlar doğrultusunda seçenekler sıralanmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, her bir soru maddesinin altında soru ile ilgili yanıt seçeneklerinin yazılı olduğu görüşme kodlama anahtarı kayıt formu oluşturulmuştur.

Temaların bulunması: Toplanan verilerin kodlanması ve bu kodlara göre sınıflandırılması yeterli değildir. Kodlardan yola çıkarak verileri genel bir şekilde açıklayabilen ve kodları belirli kategoriler altında toplayabilen temaların bulunması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 260).

Araştırmacı, verilerin anlamlı bir bütün oluşturması sürecinde çok sayıda temaya ulaştığından; temalar arasındaki ortak ilişkilerden yola çıkarak bir sınıflamaya gitmiştir. Bu bağlamda araştırmacı veri setini dikkatli biçimde incelemiş, ortaya çıkan temalara göre veri setinin etkili bir biçimde temsil edilip edilmediğini kontrol etmeye çalışmıştır. Bu aşamada veri setini ve temaları incelemesi için sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışan bir uzmandan yardım alınmıştır.

Bir uzman ve araştırmacı, birbirlerinden bağımsız olarak yansız atamayla belirlenen görüşme formlarından %20-25’ini inceleyerek, her bir soru için uygun temaya işaretleme yapar (Gay, 1987: 335). Araştırmacı bu aşamada, yansız atamayla belirlediği sadece betimsel verinin yazıldığı ve diğer bölümlerinin boş bırakıldığı beş görüşme veri dökümü formunu bir uzmana vermiştir. Uzman ve araştırmacı görüşme veri dökümleri formunun betimsel indeks bölümünü kodlama yaparak birbirlerinden bağımsız olarak doldurmuşlardır. Daha sonra uzman ve araştırmacı bir araya gelerek, her sorunun yanıtını tek tek incelemiştir. Uzman ve araştırmacı arasında görüş birliği sağlanarak görüşme kodlama anahtarına son biçimi verilmiştir. Uzman ve araştırmacı birbirinden bağımsız olarak görüşme kodlama anahtarına her bir soru için işaretleme yapmışlardır.

Verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması: Ayrıntılı kodlama ve tematik kodlama sonunda araştırmacı, topladığı verileri düzenleyebileceği bir sistem

oluşturur. Daha sonra bu sisteme göre elde ettiği verileri düzenleyerek okuyucunun anlayabileceği bir dille tanımlar, açıklar ve sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 269).

Bu aşamada; görüşme kodlama anahtarına yapılan işaretlemeler her sorunun yanıtı için tek tek incelenerek, kodlamalar bir uzmanla karşılaştırılmıştır. Uzmanın da benzer kodlamalar yapması, araştırmacının verilerin kodlanması sürecinde tutarlı ve güvenilir olmasını sağlayacaktır (Türnüklü, 2000: 551). Böylece, “Görüş Birliği” ve “Görüş Ayrılığı” sayıları belirlenmiştir. Eğer araştırmacı ve uzman tarafından ilgili soruda aynı seçenekler işaretlenmişse uzmanlar arası “görüş birliği”, aksi durumda uzmanlar arası “görüş ayrılığı” olarak değerlendirilmiştir. Nitel araştırmada verilerin, analizlerin ve yorumların başka araştırmacılara sunulması ve onların görüşlerinin alınması, güvenilirlik kapsamında değerlendirilmektedir (Silverman, 2010).

Araştırmanın güvenilirliği, Miles ve Huberman (1994: 64)’ın “Uyuşum Yüzdesi Formülü (Agreement Percentage)” kullanılarak hesaplanmıştır.

$$P \text{ (Uzlaşma Yüzdesi)} = \frac{Na \text{ (Görüş Birliği)}}{Na \text{ (Görüş Birliği)} + Nd \text{ (Görüş Ayrılığı)}} \times 100$$

Görüşme kodlama anahtarlarında yer alan soruların güvenilirlik yüzdeleri, güvenilirliği en yüksek olan sorudan en düşük olan soruya doğru sıralı olarak Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

Görüşme Kodlama Anahtarında Yer Alan Soruların Güvenirlik Yüzdeleri

Sorular	Güvenirlik Yüzdeleri %
1	%94,4
2	%100
3	%96,9
4	%97,3
5	%97,8

Görüşme kodlama anahtarının güvenilirlik çalışmasında güvenilirlik 1. soruda en düşük % 94,4; 2.soruda %100 en yüksek olarak hesaplanmıştır. Görüşme kodlama anahtarının güvenilirlik ortalaması % 97,2 olarak hesaplanmıştır. Keeves ve Sowden (1994: 1469)' dan aktaran Türnüklü (2000: 555), %80 düzeyindeki güvenilirliğin yeterli olduğunu belirtmektedir. Araştırmada görüşme sorularının güvenilirlik ortalaması ise %94,08 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, %80'den yüksek olduğu için araştırma güvenilir kabul edilmiştir. Üzerinde görüş birliğine ulaşılan *Görüşme Kodlama Anahtarı* Ek G'de verilmiştir.

Bu aşamada araştırmacı, kendi görüş ve yorumlarına yer vermeden toplanan bilgileri işlenmiş bir şekilde okuyucuya sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 270). Araştırmacı da görüşmeye katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini her tema ve alt tema için hangi sıklıkta tekrar ettiğini hesaplayarak frekans olarak ifade etmiştir. Böylece, her görüşün sıklığı belirlenmiş ve tablolar biçiminde okuyucuya sunulmuştur. Tablo biçiminde sunulan verilerin altına açıklamalar yapılmış ve öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Görüşme verilerinden doğrudan yapılan alıntılarda, görüşmecinin kod ismiyle birlikte görüşme formundaki satır numarası da belirtilmiştir. Yapılan görüşmelerde kodlamalar (Ö-1, Ö-2, Ö-3...) şeklinde yapılmıştır. Öğretmen “Ö” harfi ile, kaçınıcı sıradaki öğretmen olduğu ise rakamlarla sıra numarası verilerek kodlanmıştır. Örneğin görüşme yapılan ilk öğretmene Ö-1 kodu verilmiştir. Böylece görüşme yapılan öğretmenlerin kimlikleri gizli tutulmuştur. Öğretmenlere kodların verilmesinde ise herhangi bir özellik (brans, hizmet yılı yaş, vb.) gözetilmemiş, görüşme sırasına göre kodlamalar yapılmıştır.

Bulguların yorumlanması: Tanımlanan bulgular araştırmacı tarafından açıklanmış, başka araştırma sonuçları ile desteklenmiş ve anlamlandırılması yoluyla yorumlanması gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular iki ana başlık altında toplanmıştır:

Birinci ana başlıkta; 7.sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ* yoluyla toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir. İkinci ana başlıkta ise; öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri, değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörler, yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular bulunmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği Yoluyla Elde Edilen Bulgular

Bu bölümde; öncelikle, 7. sınıf öğrencilerinin *SBDDEÖ*'nin tamamından ve alt boyutlarından aldıkları puanlar sunulmuştur. Ayrıca öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini ortaya koyan bu puanların cinsiyet, aile aylık gelir durumu, anne-baba öğrenim düzeyi ve öğrencilerin I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notu değişkenlerine göre gösterdiği farklılığa yönelik bulgular teker teker tablolar halinde yorumlanarak sunulmuştur.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeyleri

SBDDEÖ'nde vatanseverlik değeri ile ilgili 6, barış değeri ile ilgili 5, adil olma değeri ile ilgili 4, bilimsellik değeri ile ilgili 7, estetik değeri ile ilgili 4, farklılıklara saygı değeri ile ilgili 4, dürüstlük değeri ile ilgili 5 madde bulunmaktadır. Bu nedenle Tablo 10'da da görüldüğü gibi; öğrenciler vatanseverlik değerinden maksimum 30, barış değerinden 25, adil olma değerinden 20, bilimsellik değerinden 35, estetik değerinden 20, farklılıklara saygı değerinden 20, dürüstlük değerinden ise 25 puan alabilmektedir. Ölçeğin tamamından alınabilecek maksimum puan ise 175'tir.

Tablo 10

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeyleri

	Vatanseverlik	Barış	Adil olma	Bilimsellik	Estetik	Farklılıklara Saygı	Dürüstlük	Toplam
N	462	462	462	462	462	462	462	462
$\bar{X}$	21,24	20,71	16,34	27,25	13,90	15,90	18,74	134,10
Alınabilecek maksimum puan	30	25	20	35	20	20	25	175
Kazanım düzeyi yüzdesi	%70,8	%82,84	%81,7	%77,8	%69,5	%79,5	%74,96	%76,72

Tablo 10’da verilmiş olan aritmetik ortalamalar incelendiğinde, alt boyut ortalamaları arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. *Estetik* değeri 7. sınıf öğrencilerinin kazanma düzeyi yüzdesi en düşük (%69,5), *barış* değeri ise en yüksek (%82,84) olmaktadır. Öğrencilerin ölçekten aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 134,10 iken, bu değerleri kazanım yüzdesi %76,72’dir.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular

Tablo 11’de öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış) kazanma düzeylerinin gösterdiği farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 11

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması

Ölçeğin alt boyutları	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	ss	t	p
Vatanseverlik	Kız	227	21,8987	2,93489	4,010	,000*
	Erkek	235	20,6043	3,91589		
Barış	Kız	227	21,5286	3,67156	4,231	,000*
	Erkek	235	19,9191	4,45273		
Adil olma	Kız	227	17,1718	3,01640	5,130	,000*
	Erkek	235	15,5532	3,71649		
Bilimsellik	Kız	227	28,2952	4,54633	4,321	,000*
	Erkek	235	26,2426	5,59043		
Estetik	Kız	227	14,1894	2,40469	2,317	,021*
	Erkek	235	13,6383	2,69398		
Farklılıklara Saygı	Kız	227	16,4405	2,38352	4,015	,000*
	Erkek	235	15,3787	3,22337		
Dürüstlük	Kız	227	19,3744	2,73714	4,202	,000*
	Erkek	235	18,1319	3,55116		

Tablo 11 incelendiğinde, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin tüm değerler (*farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, bilimsellik, dürüstlük, adil olma ve barış*) için 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *vatanseverlik* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t(462) = 4,010, p < .05$]. Kız öğrencilerin *vatanseverlik* puanları ($\bar{X} = 21,89$) erkek öğrencilerin puanlarına ($\bar{X} = 20,6043$) göre daha yüksektir.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *barış* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$t(462) = 4.60, p < .05$].

Kız öğrencilerin *barış* puanları ($X = 21,39$) erkek öğrencilerin puanlarına ($X = 20,61$) göre daha yüksektir.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *adil olma* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t(462) = 5,130, p < .05$]. Kız öğrencilerin *adil olma* puanları ($X = 17,17$) erkek öğrencilerin puanlarına ($X = 15,55$) göre daha yüksektir.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *bilimsellik* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t(462) = 4,321, p < .05$]. Kız öğrencilerin *bilimsellik* puanları ($X = 28,29$) erkek öğrencilerin puanlarına ($X = 26,24$) göre daha yüksektir.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *estetik* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$t(462) = 2,317, p < .05$]. Kız öğrencilerin *estetik* puanları ($X = 14,18$) erkek öğrencilerin puanlarına ($X = 13,63$) göre daha yüksektir.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *farklılıklara saygı* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir [$t(462) = 4,015, p < .05$]. Kız öğrencilerin *farklılıklara saygı* puanları ($X = 16,44$) erkek öğrencilerin puanlarına ($X = 15,17$) göre daha yüksektir.

Cinsiyete değişkenine göre 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kız ve erkek öğrenciler arasında *dürüstlük* değerini kazanma açısından 0,05 önem düzeyinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [$t(462) = 4,202, p < .05$]. Kız öğrencilerin *dürüstlük* puanları ($X = 19,37$) erkek öğrencilerin puanlarına ($X = 18,13$) göre daha yüksektir.

Bu bulgular bize; örnekleme katılan 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan tüm değerlerde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılığın yaşandığını ve kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre değerleri daha iyi kazandığını göstermektedir. Tüm değerlerde farklılaşmanın yaşanarak, bu farklılığın hepsinin kız öğrencilerin lehine olması, araştırmada dikkat çeken bir husus olarak görülmektedir.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Aile Aylık Gelir Durumu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular

Tablo 12’de, öğrencilerin aile gelir durumu değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış) kazanma düzeylerinin gösterdiği farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 12

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Aile Aylık Gelir Durumu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması

Ölçeğin alt boyutları	Aylık Gelir	N	$\bar{X}$	ss	F değeri	p
Vatanseverlik	0-500 TL	35	19,6286	5,18531	2,560	,058
	501-750 TL	66	20,7727	3,84626		
	751-1000 TL	109	21,5413	3,37894		
	1001-1500 TL	122	21,4754	3,44067		
	1500 TL üstü	129	21,4031	2,84912		
Barış	0-500 TL	35	18,0857	5,95755	5,430	,000*
	501-750 TL	66	20,1970	4,01236		
	751-1000 TL	109	20,4128	3,96562		
	1001-1500 TL	122	21,3197	3,77304		
	1500 TL üstü	129	21,3256	3,88338		
Adil olma	0-500 TL	35	14,0000	4,41255	5,158	,000*
	501-750 TL	66	16,2273	3,53791		
	751-1000 TL	109	16,2661	3,42010		
	1001-1500 TL	122	16,9262	3,18874		
	1500 TL üstü	129	16,5736	3,28295		
Bilimsellik	0-500 TL	35	24,9143	7,18811	2,367	,052
	501-750 TL	66	26,6970	4,84520		
	751-1000 TL	109	27,3670	5,07656		
	1001-1500 TL	122	27,6066	4,85757		
	1500 TL üstü	129	27,6899	5,04944		

Tablo 12, Devamı

	0-500 TL	35	12,9429	3,54752		
	501-750 TL	66	13,8182	2,76188		
Estetik	751-1000 TL	109	14,1560	2,71544	1,535	,191
	1001-1500 TL	122	13,9590	2,28324		
	1500 TL üstü	129	13,9457	2,24412		
	0-500 TL	35	13,8857	4,21322		
	501-750 TL	66	16,1212	3,38556		
Farklılıklara Saygı	751-1000 TL	109	15,8532	2,82786	4,989	,001*
	1001-1500 TL	122	16,0820	2,55385		
	1500 TL üstü	129	16,2016	2,30956		
	0-500 TL	35	17,4571	5,02548		
	501-750 TL	66	18,2273	3,38229		
Dürüstlük	751-1000 TL	109	18,6147	3,24296	2,797	,026*
	1001-1500 TL	122	18,9508	2,86862		
	1500 TL üstü	129	19,2481	2,75009		

Örnekleme katılan öğrencilerin aile aylık gelir durumu değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ilişkin *vatanseverlik* [F(462) =2,560, p>.05], *estetik* [F(462) = 1,535, p>.05] ve *bilimsellik* [F(462) =2,367, p>.05] değerleri ile ilgili 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buradan hareketle, örnekleme katılan farklı gelir grubundaki öğrencilerin 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *vatanseverlik*, *estetik* ve *bilimsellik* değerlerini kazanma düzeylerinin birbirlerinden farklı olmadıkları söylenebilir.

Örnekleme katılan öğrencilerin aile aylık gelir durumu değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin *barış* [F(462) =5,430, p<.05], *adil olma* [F(462) =5,158, p<.05], *farklılıklara saygı* [F(462) =4,989, p<.05] ve *dürüstlük* [F(462) =2,797, p<.05] değerleri için 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlarına göre;

Aile aylık gelir durumu değişkenine göre; ailesi 1001-1500 TL ve 1500 TL üstü gruptaki öğrenciler ile ailesi 0-500 TL gelire sahip gruptaki öğrenciler arasında *barış* değerini kazanma açısından, ailesi 1001-1500 TL ile 1500 TL üstü gelire sahip gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [F(462) =5,430, p<.05]. Ailesi

1001-1500 TL ile 1500 TL üstü gelire sahip gruptaki öğrencilerin *barış* puanları sırasıyla ($X = 21,31$, $X = 21,32$), 0-500 TL grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = 18,08$) göre daha yüksektir.

Aile aylık gelir durumu değişkenine göre ailesi 500 TL üstü gruplardaki (501-750/ 751-1000/ 1001-1500/ 1500 TL üstü) öğrenciler ile 0-500 TL gelire sahip gruptaki öğrenciler arasında *adil olma* değerini kazanma açısından, 500 TL üstü gruplardaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [F(462) =5,158, $p < .05$]. 500 TL üstü gelire sahip gruplardaki (501-750/ 751-1000/ 1001-1500/ 1500 TL üstü) öğrencilerin *adil olma* puanları ($X = 16$ ve üstü) 0-500 TL grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = 14,00$) göre daha yüksektir.

Aile aylık gelir durumu değişkenine göre ailesi 500 TL üstü gruplardaki (501-750/ 751-1000/ 1001-1500/ 1500 TL üstü) öğrenciler ile 0-500 TL gelire sahip gruptaki öğrenciler arasında *farklılıklara saygı* değerini kazanma açısından, 500 TL üstü gruplardaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [F(462) =4,989, $p < .05$]. 500 TL üstü gelire sahip gruplardaki (501-750/ 751-1000/ 1001-1500/ 1500 TL üstü) öğrencilerin *farklılıklara saygı* puanları ($X = 15$ ve üstü), 0-500 TL gelire sahip gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X = 13,88$) göre daha yüksektir.

Aile aylık gelir durumu değişkenine göre; ailesi 1001-1500 TL ve 1500 TL üstü gruptaki öğrenciler ile ailesi 0-500 TL gelire sahip gruptaki öğrenciler arasında *dürüstlük* değerini kazanma açısından, ailesi 1001-1500 TL ile 1500 TL üstü gelire sahip gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur [F(462) =2,797, $p < .05$]. Ailesi 1001-1500 TL ile 1500 TL üstü gelire sahip gruptaki öğrencilerin *dürüstlük* puanları ($X = 18,95$, $X = 19,24$), ailesi 0-500 TL gelire sahip gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X = 17,45$) göre daha yüksektir.

Bu bulgular bize; aile aylık gelir durumu değişkenininin 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlerin *yarısından çoğunu* (barış, adil olma, farklılıklara saygı ve dürüstlük) kazanma düzeylerinde farklılaşma yarattığını göstermektedir. Bu bağlamda aile sosyo- ekonomik durumunun, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri 7. sınıf öğrencilerininin kazanmalarına büyük ölçüde etki ettiği söylenebilir.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular

Tablo 13'te, öğrencilerin anne öğrenim düzeyi değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış) kazanma düzeylerinin gösterdiği farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 13

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Anne Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması

Ölçeğin alt boyutları	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	F değeri	p
Vatanseverlik	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	19,6471	3,93607	1,478	,195
	İlkokul	205	21,2293	3,78738		
	Ortaokul	94	20,8617	4,07616		
	Lise	96	21,5521	2,70621		
	Üniversite ve üstü	42	21,8810	2,23282		
Barış	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	19,4706	4,47378	2,095	,065
	İlkokul	205	20,5366	4,13674		
	Ortaokul	94	20,0957	4,63987		
	Lise	96	21,2396	3,72402		
	Üniversite ve üstü	42	21,8571	3,88601		
Adil olma	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	15,1176	4,16657	1,596	,160
	İlkokul	205	16,2976	3,50409		
	Ortaokul	94	15,8404	3,75687		
	Lise	96	16,7917	3,37457		
	Üniversite ve üstü	42	17,0714	2,57940		

Tablo 13, Devamı

	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	25,8824	6,09182		
Bilimsellik	İlkokul	205	26,9317	4,96707		
	Ortaokul	94	26,4681	6,02094	2,246	,049*
	Lise	96	28,2813	4,67176		
	Üniversite ve üstü	42	28,3571	4,99181		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	13,7059	2,64019		
Estetik	İlkokul	205	13,8976	2,62608		
	Ortaokul	94	13,6489	2,90978	,635	,673
	Lise	96	14,1667	2,24155		
	Üniversite ve üstü	42	13,8571	2,29072		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	15,0000	3,60555		
Farklılıklara Saygı	İlkokul	205	15,8293	2,99266		
	Ortaokul	94	15,5851	3,40275	1,264	,279
	Lise	96	16,1979	2,23192		
	Üniversite ve üstü	42	16,5714	1,87594		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	25	17,8824	3,25734		
Dürüstlük	İlkokul	205	18,7122	3,28695		
	Ortaokul	94	18,1489	3,70689	1,889	,095
	Lise	96	19,0625	2,80531		
	Üniversite ve üstü	42	19,6429	2,71241		

Örnekleme katılan öğrencilerin anne öğrenim düzeyi değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ilişkin *vatanseverlik* [$F(462) = 2,560, p > .05$], *barış* [$F(462) = 2,095, p > .05$], *adil olma* [$F(462) = 1,596, p > .05$], *estetik* [$F(462) = 1,535, p > .05$], *farklılıklara saygı* [$F(462) = 2,560, p > .05$] ve *dürüstlük* [$F(462) = 1,889, p > .05$] değerleri ile ilgili 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buradan hareketle; örnekleme katılan farklı öğrenim düzeyindeki annelere sahip öğrencilerin, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *vatanseverlik*, *barış*, *adil olma*, *estetik*, *farklılıklara saygı* ve *dürüstlük* değerlerini kazanma düzeylerinin birbirlerinden farklı olmadıkları söylenebilir.

Öğrencilerin anne öğrenim düzeyi değişkenine göre; *bilimsellik* değerini ($0,049 < ,05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 2,246, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; annesi lise ile üniversite ve üstü mezunu olan öğrenciler ile annesi hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış öğrenciler arasında *bilimsellik* değerini kazanma açısından, lise ile üniversite ve üstü mezunu anneye sahip gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Lise ile üniversite ve üstü mezunu anneye sahip gruptaki öğrencilerin *bilimsellik* puanları ($X = 28,28, X = 28,35$), annesi hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = 25,88$) göre daha yüksektir.

Bu bulgular bize; anne öğrenim düzeyi değişkeninin, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan yalnızca *bilimsellik* değerini kazanma düzeylerinde farklılaşma yarattığını göstermektedir. Bu bağlamda anne öğrenim düzeyi değişkeninin, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan bilimsellik dışındaki değerleri 7. sınıf öğrencilerinin kazanmalarına etkisinin bulunmadığı söylenebilir.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular

Tablo 14’te, öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış) kazanma düzeylerinin gösterdiği farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 14

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin Baba Öğrenim Düzeyi Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması

Ölçeğin alt boyutları	Öğrenim Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	F değeri	p
Vatanseverlik	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	18,6250	5,65528	1,925	,089

Tablo 14, Devamı

	İlkokul	121	21,4688	3,33424		
	Ortaokul	99	20,6768	4,27099		
	Lise	150	21,2667	3,14027	1,925	,089
	Üniversite ve üstü	72	21,8333	2,96933		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	16,8750	6,03413		
Barış	İlkokul	121	20,6328	3,85948	2,940	,013*
	Ortaokul	99	19,9596	4,68153		
	Lise	150	21,4067	3,82169		
	Üniversite ve üstü	72	20,8750	4,12801		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	13,6250	4,37321		
Adil olma	İlkokul	121	16,2734	2,92347	2,339	,041*
	Ortaokul	99	15,8889	4,23515		
	Lise	150	16,9267	3,26276		
	Üniversite ve üstü	72	16,1389	3,49368		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	22,3750	6,06954		
Bilimsellik	İlkokul	121	27,2031	4,98874	3,281	,006*
	Ortaokul	99	26,1616	5,73159		
	Lise	150	28,1267	4,80254		
	Üniversite ve üstü	72	27,4722	5,10722		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	13,3750	3,11391		
Estetik	İlkokul	121	13,8750	2,35442	,849	,515
	Ortaokul	99	13,6263	3,20582		
	Lise	150	14,2267	2,21692		
	Üniversite ve üstü	72	13,7361	2,58921		
	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	13,5000	3,89138		
Farklılıklara Saygı	İlkokul	121	15,9766	2,60365	2,612	,024*
	Ortaokul	99	15,2828	3,55436		
	Lise	150	16,2400	2,71135		
	Üniversite ve üstü	72	16,1667	2,38540		

Tablo 14, Devamı

	Hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış.	20	17,3750	4,03334		
	İlkokul	121	18,8516	2,98840		
Dürüstlük	Ortaokul	99	17,9394	3,78185	2,208	,052
	Lise	150	19,1467	2,88339		
	Üniversite ve üstü	72	18,8750	3,38987		

Örnekleme katılan öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ilişkin *vatanseverlik* [$F(462) = 1,925, p > .05$], *estetik* [$F(462) = 0,849, p > .05$] ve *dürüstlük* [$F(462) = 2,208, p > .05$] değerleri ile ilgili 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buradan hareketle; örnekleme katılan farklı öğrenim düzeyindeki babalara sahip öğrencilerin, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *vatanseverlik*, *estetik* ve *dürüstlük* değerlerini kazanma düzeylerinin birbirlerinden farklı olmadıkları söylenebilir.

Öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre *barış* değerini ($,013 < ,05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 2,940, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; babası lise mezunu olan öğrenciler ile babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış öğrenciler arasında 0,05 önem düzeyinde, lise mezunu babaya sahip gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Lise mezunu babaya sahip gruptaki öğrencilerin *barış* puanları ($X = 21,40$) babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = 16,87$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre *adil olma* değerini ($,041 < ,05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 2,339, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; diğer tüm gruptaki öğrenciler ile babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış öğrenciler arasında, *adil olma* değerini kazanma açısından diğer gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *adil olma* puanları genel olarak ($X = \sim 16$) babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = \sim 13$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre *bilimsellik* değerini ($,006 < ,05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 3,281, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; babası lise ile üniversite ve üstü mezunu olan öğrenciler ile babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış öğrenciler arasında, *bilimsellik* değerini kazanma açısından lise ile üniversite ve üstü babaya sahip gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Lise ile üniversite ve üstü mezun babaya sahip gruptaki öğrencilerin *bilimsellik* puanları ($X = 28,12; X = 27,47$) babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = 22,37$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre *farklılıklara saygı* değerini ($,024 < ,05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 2,612, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; babası lise ile üniversite ve üstü mezunu olan öğrenciler ile babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış öğrenciler arasında, *farklılıklara saygı* değerini kazanma açısından lise ile üniversite ve üstü babaya sahip gruptaki öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Lise ile üniversite ve üstü mezun babaya sahip gruptaki öğrencilerin *farklılıklara saygı* puanları ($X = 16,24, X = 16,16$), babası hiç okula gitmemiş ya da bir süre gidip mezun olamamış grubundaki öğrencilerin puanlarına ($X = 13,50$) göre daha yüksektir.

Bu bulgular bize; baba öğrenim düzeyi değişkenininin 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlerin *yarısından çoğunu* (barış, adil olma, bilimsellik ve farklılıklara saygı) kazanma düzeylerinde farklılaşma yarattığını ve bu farklılaşmanın öğrenim düzeyi yüksek babaya sahip gruptaki öğrencilerin lehine olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda; öğrenim düzeyi yüksek babaların, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri 7. sınıf öğrencilerinin kazanmalarına büyük ölçüde etki ettiği söylenebilir. Öğrencilerin baba öğrenim düzeyi değişkenine göre; Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *vatanseverlik, estetik ve dürüstlük* değerlerine ilişkin ise anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır.

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin I. Dönem Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Notu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığa Yönelik Bulgular

Tablo 15'te, öğrencilerin I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı değişkenine göre 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma ve barış) kazanma düzeylerinin gösterdiği farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 15

7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerinin I. Dönem Sosyal Bilgiler Dersi Başarı Notu Değişkenine Göre Gösterdiği Farklılığın Karşılaştırılması

Ölçeğin alt boyutları	Başarı notu	N	$\bar{X}$	ss	F değeri	p
Vatanseverlik	1	15	18,5333	4,92612	2,536	,040*
	2	32	21,4063	3,02526		
	3	110	21,1364	4,11860		
	4	150	21,2600	3,57739		
	5	155	21,5226	2,82000		
Barış	1	15	16,2000	4,97422	9,664	,000*
	2	32	19,2813	3,82887		
	3	110	19,9000	4,28984		
	4	150	20,9800	4,19247		
	5	155	21,7548	3,54625		
Adil olma	1	15	13,6000	3,50102	9,015	,000*
	2	32	16,8438	2,86367		
	3	110	16,4091	3,60757		
	4	150	16,8600	3,46222		
	5	155	17,0968	3,17411		
Bilimsellik	1	15	22,1333	6,50128	6,301	,000*
	2	32	26,5625	4,72425		
	3	110	26,3273	4,85025		
	4	150	27,6600	5,00313		
	5	155	28,1484	5,24812		

Tablo 15, Devamı

Estetik	1	15	12,8667	3,09069		
	2	32	14,1875	2,93409		
	3	110	13,7545	2,89316	,883	,474
	4	150	14,0000	2,19212		
	5	155	13,9742	2,53277		
Farklılıklara Saygı	1	15	12,7333	3,71227		
	2	32	15,4063	3,31039		
	3	110	15,5818	3,13425	6,315	,000*
	4	150	16,1933	2,68152		
	5	155	16,2516	2,50867		
Dürüstlük	1	15	15,7333	4,68229		
	2	32	17,5938	3,62660		
	3	110	18,1909	3,42547	7,277	,000*
	4	150	19,0200	3,07506		
	5	155	19,3935	2,71000		

Örnekleme katılan öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı değişkenine göre; 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerine ilişkin *estetik* [$F(462) = 0,849, p > .05$] değeri ile ilgili 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buradan hareketle; örnekleme katılan farklı Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına sahip öğrencilerin, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki *estetik* değerini kazanma düzeylerinin birbirlerinden farklı olmadıkları söylenebilir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına göre *vatanseverlik* değerini ($.040 < .05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 2,536, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan öğrenciler ile başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrenciler arasında, *vatanseverlik* değerini kazanma açısından Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *vatanseverlik* puanları genel olarak ($X = 21$) Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X = 18$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına göre *barış* değerini ($.000 < .05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit

edilmiştir [F(462) =9,664, p<.05]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan öğrenciler ile başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrenciler arasında, *barış* değerini kazanma açısından Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *barış* puanları genel olarak ($X \approx 20$) Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X \approx 16$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına göre *adil olma* değerini (,000<,05) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [F(462) =9,015, p<.05]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan öğrenciler ile başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrenciler arasında, *adil olma* değerini kazanma açısından Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *adil olma* puanları genel olarak ($X \approx 16$) Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X \approx 13$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına göre *bilimsellik* değerini (,000<,05) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [F(462) =6,301, p<.05]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan öğrenciler ile başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrenciler arasında, *bilimsellik* değerini kazanma açısından Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *bilimsellik* puanları genel olarak ($X \approx 27$) Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X \approx 22$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına göre *farklılıklara saygı* değerini (,000<,05) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [F(462) =6,315, p<.05]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan öğrenciler ile başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrenciler arasında, *farklılıklara saygı* değerini kazanma açısından Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *farklılıklara saygı* puanları genel olarak ($X \approx 15$) Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X \approx 12$) göre daha yüksektir.

Öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi başarı puanına göre *dürüstlük* değerini ($,000 < ,05$) kazanma düzeylerine ilişkin 0.05 önem düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir [$F(462) = 7,277, p < .05$]. Yapılan Tukey testi sonuçlarına göre; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan öğrenciler ile başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrenciler arasında, *dürüstlük* değerini kazanma açısından Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu öğrencilerin *dürüstlük* puanları genel olarak ($X = \sim 18$) Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki öğrencilerin puanlarına ($X = \sim 15$) göre daha yüksektir.

Bu bulgular bize; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı değişkeninin 7. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlerin *neredeyse tamamını* (vatanseverlik, barış, adil olma, bilimsellik, farklılıklara saygı ve dürüstlük) kazanma düzeylerinde farklılaşma yarattığını ve bu farklılaşmanın başarı notu 2,3,4 ve 5 olan öğrencilerin lehine olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanının Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri 7. sınıf öğrencilerinin kazanmalarına büyük ölçüde etki ettiği, başarı düzeyi en düşük öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin de düşük olduğu söylenebilir. Öğrencilerin I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notu değişkenine göre; Sosyal Bilgiler dersinde yer alan bir tek *estetik* değerine ilişkin anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır.

Görüşmeler Yoluyla Elde Edilen Bulgular

Araştırmanın nitel boyutu, 5 alt amaçtan oluşmaktadır. Görüşme soruları, bu amaçlara göre düzenlenmiştir. Nitel araştırmaya ait olan ikinci alt amaç ise birden fazla görüşme sorusunu içerdiği için kendi içerisinde ayrı ayrı analiz edilmiş, bulguları da ayrı ayrı yorumlanmıştır. Görüşmeler yoluyla elde edilen bulguların sunulmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerine yöneltilen görüşme sorularının sıralaması esas alınmıştır.

Öğretmenlerin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerine İlişkin Görüşleri

Görüşme yapılan öğretmenlere ilk olarak “7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ile ilgili neler düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 16’ da gösterilmiştir.

Tablo 16

Öğretmenlerin 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerine İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları (N=18)

7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri	<i>f</i>
Değerleri kazanma düzeyleri yeterlidir.	5
Değerleri kazanma düzeyleri kısmen yeterlidir.	4
Değerleri kazanma düzeyleri yetersizdir.	9
Görüşler Toplamı	18

Tablo 16’da görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenlerinin 5’i öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerinin yeterli, 9’u yetersiz, 4’ü ise kısmen yeterli olduğu yönünde görüş bildirmiştir.

7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin yeterli olduğunu düşünen Ö-1, bu konudaki düşüncesini “7.sınıfların, bizim okuldaki 7. sınıfların belki her okul için bunu söyleyebilir miyim bilmiyorum, düzeyleri çok iyiydi. Yani yetişme düzeyleri çok iyiydi. Akademik başarıları çok iyiydi. Sorunlu çok fazla öğrencimiz yoktu” (st. 3-5) şeklinde ortaya koymuştur. Ö-16 ise “Ya iyi aslında yeterli. Yeterli ama çocukların kendilerinden gelen bir sıkıntıları oluyor. Ama bu genelde bütün 7. sınıflarda oluyor. Sekize geldikleri zaman aşıyorlar bunu.” (st. 16-18) biçiminde görüş belirterek, 7.sınıfa özgü bir takım sorunların var olduğunu vurgulamıştır.

7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ile ilgili düşünceleri alınmak istenen öğretmenlerden 4’ü, öğrencilerin belli değerleri kazanmada zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle bu 4 öğretmenin düşüncesi, “değerleri kazanma düzeyleri kısmen yeterlidir” kategorisine alınmıştır. Bu öğretmenlerin görüşleri ise şöyledir:

Ö-4, “Yani bizim öğrencilerimiz başarılı. Sosyal bilgilerde başarılılar. Yalnız şeyde sorun yaşıyoruz; birbirlerine saygı göstermek konusunda biraz sorunlarımız var.” (st.3-5) diyerek, birbirlerine saygı değerinin kazanımı konusunda bir sıkıntı yaşadıklarını belirtmiştir.

Ö-5, “Özellikle mesela son ünite. Barış değerinin verilmesindeki zamanda. Zamanın kısa süre olduğunu; bundan dolayı bazılarının yetersiz olduğunu

düşünüyorum.” (st.4-6) diyerek, barış değerinin kazanımının zaman sıkıntısından kaynaklı olarak yeterince kazanılmadığını düşündüğünü belirtmiştir.

Ö-18;

Tabi burada şunu söyleyebiliriz. Mesela farklılıklara saygı, vatanseverlik konusunda çocukların bir şey oluştuğu, yani kazanabildiğini görüyorsun. Ama bilimsel düşünme, estetik değerlerin oluşması, adil olma... Mesela çocuklarımız, çok adil olduklarını düşünmüyorum yani.” (st.24-26) sözleriyle, öğrencilerin bir kısım değerleri kazanmada zorlandıklarını, bir kısmında ise zorlanmadıklarını düşündüğünü ifade etmiştir.

Görüşme yapılan öğretmenlerden 9’u, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin yetersiz olduğu görüşündedir. Konu ile ilgili olarak Ö-6 düşüncesini “7.sınıf sosyal bilgiler programındaki elde edilmek istenen kazanım düzeyine ulaşılmadığını düşünüyorum. Özellikle bazı değerlerin hiç yerleşmediğine inanıyorum” (st.3-4) şeklinde açıklamıştır. Ö-7 ise “Şimdi bizim eğitimimizin genel olarak belki de en büyük eksikliği; çocuklarımıza belli değerleri kazandırılmaması (...) Bence çok da fazla yerleştirebildiğimize inanmıyorum ben.” (st.3-8) şeklinde açıklamıştır. Ö-11 ise “Yeterli değil. Yani böyle anlatarak anlatarak olmuyor. Ya da bir kişinin anlatması olmuyor.”(st.11) biçiminde görüş belirterek, değer kazandırma sürecinde zorlukların yaşandığını vurgulamış ve öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin yeterli olmadığını belirtmiştir.

Öğretmenlerin 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazanma düzeylerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin yetersiz ve kısmen yeterli olduğu yönünde görüş bildiren öğretmenlerin sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin çok az bir bölümü (n=5), öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini yeterli görmektedir. Buradan hareketle; sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunun, öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri ile ilgili olumsuz düşünceye sahip oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine görüşme sırasında ikinci olarak “7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş; ardından daha ayrıntılı veri elde

etmek amacıyla “Okul içerisinde ve okul dışında etkili olan faktörler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 17’ de gösterilmiştir.

Tablo 17

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanma Düzeylerini Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları (N= 18)

7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler		f
Okul içinde etkili faktörler	a. Öğretmen	12
	b. Öğrenci özellikleri (ergenlik süreci, akademik başarı düzeyi, derse karşı tutumu)	10
	c. Okul arkadaşları	5
	d. Okulun fiziki ve sosyal yapısı	4
Okul dışında etkili faktörler	e. Aile	17
	f. Çevre	14
	g. Kitle iletişim araçları	10
Görüşler Toplamı		72

Tablo 17’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenleri; öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler içinde okul dışında etkili olanları, okul içinde etkili olduğunu düşündüklerine göre daha çok vurgulamışlardır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanmasında *okul içinde* etkili olduğunu düşündükleri faktörlere ilişkin olarak belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Bu faktörleri görüşme yapılan öğretmenlerden 12’si “Öğretmen”, 10’u “Öğrenci özellikleri”, 5’i “Okul arkadaşları”, 4’ü “Okulun fiziki ve sosyal yapısı” olarak açıklamışlardır.

7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul içinde* etkileyen faktörün “*Öğretmen*” olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö-11;

İlkokul öğretmeni özellikle o çok. Bizden daha çok ilkokul öğretmeni. Hala çocuk kocaman olduğunda bile ona saygı gösteriyor ve dediğini yapıyor. Daha etkili ilkokul öğretmenin verdiği kazanım ömür boyu onu kaldıramıyorsunuz. Kötü bir şeyse bile kalkmıyor. İyi bir şeyse de yok olmuyor. O duruyor. (st.33-36) biçiminde görüş belirterek, ilkokul öğretmenin değer kazandırmada

kalıcı bir etkisinin olduğunu, bu nedenle 7.sınıfta da bu etkinin hala görülebildiğini vurgulamıştır.

Ö-5 ise bu konudaki düşüncesini;

Yani okul içinde tabii mümkün olduğunca bizim kontrolümüzde olduğu için ve öğretmenler arasında olduğu için değerler biraz daha şey yeterli görülüyor. (...)Okulda yaptığımız sosyal faaliyetler. İşte pano hazırlama. Mesela performans görevleri. İşte belirli gün ve haftalara katılım. Bunlar bu değerlerin kazanılmasında çocuklara etkili oluyor. Veya işte özellikle diğer derslerle bütünleştirme bazı şeylerde değerlerde. (st.13-20) şeklinde ifade ederek, öğretmenlerin düzenlediği etkinliklerin öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinde etkili olduğunu vurgulamıştır.

7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul içinde* etkileyen faktörün “*Öğrenci özellikleri*” olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö-12, “En başta kendileri diyeyim. Tam yeterince üzerine düşmemeleri. Derse biraz ikinci planda yer vermeleri” (st.17-18) sözleriyle, öğrencilerin değer kazanım düzeylerinde derse karşı tutumlarının etkisi olduğu yönünde görüşünü bildirmiştir.

Ö-4 ise bu konudaki düşüncesini “Bir kere en başta ne var; yaş düzeylerinin işte ergenlik çağında olmalarından dolayı.” (st.16) şeklinde açıklayarak, 7.sınıf öğrencilerinin ergenlik sürecinde olmalarının değer kazanım sürecindeki etkisine değinmiştir.

Benzer düşünceye sahip Ö-17 ise düşüncesini; “7.sınıf farklı bir sınıf. 6’da çocuksu oluyorlar, 8’de u hayata daha net bakıyorlar. Ama 7.sınıfta garip bir şekilde ergenliğe geçiş dönemlerinden midir nedir bilmiyorum ama farklı bir tarz.” (st.3-4) dile getirmiştir.

Ö-3 ise;

Öğrenciler eğer alt yapı sıkıntısı yaşamıyorsa, yani geçmişte getirdikleri bilgiler yeterliyse öğrenciler kazanım düzeyleri ile ilgili herhangi bir sıkıntı yaşamıyorlar. Sadece işte daha önceki becerileri buna uygunsa bir problem yok. Bir de derse hazırlıklı gelmeleri kazanım düzeylerinin daha artmasına sebep oluyor. (st.3-6) sözleriyle, değer kazanımında okul içerisinde öğrencinin akademik başarı düzeyinin etkili olduğu görüşünü vurgulamıştır.

7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul içinde* etkileyen faktörün “*Okul arkadaşları*” olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö-3 düşüncesini “Arkadaşları çok etkili tabii ki. Arkadaşlarının yaptıkları, davranışları. Birbirlerinden etkileniyorlar çocuklar.” (st.18-19) sözleriyle açıklamıştır.

Benzer düşünceye sahip Ö-1 ise;

(...)değerleri kazandırırken iyi örnekler çok önemlidir. Hani sınıfın genel havası çok önemlidir. Bu noktada sınıftaki ortamda sınıfta bulunan öğrencilerdeki kazanım düzeyleri yüksek olan, değerleri yüksek olan, değerler eğitimi yüksek olan öğrencilerin çok olması; diğer aradaki kalan ve o sınıfa adapte olmak zorunda olan öğrenciler için iyi bir model oluşturduğu için çabuk kaynaşma noktası oluşturduklar. (st.5-9) sözleriyle, okul arkadaşlarının öğrenciye doğru model olmasının değer kazanım sürecindeki etkisine vurgu yapmıştır.

7.sınıf öğrencilerinin değer kazanmalarını *okul içinde* etkileyen faktörün “Okulun fiziki ve sosyal yapısı” olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö- 8;

Okul içinde etkili olan faktörler bana göre işte bir konuların yani sadece bu değerler eğitimiyle ilgili de değil. Eğitim kurumu denen yerin sınıf mevcutlarının çok kalabalık olması, bana göre değerler eğitimi de negatif oranda etkiler. (st.24-26) sözleriyle, sınıf mevcutlarının değer kazanım sürecindeki etkisini vurgulamıştır.

Ö- 18; “Okul içerisinde yani etkileme bakımından en önemli şeylerden birisi okul. Yani okulda topyekün bir bakış açısı olması ya da okulun bir hedefinin olması” (st. 68-69) sözleriyle, okulun değerler eğitimine yaklaşımının değer kazanım sürecinde etkili faktör olarak belirtmiştir.

Ö-17;

E bizim Sosyal dersinde mesela işte görsellik çok önemlidir. Görselliği kullanmadığımız zaman düz anlatımda çocuk ister istemez sıkılabiliyor. O da teknolojik imkanlarla alakalı. Mesela bizim okulumuzda teknolojik imkanlar maalesef çok olumlu değil. Bilgisayarımız, projeksiyonumuz, ki Sosyal dersinde çok kullanılır bu. Yeterli düzeyde değil. (st.51-54) sözleriyle, okulların teknolojik donanımının değer kazanım sürecinde etkili bir faktör olduğunu belirtmiştir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanmasında etkili olduğunu düşündükleri *okul içi* faktörlere bakıldığında 4 boyutun ortaya çıktığı görülmektedir. Öğretmenlerin görüşlerinde *öğretmen* ve *öğrenci* boyutunun, daha çok etkili olduğunu söylemek mümkündür. *Okulun fiziki ve sosyal yapısının* ve *okul arkadaşlarının* değer kazanımında etkili olduğunu düşünen öğretmenlerin sayısı ise, sayıca azdır. Öğretmenler, değer kazanımında etkili olduğunu düşündükleri bu 4 boyutu da, kendi içerisinde farklı görüşlerle açıklayarak değerlendirmede bulunmuşlardır.

Tablo 17’de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanmasında etkili olduğunu düşündükleri *okul dışı* faktörlere ilişkin görüşleri farklılık göstermektedir. Bunları öğretmenlerden 17’si “Aile”, 14’ü “Çevre”, 10’u “Kitle iletişim araçları” olarak açıklamışlardır.

7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul dışında* etkileyen faktörün “*Aile*” olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö-14 düşüncesini;

Özellikle aile diyorum ben. Çünkü gerçekten çok belli. İyi eğitilmiş çocuk, iyi aileden gelen çocuk, işte belli bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olan çocuk ile olmayan çocuk arasındaki farklar çok bariz. Ben aileyi çok önemsiyorum.(st.23-25) sözleriyle aile eğitiminin ve ailenin ekonomik durumunun değer kazanımındaki etkisini vurgulamıştır.

Benzer düşünceye sahip Ö-15 “Yani şimdi aslında en önemli faktörün ben aile kaynaklı olduğunu düşünüyorum. Çünkü çoğu değer okuldan ziyade evde verildiğine inanıyorum.”(st.12-13) şeklinde bu düşüncesini dile getirmiştir.

Ö-1 ise bu konudaki düşüncesini “Sınıf dışı olarak tabi ki ailenin ekonomik durumu, ailenin ilgisi, çocuklara olan ilgisi, takibi o konuda çok etkilidir değerleri kazanım süresinde. Bunları düşünüyorum ben.” (st.26-28) sözleriyle ailenin ekonomik durumu ve ilgisinin değerleri kazanma düzeylerindeki etkisini vurgulamıştır.

7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul dışında* etkileyen faktörün “*Çevre*” olduğunu düşünen öğretmenlerden Ö-9 bu düşüncesini;

Okul dışında baktığımız zaman bizim çevremizde eskiden burada bir lunapark vardı, bir dezavantajdı. Yanımızda birçok düşük seviyeli çocuğu öğrencilerin alındığı meslek lisesinin bulunması bizim için dezavantaj. Yani Eskişehir’deki meslek liselerine diploma notuyla alınan öğrencilerin en düşükleri, hemen bitişimizdeki meslek lisesine alınıyor. Bu bize bir dezavantaj oluyor. (st.19-23) sözleriyle, çevredeki bazı uyarıcıların öğrencilerin değer kazanmalarına olumsuz etki edebileceğini belirtmiştir.

Benzer düşünceye sahip Ö-14 “Çevreyi çok önemsiyorum. Tabi çevrede sosyo-ekonomik düzeyi belli olan, ayrılıyor biliyorsunuz olan ve olmayan. Burada fark çok bariz ortaya çıkıyor.” (st.25-27) sözleriyle, yaşanan çevredeki sosyo-ekonomik yapının öğrencilerin değer kazanımı sürecinde etkili bir faktör olduğunu vurgulamıştır. Burada öğretmen, sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasının, öğrencilerin değer kazanmalarına olumlu yansımalarının olduğunu düşünmektedir.

7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul dışında* etkileyen faktörün “*Kitle iletişim araçları*” olduğu yönünde görüş belirten öğretmenlerden Ö-3 düşüncesini “Televizyon tabi ki internet, okul dışında çocukların değerleri kazanmaları konusunda etkili.” (st.25-26) şeklinde açıklamıştır.

Benzer düşünceye sahip Ö-4 ise düşüncesini “İnternet yine çok etkili. Oynadıkları oyunlar. Şiddet içerikli oyunlar oynuyorlar. Onları burada uygulamaya

çalışıyorlar. Ki ben kendi sınıfımda yaşadım.” (st.16-18) şeklinde açıklama yaparak, bazı kitle iletişim araçlarının öğrencilerin değer kazanmalarına olumsuz etki ettiğini vurgulamıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanmasında *okul dışında* etkili olduğunu düşündükleri faktörlere bakıldığında *aile, çevre ve kitle iletişim araçları* boyutlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Öğretmenler, değer kazanımında etkili olduğunu düşündükleri bu 3 boyutu da, kendi içerisinde farklı görüşlerle açıklayarak değerlendirmede bulunmuşlardır. Öğrencilerin değer kazanmalarında *aileyi okul dışı faktör* olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin *neredeyse tamamının* (n=17) görüş birliği içinde olmaları, ailenin değerler eğitimindeki önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kolay ve Zor Kazandığını Düşündükleri Değerlere İlişkin Görüşleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerine görüşme sırasında üçüncü olarak “7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan hangi değerleri daha kolay, hangi değerleri daha zor kazandığını düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 18’ de gösterilmiştir.

Tablo 18

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Kolay ve Zor Kazandığını Düşündükleri Değerlere İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları (N=18)

Değerler	Kolay kazanılıyor	Zor kazanılıyor	Kısmen zor kazanılıyor	Görüşler toplamı
Farklılıklara saygı	8	6	1	
Bilimsellik	9	2	-	
Estetik	6	5	-	
Dürüstlük	8	2	1	
Adil olma	8	6	-	
Barış	6	2	1	
Vatanseverlik	13	1	3	
Temizlik	-	1	1	

Tablo 18, Devamı

Özdenetim	-	1	-	
Birbirlerine saygı	-	1	-	
Dostluk	1	-	-	
Hoşgörü	1	-	-	
Sorumluluk	1	2	-	
<i>f</i>	61	29	7	97

Tablo 18’de görüldüğü gibi sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin farklı görüşler belirtmişlerdir. Öğretmenlerin, 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kolay kazandıklarına ilişkin görüşlerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden 6’sı, *zor* kazanıldığını düşündükleri değerler arasında en çok *adil olma ve farklılıklara saygı* değerlerini sıralamışlardır. Bazı öğretmenlerin *kısmen zor* kazanıldığını düşündükleri değerler arasında ise *vatanseverlik, farklılıklara saygı, dürüstlük, barış* değerleri yer almaktadır. Öğretmenlerden 13’ü ise *kolay* kazanıldığını düşündükleri değerler arasında en çok *vatanseverlik* değerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer almayan, ancak eğitim-öğretim sürecinde kazandırılması amaçlanan değerler ile ilgili de açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu değerler *temizlik, özdenetim, birbirlerine saygı, dostluk, hoşgörü ve sorumluluk* değerleridir. Bu nedenle, bu soruyla ilgili bulgular ve yorumlara sırasıyla; *zor*, *kısmen zor* ve *kolay* kazanıldığını düşünülen değerler ile 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer almayan değerler şeklinde yer verilmiştir.

Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinden 6’sı “adil olma ve farklılıklara saygı”, 5’i “estetik”, 2’si “bilimsellik, dürüstlük, barış”, 1’i ise “vatanseverlik” değerinin *zor* kazanıldığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu konuda Ö-10 düşüncesini;

Yani mesela estetik bence her öğrencide olmayabilir. Olmak zorunda da değil. Estetik kişisel özelliktir. Yani bir öğrencide varsa vardır, yoksa yoktur yani bazı öğrencide. Mesela farklılıklara saygı üzerinde ben özellikle çok duruyorum. Ama öğrencilerde maalesef o yaşın getirdiği bir özellik bence. Çocuk gözlüklü diye bile mesela dalga geçilebiliyor. (st.49-53) şeklinde açıklamıştır. Konuyla ilgili Ö-15 ise düşüncesini “Şimdi en zor kazandığım değer dürüstlük olduğunu ben düşünüyorum. Çünkü bunun öncelikle ailede başlaması gerektiğine inandığım için, dürüstlük en zor kazanılan değer bence” (st.34-35) şeklinde açıklamıştır.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinden 5 tanesi, bazı değerleri *kısmen zor* kazanıldığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda düşünen öğretmenler, özellikle değerlerin öğrenciler tarafından anlaşıldığını; ancak uygulama noktasında sıkıntılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu öğretmenlerin görüşleri ise şöyledir:

Ö-2;

Vatanseverlik kazandırmaya çalışıyoruz. Öyleyiz böyleyiz diyorlar ama. Hani davranışta bak bunu da yaparsan bak bu da vatanseverlik göstergesidir. Zor geldikleri için hani somut bir şey yapamıyorlar. Sözde hani direk söylüyorlar vatanseveriz falan diye; ama somut olarak onlardan bir şey beklendiği zaman... Bak vatansever insan böyle davranır, böyle davranması gerekiyor. Hani onun için bir gayret gösterme, bir çaba gösterme aracı olmuyor. Bu da bilmiyorum günümüzün sorunu herhalde gençliğin. (st.51-56) diyerek, öğrencilerde vatanseverlik değerinin kazanıldığını gösteren davranışları görmekte zorlandığını belirtmiştir. Aynı konuda Ö-7 düşüncesini;

Esasında kazandırılabilir; çünkü bizim dersimizin amacı zaten vatanseverlik. Konularımızla ilgili şey yapıyoruz. Hani böyle tabiri caizse gaz verme kısmında iyiyiz. Veriyoruz yani çocuk o konuda yani biraz kaba oldu belki ama. Hani çocuğa işte tarihle ilgili konularda şey veriyoruz ama gerçekte vatanseverliğin diğer boyutlarını ne kadar kazandırıyoruz? Yani vatanseverlik dediğinizde sadece kuru, işte milliyetçi duygular ön planda olmamalı diye düşünüyorum. Aynı zamanda bizler birer dünya vatandaşıyız. Daha paylaşımcı olmalı. İnsanlara daha hoşgörülü ile yaklaşmaya çok da fazla göstermiyoruz gibi geliyor bana. (st.60-66) şeklinde açıklamıştır. Ö-7, vatanseverlik değerinin boyutlarında hoşgörü, paylaşımcılık gibi değerlerin de yer alması gerektiğini belirterek, bu konuda bir takım eksiklikler gördüğünü vurgulamıştır. *Kısmen zor kazanıldığı düşünülen* “dürüstlük, temizlik ve barış” değeri ile ilgili Ö-3 düşüncesini;

Temizlik, dürüstlük, yeri geliyor bakıyorsunuz evet dürüstlikle ilgili çok güzel sözler söylüyorlar. Dürüstlikle ilgili güzel yazılar yazıyorlar. Dürüstlüğün önemine değiniyorlar. Fakat dürüst olmaya geldiklerinde, hep kaçamaklar yapıyor ya da temizlik konusunda yapıyor. (st.43-46) şeklinde açıklamalarıyla; dürüstlük ve temizlik değerlerinde öğrencilerin bilişsel farkındalıklarını uygulamaya geçiremediklerini vurgulamıştır.

Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinden 13’ü “vatanseverlik”, 9’u “bilimsellik”, 8’i “dürüstlük, adil olma”, 8’i ”farklılıklara saygı”, 6’sı “estetik, barış” değerlerinin *kolay* kazanıldığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu konuda Ö-14 düşüncesini;

Mesela farklılıklara saygı. Çünkü öyle ki hepimiz farklıyız (...). Daha kolay olduğunu düşünüyorum. Çünkü herkes kendinden bir şeyler buluyor. Herkes, bir başkasından farklı olduğu şeyi düşündüğü anda ‘Evet ben de farklıyım, ben de bu anlamda bu özelliğim var. Bir başka arkadaşımın da başka bir özelliği var. Kendime nasıl saygı duyulmasını istiyorsam, ben de başkasına saygı duymalıyım.’

Bir empati kurmak, bunda daha kolay. Farklılıklara saygı konusunda empati çok kolay kurabiliyor çocuk çünkü kendisine de baktığında, çevresini de gözlemlediğinde. Adil olma olabilir. Yine bunda da empati kurma çok önemli. Empatiyle yaklaşabilir. İşte kendisinin yaptığı bir davranış karşısında adil olduğunu, ona adilce yaklaştığını görürse ya da tam tersi bir yaklaşım içinde olduğu görülürse empati kurarak yine çevresine o şekilde davranabiliyor. Bunlar daha kolay. (st.44-54) şeklinde açıklamıştır. Konuyla ilgili Ö-8 ise;

Kolay olanlar konusunda, barış konusunu daha kolay işledik. Vatanseverlik konusunu daha çok kolay işledik. Çünkü en nihayetinde 7.sınıf çocuğu, bir 3.sınıf, 4. sınıf çocuğundan yaşça da çok büyük olduğu için. Artık soyut ve somut kavramları da ayırabildiği için birbirinden ya da daha reel bakabildiği için olaylara, barış konusunda çok kolay işleyebiliyorsun. Vatanseverlik konusunu, farklılıklara- farklı düşüncelere saygılı olma konusunu kolay işleyebiliyorsun.(st.44-48) biçiminde görüş belirterek; bu değerleri öğrencilerin kazanmaları sürecinde, öğrencilerin yaşlarının sağladığı avantajdan dolayı herhangi bir zorluğun yaşanmadığını vurgulamıştır.

“Temizlik, özdenetim, birbirlerine saygı, dostluk, hoşgörü, sorumluluk” değerleri ise, 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer almayan; ancak görüşülen öğretmenlerin de belirttiği gibi eğitim-öğretim sürecinde İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerince kazandırılması amaçlanan değerlerdir. Bu konuda Ö-8 düşüncesini;

Burada sayılan konuları da, değerler eğitimini de sene içerisinde uygulamaya çalışıyoruz. Çocuklar bu konuda, bizim şehrimiz de bu konuda biraz şanslı. Hem ilimiz, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Odunpazarı'na bağlıyız. Odunpazarı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü de bu konuda yani bayağı bir önem veriyordu üzerinde duruyordu. Çok iyi derecede işlemiş okullar da var. Bizim okulumuzda da yeni yapılanmadan dolayı, geçen sene öğrenci artışı, öğrenci fazlalığı, sınıfların çok kalabalık olması gibi şeyler oldu. Ama konularda, hem benim sınıf rehber öğretmenliğimde de, hem derslerimizde 7. Sınıf girdiğimiz derslerde de konularda sürekli mesela ona göre işledik. (st.3-10) şeklinde açıklamıştır.

Tablo 18’de, öğretmenlerin 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer almayan “temizlik, özdenetim, birbirlerine saygı ve sorumluluk” değerleri ile ilgili zor kazanıldığı yönünde görüş belirttiği görülmektedir. Bu konuda Ö-14 düşüncesini;

En zoru inanım çevre, temizlik. Çevreni temiz tutma, okulunu temiz tutma, doğayı temiz tutma o kadar çok vurguluyoruz ki. İnanım her derste vurguluyoruz. Ama yine sınıflara girdiğinizde, yine baktığınızda okula, çevrenize baktığınızda bunun çok kolay olmadığını düşünüyorum. (st.56-59) şeklinde açıklamıştır. Bu soruyla ilgili kendileriyle görüşülen öğretmenlerden “dostluk, hoşgörü ve sorumluluk” değerlerinin kolay kazanıldığını düşünenlerin sayısı ise 1’er kişidir. Bu konuda Ö-10 düşüncesini;

Ben şimdi biz geçen yıl onu uyguladık. Ben uyguladım girdiğim 7’lerde. Şöyle bir şey yaptım sınıfta dedim . Mesela herkes en sevdiği arkadaşını anlatsın şeklinde. Sevgi-dostluk vardı bizim değerler

eğitimimizde. Özgüven- özdenetim filan da vardı. Bize onları söylemişlerdi. Daha doğrusu uygularken. Mesela özdenetim çocuklarda özdenetimin çoğunlukla olmadığını ben gördüm ve onu yaptırmak da çok zor. Çünkü çocuğun yapmak istediği şeylerle yapmak zorunda olduğu şeyler çok farklıydı. Ancak bunun yanında sevgi, arkadaşlık, dostluk bunların aslında belki büyük insanların arasında olandan çok daha sıkı olduğunu gördüm. (st.33-39) şeklinde açıklamıştır.

Görüşme yapılan öğretmenlerinin; 7.sınıf öğrencilerinin kolay kazandığını düşündükleri değerleri daha çok ifade etmelerine rağmen, öğrencilerin değerleri kazanımıyla ilgili olumsuz düşünceye sahip olmaları ve onları bu konuda çoğunlukla yetersiz görmeleri kendi içerisinde çelişen bir durum oluşturmaktadır.

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerine görüşme sırasında dördüncü olarak “7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşılıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 19’ da gösterilmiştir.

Tablo 19

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunlara İlişkin Görüşleri ve Frekans Dağılımları (N=18)

Öğretmenlerin 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri	f
a. Aile kaynaklı sorunlar	16
a.1. Çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri	13
a.2. Doğru model olmadıklarından, öğrencilerin okulda kazandırılmak istenen değerlerle ilgili çatışma yaşamaları	8
a.3. Akademik başarı beklentilerinin öğrenci üstünde baskı oluşturması	3
a.4. Ailevi problemler	2
a.5. Çocuklarına sorumluluk yüklememeleri	2
b. Öğrenci kaynaklı sorunlar	16
b.1. Öğrencilerin değerleri bilmesi; ancak davranışa dönüştürememesi	11
b.2. Empati kuramayıp hep kendilerini haklı görmeleri	5
b.3. Teknolojiye bağımlı hale gelerek yanlış modeller edinmeleri	5

Tablo 19, Devamı

b.4. Derslere karşı olumsuz tutum sergilemeleri	4
b.5. Değer kazanım sürecine ilgisizlikleri	3
b.6. Kitap okuma alışkanlıklarının olmaması	2
c. Eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar	14
c.1. Program yoğunluğundan değerler eğitime yeterince vakit ayıramaması	12
c.2. Sınıfların kalabalık olması	4
c.3. Yanlış davranışlara herhangi bir yaptırım uygulanamaması	3
c.4. Öğretmene duyulan saygının azalması	3
c.5. Öğretmenlerin çalışma alanlarının az olması	3
c.6. Programda değerler eğitime gereken önemin verilmemesi	3
c.7. Okulların teknolojik koşullarının yetersiz olması	2
d. Çevre kaynaklı sorunlar	13
d.1. Öğrencilerin çevresindeki modellerle, okulda öğretilen değerlerin çatışması	9
d.2. Kitle iletişim araçlarının çocuklara kötü örnek oluşturması	9
d.3. Toplumda kültürel yozlaşmanın baş göstermesi	5
d.4. Değerlerin yaşama geçirilmesinde toplum olarak sıkıntı yaşanması	1
e. Öğretmen kaynaklı sorunlar	9
e.1. Değer kazandırma sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergileyememeleri	3
e.2. Öğrencilere sık sık sözlü uyarılarda bulunmaları	2
e.3. Branş öğretmenlerinin ilkökul öğretmenine göre öğrenci üzerindeki etkisinin daha az olması	2
e.4. Velilerle yaşadıkları iletişim kopuklukları	2
Görüşler Toplamı	191

Tablo 19’da görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlara ilişkin belirttikleri görüşler farklılık göstermektedir. Öğretmenlerin görüşlerine bakılarak bu sorunların 16’sının “Aile”, 16’sının “Öğrenci”, 14’ünün “Eğitim sistemi”, 13’ünün “Çevre”, 9’unun ise “ Öğretmen” kaynaklı olduğu görülmektedir.

Sorunların “*Aile kaynaklı*” olduğunu düşünen 16 öğretmenden 13’ü yaşanan sorunu “Çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri”, 8’i “Doğru model olmadıklarından, öğrencilerin okulda kazandırılmak istenen değerlerle ilgili çatışma yaşamaları” şeklinde belirtmişlerdir. Ö-15 bu konudaki düşüncesini;

İn hani aile eğer çocuğa yalan söylemeyi alışkanlık edindirmişse, 7.sınıfa gelen bir çocuğu çok fazla ben bu konuda davranışımı değiştirme rolüm çok fazla yok. Yani çok başarılı olamıyorum. Artık 13

yaşına gelmiş bir çocuk ve ailede bunu alışkanlık haline getirmiş bir çocuğa çok fazla etkimiz olmuyor. (st.19-23) şeklinde açıklamıştır. Sorunların “*Aile kaynaklı*” olduğunu düşünen öğretmenlerden 3’ü düşüncelerini “Akademik başarı beklentilerinin, öğrenci üstünde baskı oluşturması”, 2’si “Ailevi problemler”, 2’si “Çocuklarına sorumluluk yüklememeleri” biçiminde ifade etmişlerdir. Ö-7, değer kazanım sürecinde bu sorunlara ilişkin;

Ailelerde çocukların geleceğini ekonomik olarak görüyorlar. Yani istikbalde bir branş işte bir ne bileyim hani eğitimleri olsun, bir meslekleri olsun, çok para kazansın, cerrah olsun şu olsun bu olsun; ama iyi insan olsun olmasın çok da önemli değil gibi geliyor bana. Yani bunu çok dikkate alan veli var mı? İnanmıyorum yani çok fazla olduğuna. Hani şu ana kadar benden hiçbir veli ‘şu çocuklarda şu değer eksik mi?’ diye sormadı. Yani notunu sordu. Efendime söyleyeyim akademik başarısı için daha ne gerektiğini sordu. Hiç bir tanesi daha iyi insan olur mu diye sormadı. O yüzden ben inanmıyorum bu şeye yani. (st. 31-38) biçiminde görüş belirterek, değerler eğitimi ile ilgili ailelerin bir beklentiye sahip olmadıklarını, daha çok çocuklarının akademik başarılarına odaklandıklarını vurgulamıştır.

Sorunların “*Öğrenci kaynaklı*” olduğunu düşünen 16 öğretmenden 11’i yaşanan sorunu “Öğrencilerin değerleri bilmesi; ancak davranışa dönüştürememesi” olarak belirtmiştir. Bu konuda Ö-16 düşüncesini;

Yani önemli olan bunların içselleştirilmesi; yani verilmiş olan bu eğitimin. Biz şimdi hep diyoruz ki işte ‘çocuğum sıraya geç, birisi konuşurken onun sözünü kesme’ diyoruz ama uygulamaya gelirken uygulama yok. Yani çocuklar kuralları biliyorlar ama bunların davranış haline getirilmesinde büyük bir sıkıntı var. (st.65-68) şeklinde açıklama yaparak, değerlerin davranışa dönüştürülmesinde sıkıntı yaşandığını vurgulamıştır. Öğrenci kaynaklı sorunlar öğretmenlerden 5’i “Empati kuramayıp hep kendilerini haklı görmeleri”, 5’i “Teknolojiye bağımlı hale gelerek yanlış modeller edinmeleri”, 4’ü “Derslere karşı olumsuz tutum sergilemeleri”, 3’ü “Değer kazanım sürecine ilgisizlikleri”, 2’si “Kitap okuma alışkanlıklarının olmaması” olarak dile getirmişlerdir.

Sorunların “*Eğitim sisteminden kaynaklı*” olduğunu düşünen 14 öğretmenden 12’si yaşanan sorunu “Program yoğunluğundan değerler eğitimine yeterince vakit ayıramıyor” şeklinde ifade etmiştir. Bu konuda Ö-11 konuya yönelik görüşünü;

İki sorun, 7.sınıfta program bizim. Osmanlı tarihini anlatıyoruz 7’de. Program da biraz tuhaf. Biraz karmaşık. Konuyu sırayla vermiyor. Bir Osmanlının başından, bir sonundan veriyor. Onların arasında bunları anlatacak zaman bulmak bizi zorlaştırıyor sosyal bilgiler öğretmeni olarak (st.62-65)

biçiminde görüş belirterek, programda yaşadıkları sorun nedeni ile değerler eğitimine zaman ayırmakta zorlandıklarını vurgulamıştır.

Benzer düşünceye sahip Ö-10 düşüncesini;

3 saatlik ders saati içinde hem o konuları işleyip hem de o değerleri vermek çok sıkıntı oluyor bence. Ki öğrencilerimizin ergenlik döneminde yani ortaokul aşamasında o değerleri kazandırmak zorundayız. Yani bence bir şeyi öğretmek kadar onları göstermek de çok önemli. Ancak süre yeterli olmadığı için yeterince üzerinde durabildiğimizi düşünmüyorum ben (st.9-13) şeklinde açıklamıştır. Eğitim sisteminde kaynaklı sorunları öğretmenlerden 4'ü "Sınıfların kalabalık olması", 3'ü "Yanlış davranışlara herhangi bir yaptırım uygulanamaması", 3'ü "Öğretmene duyulan saygının azalması", 3'ü "Öğretmenlerin çalışma alanlarının az olması", 3'ü "Programda değerler eğitimine gereken önemin verilmemesi", 2'si ise "Okulların teknolojik koşullarının yetersiz olması" biçiminde açıklamışlardır.

Sorunların "*Çevre kaynaklı*" olduğunu düşünen 13 öğretmenden 9'u yaşanan sorunu "Öğrencilerin çevresindeki modellerle, okulda öğretilen değerlerin çatışması", 9'u "Kitle iletişim araçlarının çocuklara kötü örnek oluşturması", 5'i "Toplumda kültürel yozlaşmanın baş göstermesi", 1'i "Değerlerin yaşama geçirilmesinde toplum olarak sıkıntı yaşanması" şeklinde açıklamışlardır. "Toplumda kültürel yozlaşmanın baş gösterdiğini" düşünen Ö-18 bu konudaki düşüncesini;

7.sınıflardan değil de, 6.sınıflardan örnek vereyim size. Kültürel değerlerimizi işliyoruz. Bu, bu sene olan olay. Halk oyunları işte, türkülerimiz. Sınıfa sordum: 'Kaç kişi türkü dinliyor?'. İki kişi utana utana parmak kaldırıyor. Yani değerlerini unutan bir toplum var. Bu çocuklarla ilgili değil bu. Bizimle ilgili değil. Yani genel bir şeyle, genel bir kültürel yozlaşmayla alakalı bir şey" (st. 46-50) biçiminde bir deneyimini de aktararak ortaya koymuştur. Benzer düşünen Ö-8 ise bu konudaki düşüncesini;

Dizilerdeki olumsuz davranışların sergilendiği ve bolca tutulduğu, popüler olduğu bir ortamda sen çocuğa sokağa tükürmemeyi, arkadaşına aşağılayıcı, küçük düşürücü lakaplar takmamayı veya argo kelimeler konuşmamayı ne kadar öğretebilirsin? Çünkü dışarıda yoğun bir şekilde bilgisayar oyunlarında savaş oyunlarının popüler olduğu bir kültür var. Dizilerde silahın, vurmanın, öldürmenin veya mafya dizilerinin çok revaçta olduğu, reytinglerinin yüksek olduğu bir kültür var. Yani biraz öğretmenler veya eğitimciler, belki anne-babalar da öyle. Dalgaya karşı yüzüyorsun ya da rüzgara karşı çok yoğun bir şekilde koşmaya çalışıyorsun ama yani yapılması gereken bu." (st. 59-66) şeklinde açıklamıştır.

Sorunların "*Öğretmen kaynaklı*" olduğunu düşünen 9 öğretmenden 3'ü yaşanan sorunu "Değer kazandırma sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergileyememeleri", 2'si "Öğrencilere sık sık sözlü uyarılarda bulunmaları", 2'si "Brans

öğretmenlerinin, ilkokul öğretmenine göre öğrenci üzerindeki etkisinin daha az olması”, 2’si “Velilerle yaşadıkları iletişim kopuklukları” olarak belirtmiştir. Bu konuda Ö-6 düşüncesini;

Ortak paydada buluşamıyoruz aileyle. Siz bazı konularda uyarılarda bulunduğunuz zaman, aile bunu fazla çocuğa karışmak şeklinde algılayabiliyor. Ya da aile öyle düşünmediği için çocuğu doğruya yönlendirmekte zorlanabiliyoruz (st.38-40) şeklinde açıklama yaparak, velilerle yaşanan anlaşmazlıkların, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerleri kazanım sürecini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır.

Görüşmeye katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin yanıtları incelendiğinde, öğrencilerin 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde daha çok *aile ve öğrenci kaynaklı* sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca öğretmenler sırasıyla *eğitim sisteminden, çevreden ve öğretmenden kaynaklandığını* düşündükleri sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir; *öğretmenden kaynaklandığını* düşündükleri sorunları ise en az vurgulamışlardır. Görüşme yapılan öğretmenler, değer kazanımında etkili olduğunu düşündükleri bu sorunları, kendi içerisinde de farklı görüşlerle açıklayarak değerlendirmede bulunmuşlardır. Örneğin öğretmenlerin, *aile kaynaklı* sorunlar içerisinde yer alan “çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri”ni daha çok vurguladıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenler; “program yoğunluğundan değerler eğitimine yeterince vakit ayırlamamasını, öğrencilerin değerleri bilmelerine rağmen davranışa dönüştürememelerini ve çevresindeki modellerle okulda öğretilen değerlerin çatıştığını” sıklıkla belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri

Sosyal bilgiler öğretmenlerine görüşme sırasında beşinci olarak “7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların önüne nasıl geçilebilir? Önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ve frekans dağılımları Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20

Öğretmenlerin 7.Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yer Alan Değerleri Kazanmaları Sürecinde Yaşanan Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri ve Frekans Dağılımları (N=18)

Öğretmenlerin 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne yönelik önerileri	f
a. Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimine katkı sağlamalı	11
a.1. 7. Sınıf programı değişmeli.	4
a.2. Ders saati arttırılmalı.	4
a.3. Değerler, bütün derslerde ön plana çıkarılmalı.	2
a.4. Okulların fiziki şartları geliştirilmeli.	2
a.5. Medya okuryazarlığı dersi konmalı.	1
a.6. Değerler eğitimi için ayrı bir zaman dilimi oluşturulmalı.	1
a.7. Okuma saati konulmalı.	1
a.8. Sınıf mevcutları azaltılmalı.	1
b. Aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı	11
b.1. Çocuklarına doğru model olmalı	5
b.2. Okulda kazandırılan değerleri evde desteklemeliler	5
b.3. Çocukları okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmalıdır.	4
b.4. Çocuklarına görev ve sorumluluk vermeliler.	1
b.5. İnterneti kısıtlamalıdır.	1
c. Değerler eğitiminde, etkili bir devlet politikası olmalı	11
c.1. Aile eğitimleri arttırılmalı.	9
c.2. Üniversiteler milli eğitim kurumlarını desteklemeli ve yardımcı olmalı.	1
c.3. Görsel basının daha dikkatli davranması sağlanmalı.	1
c.4. Devlet görevlileri, topluma örnek davranışlar sergilemeli.	1
d. Öğretmenler, değerler eğitiminde tutum ve davranışlarına dikkat etmeli.	10
d.1. Öğrencileriyle iletişimlerini arttırmalıdır.	3
d.2. Öğrencilerine yol gösterici olmalı.	3
d.3. Değerler konusunda gösterdikleri örnekler doğru ve güzel olmalı.	3
d.4. Öğrencilerine doğru model olmalı.	3
d.5. Öğrencilere dönüt vermeliler.	2
d.6. Tüm branş öğretmenleri, değerler eğitimine gereken önemi vermeli.	2
d.7. Öğretmenler, öğrencilere karşı değer kazanım sürecinde ortak bir tutum sergilemeliler	2
d.8. Öğrencilere sabırla yaklaşmalı.	1
d.9. Öğrencilere ceza vermemeliler.	1

Tablo 20, Devamı

e. Okul yönetimi, değerler eğitimine katkı sağlamalı.	9
e.1. Okul-aile iş birliği sağlanmalı.	5
e.2. Okullarda görsellerin bolca kullanıldığı çalışmalar yapılmalı.	4
e.3. Okullar, değerler eğitimine aktif katılımı sağlamalı.	3
e.4. Rehberlik servisleri değerler eğitimi konusunda ailelere eğitim vermeli.	2
f. Çevre, öğrenciye kötü model olmamalı	7
Görüşler Toplamı	137

Tablo 20’de görüldüğü gibi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin görüş ve önerileri farklılık göstermektedir. Görüşme yapılan öğretmenlerin 11’i “Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimine katkı sağlamalı”, 11’i “Aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı”, 11’i “Değerler eğitiminde, devletin politikası da etkin olmalı”, 10’u “Öğretmenler, değerler eğitiminde tutum ve davranışlarına dikkat etmeli”, 9’u “Okul yönetimi, değerler eğitimine katkı sağlamalı”, 7’si ise “Çevre öğrenciye kötü rol model olmamalı” biçiminde yanıt vermiştir.

“*Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimine katkı sağlamalı*” diyerek öneri bildiren 11 öğretmenden 4’ü düşüncelerini “7.sınıf programı değişmeli”, 4’ü “Ders saati arttırılmalı” şeklinde ifade etmiştir. Bu konuda Ö-17 düşüncesini;

Yani şimdi bu değerler eğitimi ‘a çocuklar iyilik, güzellik, dürüstlük güzeldir’ demekle olmuyor. Bu sohbet havasında olabilecek bir şeydir. O noktayı yakalamak önemlidir. Sen şimdi Osmanlıyı anlatırken ya da bilim adamlarını anlatırken ona girmek zor oluyor. Bu yüzden bana göre program daha azaltılmalı diye düşünüyorum ki yani çocuklarla sohbet etme zamanı veya bu tür konuları konuşma zamanı kalabilir diye düşünüyorum. Yani konular çok yoğun. E çok yoğun olunca birçok öğretmenin derdi bir an evvel konularımı yetiştirebilmek oluyor. Yani konuların azaltılması, daha basite indirgenmesi; ama net bir şekilde. Yani verileceklerin verilmesi ve zaman kalırsa ki azaltılırsa program veya saatler yükseltilmesi lazım. Yetmiyor çünkü 3 saatlik bir Sosyal dersi gerçekten yetmiyor ki bizim iletişim dersi. Oldukça önemli. (st.101-110) şeklinde açıklama yaparak, sosyal bilgiler programındaki yoğunluğun azaltılarak öğrencilerle iletişim zamanının değerler eğitiminde arttırılması gerektiğini vurgulamıştır. Öğretmenlerden 2’si “Değerler, bütün derslerde ön plana çıkarılmalı”, 2’si “Okulların fiziki şartları geliştirilmeli”, 1’i “Okuma saati konulmalı”, 1’i “Değerler eğitimi için ayrı bir zaman dilimi oluşturulmalı”, 1’i

“Sınıf mevcutları azaltılmalı” , 1’i “Medya okuryazarlığı dersi konmalı” şeklinde Milli Eğitim Bakanlığı’na yönelik öneride bulunmuşlardır. Bu konuda Ö-8 düşüncesini;

Nasıl geçebiliriz sorusu biz geçen sene okulumuzda seçmeli derste medya okuryazarlığı da işlediğimiz için, ben medya okuryazarlığına da bizzat girdiğim için. (...) 6-7-8 de seçtik ama bence çok yararı oldu kesinlikle. Çocuklarımız en azından sene sonuna kadar televizyonda neyi nasıl seyretmesi gerektiğine dair en ufak da olsa bir fikir oluştuğuna inanıyorum ben onlarda. Ben değerler eğitiminde de kötünün övülmediği, desteklenmediği, tavsiye edilmediği; iyinin, yararlının, güzelin daha ön plana çıkarıldığı eğitim-öğretim sisteminde bu gibi uygulamaların devamından, artmasından veya hakkıyla uygulanmasından ben sorunların onlarla en azından belli bir nebze aşılabileceğine inanıyorum. (st.71-79) şeklinde açıklama yapmıştır.

“Aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı” şeklinde öneri bildiren 11 öğretmenden 5’i düşüncelerini “Çocuklarına doğru model olmalı”, 5’i “Okulda kazandırılan değerleri evde desteklemeliler” şeklinde ifade etmiştir. Bu konuda Ö-10 düşüncesini “Mesela o ders ortamıyla sınırlı kalıyor yaptığımız şey. 40 dakika da konuşuyoruz mesela. Orda kalıyor. Aileye gittiği zaman mesela ailede de o konuyla ilgili tamamlayıcı şeyler olması lazım.” (st. 60-62) şeklinde açıklamıştır. Öğretmenlerden 4’ü “Çocukları okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmalıdır” şeklinde açıklama yapmıştır. Ö-4 bu konudaki düşüncesini;

Ailenin değer kazandırması lazım. İşte mesela çocuk gelmeden bu değerleri kazanmış olarak gelecek ki biz üstüne koyalım. Çünkü onlar 7. Sınıfta geldikleri zaman, biz onları aldığımız zaman yaşları zaten yerine oturmuş oluyor. Değerleri kazandırmak biraz zor oluyor. Daha çok ailelere şey düşüyor diye düşünüyorum. O yüzden elimizden geleni yapıyoruz tabi burada. (st.59-62) şeklinde açıklamıştır. *Aileler* ile ilgili öneri bildiren öğretmenlerden 1’i “Çocuklarına görev ve sorumluluk vermeliler”, 1’i de “İnterneti kısıtlamalılar” şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

“Değerler eğitiminde, etkili bir devlet politikası olmalı” şeklinde öneri bildiren 11 öğretmenden 9’u “Aile eğitimleri arttırılmalı” biçiminde görüş belirtmiştir. Bu konuda Ö-2;

Bence aile eğitimi çok önemli. Seminerler veriliyor, uzaktan eğitim yapılıyor öğretmenlere. Bunun ailelere velilere yapılması gerekiyor bence. Bilinçli anne-baba olması gerekiyor. Nasıl yaklaşacağını bilmeli. Ne öğreteceğini, ne öğretmeyeceğini, ne izleteceğini, ne izletmeyeceğini, bunları bilmeli. (...) Devlet politikası olarak çocuğun ne izlediğinden tut, hani ne yediğini, ne giydiğini, dışarda ne gördüğünü. Yani bu devlet politikası olmalı çocukların iyi yetiştirilmesi konusunda. Hani bu bizim bireysel yapabileceğimiz bir sorun bir çözüm değil yani. (st.70-82) şeklinde açıklama yaparak, değerler eğitiminde aile eğitimi gibi katkılarla devletin etkin olmasının önemine dikkat çekmiştir. Görüşme yapılan öğretmenlerden 1’i önerisini “Üniversiteler, milli eğitim

kurumlarını desteklemeli ve yardımcı olmalı” biçiminde dile getirmiştir. Bir başka öğretmen de önerisini “Görsel basının daha dikkatli davranması sağlanmalı” ve “Devlet görevlileri, topluma örnek davranışlar sergilemeli” şeklinde dile getirmiştir. Aynı öğretmen (Ö-16) bu öneriyi;

Yani doğru ve güzel örnekler verilerek bu konular üzerinde daha çok durulabilir. Bu konuda basına çok büyük bir görev düşüyor. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı duyulduğunu gösteren haber programları veya televizyonlarda bunun olması gerekebilir. Yani bazı şeyleri çocuğa veriyoruz ama diyor ki işte böyle oldu diyoruz. Söylediğimizle tezat şeyler ki bunu da yapan bir devlet görevlisi olabiliyor. Yani orada bir sıkıntı yaşıyoruz. Yani şu hoş bir şey değil. Hani biz küçüklüğümüzden beri derlerdi ya, hocanın dediğini yap, yaptığını yapma. O olmuyor. Yani hoca da o davranışı göstermesi gerek. (st.75-81) şeklinde açıklamıştır.

“Öğretmenler, değerler eğitiminde tutum ve davranışlarına dikkat etmeli” şeklinde öneri bildiren 10 öğretmenden 3’ü düşüncelerini “Öğrencileriyle iletişimlerini arttırmalıdır” ve “Öğrencilerine yol gösterici olmalı” şeklinde dile getirmiştir. Bu konuda Ö-10;

Mesela bir problem varsa çocuğun yanlış yaptığı bir şey varsa onun yanlış olduğunu açıklayıp, öyle devam ettiği zaman çözümün ne olacağı. Yani böyle davranırsa ne olacağını tek tek anlatmak lazım. Özellikle birebir konuşmak lazım. Birebir konuşmak çok önemli. Sınıf ortamında mesela bir problemi varsa bir öğrencinin, sorunu sınıf ortamında değil; özellikle bir köşeye çekip ayrıyeten ona zaman ayırmak lazım diye düşünüyorum. (st.84-88) şeklinde açıklama yaparak, öğretmenlerin öğrencilerle kurdukları bire bir iletişimin ve onlara yol göstermesinin değerler eğitimindeki rolüne dikkat çekmiştir. Öğretmenlere yönelik öneri bildiren öğretmenlerden 3’ü düşüncelerini “Değerler konusunda gösterdikleri örnekler doğru ve güzel olmalı”, 3’ü “Öğrencilerine doğru model olmalı”, 2’si “Öğrencilere dönüt vermeliler”, 2’si “Tüm branş öğretmenleri, değerler eğitimine gereken önemi vermeli”, 2’si “Öğretmenler, öğrencilere karşı değer kazanım sürecinde ortak bir tutum sergilemeliler” biçiminde açıklamışlardır. Bu konuda Ö-2;

(...) öğretmenlerin de yaklaşımı önemli. Yani tüm öğretmenler okullarda birlikte hareket etmeliler bu konularda. Yani bir öğretmen başından savıp ve ya kızıp, görmezden gelip, mesela bazı davranışlara izin verip sakız çiğneme mesela öğretmenin karşısında hani. Bu hangi değerler eğitimi? Farklılıklara saygı bilmiyorum hani bazı öğretmenler izin veriyor. Hani karşımda sakız çiğneyebilir diyor. Ama bazı öğretmenler de hani ciddiyetsizlik veya saygısızlık olarak görüyor. İzin vermiyor. Hani bu tek bir şekilde belirlenip, davranış belirlenip o şekilde davranılsa; çocuklara bazı şeyleri kazandırmak daha doğru olur diye düşünüyorum.(st.99-105) şeklinde açıklama yaparak, öğretmenlerin öğrenci davranışları karşısındaki tutum farklılıklarının giderilerek değerler eğitiminde daha

başarılı olunabileceğine inandığına dikkat çekmiştir. Öğretmenlerden 1'i soruya "Öğrencilere sabırla yaklaşılmalı", 1'i de "Öğrencilere ceza vermemeliler" biçiminde yanıt vererek öğretmenlere yönelik öneride bulunmuşlardır.

"Okul yönetimi, değerler eğitimine katkı sağlamalı" şeklinde öneri bildiren 9 öğretmenden 5'i "Okul-aile iş birliği sağlanmalı", 4'ü "Okullarda görsellerin bolca kullanıldığı çalışmalar yapılmalı" şeklinde görüş belirtmiştir. Bu görüşe sahip Ö-17 düşüncesini;

E şimdi görsellik olduğu zaman çocuğa çok daha etkili olacak. Görsellik kullanmadığım zaman... Yani hani bir musibet bin nasihatten iyidir hesabı. Çocuğa gösteriyorsun mesela bende çok güzel filmler, çok güzel slaytlar var değerlerle ilgili. Bunu gösteremediğin zaman çocuğa bunu anlatamıyorsun. Yani biz teknolojiyi maalesef okulumuzda kullanamıyoruz. Böyle bir sıkıntımız var. Ha konuşma sırasında burada işte vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik bunların hepsini söylüyoruz. Ama bunları görsel olarak verdiğimiz zaman çok daha etkili olacağını düşünüyorum. (st.60-66) şeklinde açıklama yaparak, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere değerleri kazandırırken görsel öğeler kullanmanın önemine dikkat çekmiştir. Okulla yönelik öneri bildiren öğretmenlerden 3'ü "Okullar, değerler eğitimine aktif katılımı sağlamalı" biçiminde görüş belirtmiştir. Bu konuda Ö-14 düşüncesini;

Dediğim gibi okullarda çalışmalar yapabiliriz. İşte ciddi çalışmalar. Öğrencilerin katılımını yeterli düzeyde, belki de fazla katılımını sağlayacak, onları görevlendirerek, onların aynı zamanda yaşayarak işte bir taraftan araştırmaları, bu şekilde bir taraftan okudukça, işte gördükçe bilinçlenmelerini, eğitilmelerini sağlayacak çalışmalar içine sokmalıyız çocukları. İşte bu, il içindeki kampanyalar olabilir, işte okul içerisinde yürütülen faaliyetler olabilir. Çocukları bu şekilde görevlendirmelerle olabilir. Ciddi çalışmalar ve kampanyalar olması gerektiğini düşünüyorum ben. (st.79-85) şeklinde açıklamıştır. Öğretmenlerden 2'si ise "Rehberlik servisleri, değerler eğitimi konusunda ailelere eğitim vermeli" şeklinde okula yönelik öneri getirmişlerdir.

7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin olarak 7 öğretmen "*Çevre, öğrenciye kötü model olmamalı*" biçiminde görüşlerini ortaya koymuştur. Bu konuda Ö-15 düşüncesini;

Yani ben değer kazanmanın sadece çocuğa okulda verilebilecek bir şey olduğuna inanmıyorum aslında. Yani değer dediğimiz olay çok farklı hani çok boyutlu. Çocuğun bebekliğinden başlayıp, tüm hani gençlik dönemine kadar bütün ailesi olsun akrabaları, kardeşleri, arkadaşları, öğretmenleri hep birlikte yani bunlardan azar azar bir şeyler alarak bu değerler oluşuyor. Sadece okul eğer bu değerleri kazandırmaya yönelik faaliyetler gösterir, dış çevrede bu değerlerle alakalı hiçbir şey görmezse çocuk; okulun çok fazla etkili olacağını ya da çok hani bir verim elde edebileceğimize inanmıyorum. Birlikte

olması lazım. (st.55-61) sözleriyle, çevrede yer alan her türlü olumsuz faktörün öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerine etkilerinin büyük olduğunu, bu nedenle okulun çevre ile birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Görüşmeye katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerileri incelendiğinde; *Milli Eğitim Bakanlığı'na, ailelere ve devlet politikasına* yönelik önerileri daha çok vurguladıkları görülmüştür. Öğretmenler ayrıca sırasıyla “öğretmenlerin tutum ve davranışlarında daha dikkatli olması, okulların değerler eğitimine katkı sağlaması ve çevrenin öğrenciye kötü model olmaması” gerektiğine yönelik önerilerde de bulunmuşlardır. Görüşme yapılan öğretmenler, değer kazanımında etkili olduğunu düşündükleri bu önerileri, kendi içerisinde de farklı görüşlerle açıklayarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşlere bakıldığında ise görüşme yapılan öğretmenlerin, *değerler eğitiminde etkili bir devlet politikası olmalı* önerisi içinde yer alan “aile eğitimleri arttırılmalı” görüşünü daha çok vurguladıkları görülmüştür. Öğretmenlerin ayrıca; “ailelerin çocuklarına doğru model olmaları, okulda öğretilen değerleri evde desteklemeleri, çocuklarının okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmaları, ders saatinin arttırılması, 7.sınıf programının değiştirilmesi, okullarda görselliğin ön plana çıkarılması ve okul-aile iş birliğinin sağlanması” önerilerini de sıklıkla dile getirdikleri görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde; araştırmanın alt amaçları çerçevesinde elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar, bu sonuçlar bağlamında yapılacak tartışma ve araştırmalara yönelik getirilen önerilere yer verilmiştir. Değerler eğitimi, toplumsal huzur ve güven ortamının sağlanması için önemi giderek artan bir konu durumuna gelmiştir. Sosyal Bilgiler dersi de, içeriği ve yaşarla iç içe olan bir ders olması nedeniyle öğrencilere değer kazandırma sürecinde önemli bir role sahiptir.

Bu noktadan hareket edilerek; bu araştırma ile 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeyleri ve değerleri kazanma düzeylerinde etkili olan faktörler (değişkenler) öğretmen ve öğrencilerden elde edilen veriler yoluyla değerlendirilerek, elde edilen veriler birbiriyle ilişkilendirilmiştir.

Bu doğrultuda verilerin toplanması aşamasında nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem deseni benimsenmiş, karma yöntem desenlerinden *yakınsayan paralel desen* kullanılmıştır. Bu desene göre nicel ve nitel veriler eş zamanlı (paralel) olarak toplanmış, bilgiler ayrı ayrı analiz edilmiş ve daha sonra elde edilen veriler bir araya getirilerek tartışma bölümünde karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutunda, 462 tane 7. sınıf öğrencisine 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ölçek uygulanmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda ise 18 sosyal bilgiler öğretmeni ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları olarak, Beldağ (2012) tarafından geliştirilen *SBDDEÖ* ve sosyal bilgiler öğretmenleri için araştırmacı tarafından hazırlanan *Öğretmen Görüşme Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu* kullanılmıştır. Ölçek ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalamanın yanı sıra gruplar arası ortalama karşılaştırması için t testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Karma yöntemde tartışma bölümü, araştırmacının sonuçları karşılaştırması veya birleştirmesi gibi çalışmadaki iki aşamadan elde edilen sonuçların birleşiminden ne öğrenildiğini yansıtan çıkarımlar ve sonuçları ortaya koyar (Creswell ve Plano Clark, 2014: 74). *Yakınsayan paralel desenin* benimsendiği bu araştırmada; öğrencilere uygulanan *SBDDEÖ* ile elde edilen bulgulara dayalı sonuçlar ve görüşme yapılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden elde edilen bulgulara ilişkin sonuçların karşılaştırması yapılmıştır. Sonuçlar, araştırma soruları bağlamında ele alınarak tartışılmıştır.

7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri nasıldır?

7. sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ*'nden aldıkları toplam puanların aritmetik ortalaması 134,10 (alınabilecek en yüksek puan 175); ortalama kazanım düzeyi yüzdesi %76,72'dir. Bu değerler; öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin düşük olmadığını ve kısmen yeterli olduğunu göstermektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğu ise; 7. sınıf öğrencilerinin değer kazanmalarının yetersiz ve kısmen yeterli olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin çok az bir bölümü (n=5), öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini yeterli bulmaktadır. Bu bağlamda; sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğunun, öğrencilerinin değer kazanımıyla ilgili olumsuz düşünceye sahip olduğu söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ve 7. sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ*'nden elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında; 7. sınıf öğrencilerinin, sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşündükleri kadar değer kazanımında yetersiz olmadıkları söylenebilir. Doğanay ve Sarı (2004), temel demokratik değerlerin kazanımıyla ilgili yaptıkları araştırmalarında; öğretmenlerin öğrencilerini değerlendirmeleriyle, öğrencilerin kendilerini değerlendirmeleri arasında anlamlı farklılığın olduğu, öğrencilerin değer kazanımında kendilerini daha iyi bir konumda gördükleri sonucuna ulaşmışlardır. Baydar (2009) araştırmasında; sınıf öğretmenlerinin 5.sınıf öğrencilerinin değer kazanımını yetersiz buldukları; ancak öğrencilerin değer kazanımının Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre genel olarak olması gereken düzeyde olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Alanyazından elde edilen bulgular, araştırmayı destekler niteliktedir. Elde

edilen bu bulgu “neden öğretmenler öğrencilerinin değer kazanımlarına ilişkin olumsuz düşüncelere sahip iken, öğrencilerin değer kazanımları öğretmenlerinin düşündükleri kadar yetersiz değil?” sorusunu akla getirmektedir. Doğanay ve Sarı (2004)’ya göre bu durumun nedeni, öğrencilerin ölçeklerde bilişsel boyutu ön plana çıkararak yanıt vermelerinden ve kendilerini değerlendirme konusunda da nesnel davranamamalarından kaynaklanıyor olabilir. Bu çalışma da, araştırmacı tarafından aynı nedenin geçerli olduğu düşünülmektedir.

7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler nelerdir?

7. sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ* ile; öğrencilerin cinsiyet, ailelerinin aylık gelir durumu, annelerinin ve babalarının öğrenim düzeyi, I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notları değişkenlerine göre Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin anlamlı olarak farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerine de yarı- yapılandırılmış görüşmeler yoluyla, 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler sorulmuştur.

Sosyal bilgiler öğretmenleri değer kazanım sürecinde *okul dışında* etkili olduğunu düşündükleri faktörleri, *okul içinde* etkili olduğunu düşündükleri faktörlere göre daha çok vurgulamışlardır. Yeşilyurt ve Kurt (2012), ilköğretim 8. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin görüşleri; Kuş (2009) ise hem öğretmen hem 8. sınıf öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda, resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin değerleri kazandırmasındaki etkililiğini incelemişlerdir. Her iki araştırma sonucunda da, okul dışı faktörlerin (aile, medya-sosyal çevre) değerlerin kazanılmasında en etkili faktör olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Baydar (2009)’ın çalışmasında da öğretmenler, değerlerin öğretiminde en önemli etken olarak aileyi göstermişlerdir. Bu bulgular, araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Bu bağlamda okul dışı faktörlerin, değer kazanım sürecindeki rolünün büyük olduğu; ancak okul içerisindeki faktörlerin de göz ardı edilmemesi gerektiği söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri (n=18), öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini okul dışında etkileyen faktörler arasında en çok aileyi (f=17) vurgulamıştır.

Öğretmenler; ailenin sosyo-ekonomik durumu, çocuklarına doğru model olmaları, aile

eğitimi, ailenin bilinçli bir yapıya sahip olması gibi aileye ilişkin pek çok faktörün öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkilediği düşünmektedirler. Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin *neredeysse tamamının* değer kazanım sürecinde aile faktörü üzerinde görüş bildirmesi dikkat çekicidir. Bu bulgu, Baydar (2009) ve Akbaş (2004)'ın araştırmalarıyla örtüşmektedir. Baydar (2009) ve Akbaş (2004)'ın araştırma sonuçlarına göre; öğretmenler, değerlerin öğretiminde en önemli etken olarak aileyi görmektedirler. Yıldırım (2009) tarafından yapılan araştırmada da sınıf öğretmenleri, değerler eğitiminin ailede başlaması ve bu süreçte ailenin daha etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini, daha sonra bu görevin okul tarafından üstlenildiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmada 7. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçek sonuçlarına göre; aile aylık gelir durumu değişkenine bağlı olarak 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlerden *barış, adil olma, farklılıklara saygı ve dürüstlük* değerlerinin kazanılma düzeyine ilişkin anlamlı bir farklılığın olduğu ve bu farklılığın gelir durumu yüksek aileye sahip öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Keskin (2008)'in 5.sınıf öğrencilerine 2005 (eski programa ilişkin değerler) ve 2006 (yeni programa ilişkin değerler) yıllarında uyguladığı Değerler Eğitimi Ölçeği'nde de araştırmayla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Keskin (2008) her iki uygulamada da, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi arttıkça öğrencilerin değerlere yönelik puanlarının arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki değerlerin *yarısından çoğunun* aile aylık gelir durumu değişkenine bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermesi, sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Nitekim görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenleri de, ailenin sosyo- ekonomik yapısının 7. sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerine etkisi olduğunu vurgulamışlardır.

7. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçekte, aile aylık gelir durumu değişkenine bağlı *vatanseverlik, estetik ve bilimsellik* değerleri ile ilgili ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Araştırma, Akbaş (2004)'ın çalışmasıyla büyük oranda örtüşmektedir. Nitekim Akbaş (2004) çalışmasında; ailenin ekonomik düzeyinin *ulusal güvenlik, saygı, estetik ve bilimsellik* değerlerinin kazanılmasına etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada 7. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçek sonuçlarına göre; anne öğrenim düzeyi değişkenine bağlı olarak Sosyal Bilgiler dersindeki değerlerden yalnızca *bilimsellik* değeri ile ilgili anlamlı bir farklılığın olduğu ve bu farklılığın,

öğrenim düzeyi daha yüksek olan annelere sahip gruptaki öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, Beldağ (2012)'in araştırmasıyla büyük oranda örtüşmektedir. Beldağ (2012) araştırmasında, yalnızca farklılıklara saygı değerinde anne öğrenim durumunun anlamlı bir farklılık yarattığı, bu farklılığın annelerinin öğrenim düzeyi daha yüksek olan gruptaki öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Beldağ (2012) ile bu araştırma sonucunda anne öğrenim durumuna göre öğrencilerin anlamlı farklılık göstermeyen ortak değerler; vatanseverlik, estetik, dürüstlük, adil olma ve barıştır. Araştırmada, Beldağ (2012)'in çalışmasıyla büyük oranda bir örtüşme görülmesine rağmen; farklılıklara saygı ve bilimsellik değerleri ile ilgili farklı bulgulara ulaşılmıştır. Bu durumun, araştırma yapılan bölgedeki bölgesel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanabileceği söylenebilir. Nitekim Beldağ (2012) da, değerlerle ilgili ulaşılan bulgulardaki farklılıkları bu duruma bağlamaktadır.

7. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçekte, baba öğrenim düzeyi değişkenine bağlı olarak ise *barış, adil olma, bilimsellik ve farklılıklara saygı* değerleri ile ilgili anlamlı bir farklılığın olduğu ve bu farklılığın babalarının öğrenim düzeyi daha yüksek olan gruptaki öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; örnekleme katılan 7.sınıf öğrencilerinin baba öğrenim düzeyini değişkenine göre Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerinin daha çok farklılaştığı ve bu farklılaşmanın her iki değişkene (anne-baba öğrenim düzeyi) göre de öğrenim düzeyi yüksek anne-babaya sahip öğrencilerin lehine olduğu görülmektedir. Keskin (2008) her iki uygulamada anne ve baba öğrenim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin aldıkları puanların yükseldiğini tespit etmiştir. Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenleri, değer kazanımında *okul dışında* etkili olduğunu düşündükleri *aile faktörüne* ilişkin özellikler arasında aile eğitimi ve ailenin bilinçli bir yapıya sahip olması gerektiğini de vurgulamışlardır. Her iki değişkende de (anne öğrenim düzeyi- baba öğrenim düzeyi) anlamlılığın öğrenim düzeyi yüksek anne- babaya sahip gruptaki öğrencilerin lehine olması, görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleriyle paralellik göstermiştir. Baydar (2009)'ın çalışması da, bu araştırmayı destekler niteliktedir. Baydar (2009)'ın çalışmasında sınıf öğretmenleri; ailelerin öğrenim düzeyinin yüksek olmasının, öğrencilerin değer kazanımını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda; ailenin eğitim seviyesinin yüksek olmasının, çocuklarına değer

kazandırmaları sürecinde olumlu etkisinin olduğu ve değerler eğitimi konusunda ailelerin daha çok bilinçlenmesi sağlanarak başarıya ulaşılacağı söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini *okul dışında* etkileyen faktörler arasında en çok aile ve çevreyi görürken; etkili faktör olduğunu düşündükleri diğer bir boyut da, kitle iletişim araçlarıdır. Çocuğun içinde yaşadığı aile ve toplumun değerleri, onların ilgileri ve medya, özellikle de ergenliğin ilk dönemlerinde kişisel gelişimi etkileyen temel etmenlerdir. Yine; bireyler kendi inanç, tutum ve değerlerini oluşturma sürecinde bunları, akranları, aileleri, önem verdikleri diğer kişiler ve televizyonda gördükleri modellerin görüş ve hareketleri ile karşılaştırmaktadır (Taylor, 1996: 131). Kuş (2009) da yaptığı araştırmada; öğretmen ve öğrencilerin aile, medya ve sosyal çevre olarak belirlenen okul dışı etmenlerin değerlerin kazanılmasında en etkili etmen olduğunu düşündükleri bulgusunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda değerler eğitimi sürecinde ailenin, akranların, toplumun ve medyanın etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin değerleri kazanma düzeylerini *okul içinde* etkileyen faktörler arasında en çok öğretmenin ve öğrenci özelliklerinin (akademik başarı düzeyi, ergenlik süreci, derse karşı tutum) olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmenler ayrıca öğrencinin okul arkadaşlarının ve okulun fiziki ve sosyal yapısının da değer kazanımında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Görülmektedir ki sosyal bilgiler öğretmenleri; 7.sınıf öğrencilerinin akademik başarı düzeyi, ergenlik süreci, derse karşı tutumu gibi özelliklerinin yanında okul arkadaşlarının da değer kazanım sürecinde etkisi olduğunu düşünmektedirler.

7. sınıf öğrencilerinin ergenlik sürecine girmesiyle, okul arkadaşlarının değer kazanım sürecindeki etkisinin daha da arttığı söylenebilir. Nitekim Taştan (2004: 16)'a göre; akranların tutumlar üzerindeki etkisi, çocukların ana- babadan çok arkadaşları ve tanıdıkları ile birlikte olmaya başladıkları ergenlik döneminde kendini gösterir. Ergenlik döneminde akranlar anne baba ile yakın ilişkinin yerini alarak giderek daha önemli olmaya başlarlar. Ryan (1993: 18); okul yöneticileri, öğretmenler ve diğer öğrencilerin davranışlarının öğrenci davranışları üzerinde etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Değerlerin davranışlardan, davranışların da değerlerden etkilendiği göz önünde bulundurularak; değerleri kazanma sürecinde öğrencinin çevresindeki her modelin

değerleri kazanma düzeylerini etkileyebileceği söylenebilir. Nitekim Baydar (2009)'ın çalışmasında da sınıf öğretmenleri; öğrencinin sürekli etkileşimde olduğu öğretmen, kitap ve okul arkadaşlarının değer kazanımını etkilediğini belirtmişlerdir.

Görüldüğü gibi alanyazında da, *okul içinde* değer kazanımını etkileyen faktörlerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda; öğrencilerin özellikle ergenlik döneminde arkadaş seçimlerinde dikkat etmesi gerektiği, bu konuda gerek ailenin, gerekse okul yönetiminin öğrencilere yol göstermesinin büyük önem taşıdığı söylenebilir. Nitekim görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin *üçte ikisi (n=12)*, değer kazanımında okul içinde öğretmenin etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Araştırmada 7. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçek yoluyla elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notu değişkenine bağlı olarak Sosyal Bilgiler dersindeki değerlerden *vatanseverlik, barış, adil olma, bilimsellik, farklılıklara saygı ve dürüstlük* değerlerini kazanma düzeylerinin anlamlı olarak birbirinden farklılık gösterdiği ve bu farklılığın başarı notu 2,3,4 ve 5 olan gruptaki öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler dersi başarı puanı 1 olan gruptaki 7. sınıf öğrencilerinin, estetik değeri haricinde Sosyal Bilgiler dersinde yer alan tüm değerlere ilişkin puanlarının düşük olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda; Sosyal Bilgiler dersi başarı puanının Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri 7. sınıf öğrencilerinin kazanmalarında büyük ölçüde farklılaşma yarattığı, başarı düzeyi en düşük öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerinin de düşük olduğu söylenebilir. Nitekim görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin de yarısından fazlası (n=10), değer kazanımında okul içinde öğrenci özelliklerinin (akademik başarı düzeyi, ergenlik süreci, derse karşı tutum) etkili olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenleri, değer kazanımında *okul içinde* etkili olduğunu düşündükleri *öğrenci faktörüne* ilişkin özellikler arasında; öğrencinin akademik başarı düzeyi, ergenlik süreci, derse karşı tutumunu vurgulamışlardır. 7. sınıf öğrencilerine uygulanan ölçekte, öğrencilerin 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan *neredeyse tüm* değerleri kazanma düzeylerinin I. dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notu değişkenine göre farklılaşması, öğretmenlerin görüşleriyle paralellik göstermiştir.

Akademik başarı - değer kazanma düzeyini Sosyal Bilgiler dersi içerisinde inceleyen araştırmalara alanyazında yeterince rastlanmamıştır. Yurt içinde yapılan araştırmalarda İşcan (2007); Türkçe, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji dersleriyle

bütünleştirilerek 4. sınıf öğrencilerine uyguladığı programa katılan öğrencilerin, değerlere ilişkin puanları ile söz konusu derslere ait yılsonu notları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde ilişki olduğunu belirlemiştir. Bu durumda öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri ile söz konusu derslere ilişkin başarıları arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç, araştırmayı destekler niteliktedir.

Akademik başarı - değer kazanma düzeyini Sosyal Bilgiler dersi kapsamında olmadan inceleyen araştırmalara alanyazında rastlamak mümkündür (Finck, Hansen ve Jensen, 2003; Golzar, 2006; Owens, 2005). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi başarı notu-değer kazanma düzeyi ilişkisini inceleyen araştırmalar, bilişsel ve duyuşsal gelişimin ilişkisini de ortaya koyması açısından önemli görülmektedir.

Uygulanan *SBDDEÖ*'nde, cinsiyet değişkenine bağlı olarak öğrencilerin 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan tüm değerleri (*farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, bilimsellik, dürüstlük, adil olma ve barış*) kazanma düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği; ancak sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörler arasında bu değişkene ilişkin bir ifadeye bulunmadıkları görülmüştür. *SBDDEÖ*'nden elde edilen sonuca göre bu anlamlı farklılık, kız öğrencilerin lehinedir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, alanyazındaki çalışmalarla büyük oranda örtüşmektedir; ancak cinsiyet değişkeninin incelenen *tüm değerlerde* anlamlı farklılık yarattığı sonuçlara alanyazında rastlanmamıştır. Cinsiyet değişkenine göre Akbaş, estetik (2004); Golzar (2006), sorumluluk; Keskin (2008), adil olma; Beldağ (2012) ise dürüstlük, adil olma ve barış değerlerini öğrencilerin kazanma düzeylerinde, bu araştırmada olduğu gibi kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılıklar bulmuşlardır. Astill, Feather ve Keeves (2002), kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre evrensellik ve iyilikseverlik değerlerine daha fazla eğilim gösterdiklerini; İşcan (2007) da araştırmasında deney grubunda yer alan kız öğrencilerin, bilişsel davranışlar ve değerleri gösterme düzeyleri bakımından erkek öğrencilere göre daha başarılı olduklarını tespit etmiştir.

Araştırmada kız öğrencilerin değer kazanma düzeylerinin erkek öğrencilere göre yüksek bulunması ve bu sonucu destekleyen araştırma örneklerine alanyazında da rastlanması, yapılacak yeni araştırmalarda incelenmeye değer bir konu olarak görülmüştür. Nitekim cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin değer kazanma düzeylerinin farklılaşması, bu durumun altında yatan pek çok değişkenin de

olabileceğini göstermektedir. Kohlberg'e göre (1969'dan aktaran Öksüz, 2011: 74-75) bireyin doğumdan itibaren toplumsal yaşama katılım şekli, toplumsal yaşamın öne çıkardığı değerler, toplumun empoze ettiği roller gibi pek çok değişken, bireyin ahlaki gelişimine etki etmektedir. Bu değişkenlere göre değerlerin incelendiği araştırmalar da alanyazında yer almaktadır:

Simmons (1999) araştırmasında İngiliz öğrencilerin aile (anne-baba) ve arkadaşlığa; Amerikalı öğrencilerin ülkelerine bağlılıklarına; Suudi Arabistanlı gençlerin ise, İslam dinine verdikleri önemi ifade eden değerleri tercih ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Öksüz (2011) de araştırmasında, Türkiye'deki öğrencilerin değerlere ilişkin algılamalarının altı senaryo (kurgu) -özsaygı, saygı, hoşgörü, yardımseverlik, dürüstlük, doğruluk, dayanışma- için "yüksek" düzeyde; İngiltere'deki öğrencilerin değerlere ilişkin algılamalarının ise, dürüstlük ve doğruluk senaryoları için "yüksek"; özsaygı ve yardımseverlik senaryoları için "orta"; saygı, hoşgörü ve kültürel değerleri koruma ve geliştirme senaryoları için "düşük" düzeyde olduğunu saptamıştır. Öksüz (2011) bu durumu, Türk toplumunun daha kolektivist ve dindar bakış açısına sahip olması, buna karşılık İngiliz toplumunun daha seküler ve bireyselci özelliklere sahip olmasına bağlamıştır. Bu bağlamda araştırmada kız öğrencilerin değer kazanma düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek bulunmasının nedeninin, Türkiye'deki toplumsal yaşamın gerektirdiği rollerle de ilişkili olabileceği söylenebilir.

7. sınıf öğrencileri, Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerlerden hangilerini kolay, hangilerini daha zor kazanmaktadırlar?

Görüşme yapılan öğretmenler; 7.sınıf öğrencilerinin kolay kazandığını düşündükleri değerleri daha çok ifade etmişlerdir. Buna rağmen öğretmenlerin, öğrencilerinin değerleri kazanmalarıyla ilgili olumsuz düşünceye sahip olmaları ve onları bu konuda çoğunlukla yetersiz görmeleri kendi içerisinde çelişen bir durum oluşturmaktadır. Oysa ki, öğretmenlerin kolay kazanıldığını düşündükleri değerlerin öğrenciler tarafından daha iyi kazanılması beklenmektedir.

Görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenleri; 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde zor kazandığını düşündükleri değerler arasında en çok *adil olma* ve *farklılıklara saygı*, kolay kazandığını düşündükleri değerler arasında ise *vatanseverlik*

ve *bilimsellik* değerlerinin olduğunu düşünmektedirler. Görüşmeler yoluyla elde edilen bu sonuçlar; Balcı ve Yanpar Yelken (2013)'in sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmenlerin görüşlerini belirlemeyi amaçladıkları çalışmalarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) araştırmalarında, öğretmenlerin *adil olma*, *bilimsellik* ve *farklılıklara saygı* değerlerini kazanılması en güç; bayrağa ve İstiklal marşına saygı, misafirperverlik ve *vatanseverlik* değerlerini ise kazanılma güçlüğü en az olan değerler olarak gördükleri sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada 7. sınıf öğrencilerine uygulanan *SBDDEÖ* sonuçlarına göre ise; 7.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerler arasında kazanma düzeyi yüzdesi sırasıyla en düşük *estetik* (%69,5) ve *vatanseverlik* (%70,8); en yüksek ise *barış* (%82,84) ve *adil olma* (%81,7) değerlerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen ve öğrencilerden elde edilen bulgular karşılaştırıldığında; öğretmenlerin 7. sınıf öğrencilerinin kolay kazandığını düşündükleri değerler arasında yer alan *vatanseverlik* değeri yer alırken, *SBDDEÖ*'nden alınan puanlar dikkate alındığında bu değer öğrenciler tarafından en düşük ikinci değer olarak kazanıldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin zor kazandığını düşündükleri değerler arasında gösterdikleri *adil olma* değeri ise, öğrencilerce kazanım düzeyi yüzdesi en yüksek olan değerdir. Bu doğrultuda, öğretmenlerin kolay ya da zor kazanıldığını düşündükleri değerler ile öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini gösteren ölçekten elde edilen verilerin örtüşmediği sonucuna ulaşılmıştır.

7.sınıf öğrencilerinin, *SBDDEÖ*'nde *barış* (%82,84) ve *adil olma* (%81,7) değerlerinde yüksek değer kazanım düzeyine sahip olmaları; Fidan (2013) ve Keskin (2008)'in çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Keskin (2008), farklı programlara ait (1998 ve 2004 programları) her iki ölçek uygulamasında, adillik/adil olma değerinin kazanım düzeyi en yüksek değer olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Fidan (2013)'in çalışmasında da sınıf öğretmenleri, Sosyal Bilgiler dersinde en çok insani değerlerin kazandırıldığını, bu değerler arasında da barış değerinin olduğunu belirtmişlerdir. Bu bulgular, bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Araştırmaya göre *estetik* değeri, 7. sınıf öğrencilerince Sosyal Bilgiler dersinde yer alan kazanım düzeyi yüzdesi *en düşük* (%69,5) değerdir. Baysal (2013) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitimi uygulamalarında en az

estetik değerini kazandırmaya yönelik etkinlikler düzenledikleri bulgusuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, 7. sınıf öğrencilerinin estetik değerinde en düşük kazanım düzeyi yüzdesine sahip olmasının, sosyal bilgiler öğretmenlerinin estetik değerini kazandırmaya yönelik etkinliklere az yer vermesinden kaynaklanabileceği söylenebilir.

Araştırmaya göre vatanseverlik değeri, 7. sınıf öğrencilerince Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerler arasında kazanım düzeyi yüzdesi en düşük (%70,8) ikinci değerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun, vatanseverlik değerini 7. sınıf öğrencilerinin *kolay kazandığını* düşünmeleri; ölçekten elde edilen bulgularla paralellik göstermemektedir. Araştırmada, görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin neredeyse tamamının (n=17) vatanseverlik değerine ilişkin görüş bildirip; çoğunluğunun (n=13), 7.sınıf öğrencileri tarafından kolay kazanılan bir değer olarak görmeleri dikkat çekicidir. Bu bağlamda, öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde vatanseverlik değerine ilişkin önemli ölçüde bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Nitekim Yiğittir ve Öcal (2011), tarih öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerini inceledikleri araştırmalarında; öğretmenlerin, öğrencilerine en çok vatan ve millet sevgisi, tarih bilinci ve şuuruna sahip olma, tarihsel ve kültürel mirasa duyarlı olma gibi milli değerleri kazandırmak istediklerini; ayrıca öğretmen görüşlerine göre öğrencilerde en fazla gözlemlenen ve onaylanan değerlerin başında, vatansever olmak değerinin geldiği sonucuna ulaşmıştır. Yiğittir ve Öcal (2010); 6. sınıf öğrencilerin değer yönelimlerini belirlemeyi amaçladıkları bir başka araştırmalarında ise, vatanseverlik değerini öğrencilerin %10'undan azının tercih ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Yiğittir ve Öcal (2010 ve 2011)'ın bu çalışmaları, bu araştırmayı destekler niteliktedir. Nitekim araştırmada da, vatanseverlik değerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenleri ve 7. sınıf öğrencilerinden elde edilen bulgular örtüşmemiştir. Araştırma, vatanseverlik değerini öğrencilerin kazanma düzeylerinin, öğretmenlerinin düşündükleri kadar yüksek olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla öğretmenler, bu değerle ilgili olarak söylemlerin ötesinde daha etkili uygulamalar yapmalı ve etkili ölçme değerlendirme yöntemlerini kullanmalıdırlar.

7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunlar nelerdir?

Araştırmaya göre sosyal bilgiler öğretmenleri, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde *aileden, öğrenciden, eğitim sisteminden, çevreden ve öğretmenden kaynaklanan* sorunlar yaşamaktadırlar. Sosyal Bilgiler öğretmenleri yaşanan sorunlar arasında en az sayıda *öğretmenden kaynaklanan* sorunları vurgulamışlardır.

Bu araştırmada değer kazanma sürecinde yaşanan sorunlar, alanyazında diğer araştırmalarda ortaya çıkan sorunlarla örtüşmektedir. Fidan (2013) da, sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin kazandırılması ile ilgili görüşlerini ortaya koymayı amaçladığı araştırmasında; değerler eğitimi zorlaştıran etmenleri; toplumdan, aileden, medyadan, öğretmenden, eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Balcı ve Yanpar Yelken (2013) ile Baydar (2009) araştırmalarında; karşılaşılan sorunların sıklığında öğretmenlerin değerler eğitimi konusundaki yetersizliklerinin, aile ve çevre etmeninin yanında daha düşük seviyede yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Öğretmenler yaşadıkları sorunların daha çok; *ailelerin çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri, program yoğunluğundan değerler eğitimine yeterince vakit ayırlamaması, öğrencilerin değerleri bilmelerine rağmen davranışa dönüştürememeleri, öğrencinin çevresindeki rol modellerle okulda öğretilen değerlerin çatışması, kitle iletişim araçlarının çocuklara kötü örnek olması ve ailelerin çocuklarına doğru model olmadıklarından okulda kazandırılmak istenen değerlerle çatışma yaşanmasından* olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmenlerden bazıları da *öğrencilerin empati kuramayıp hep kendilerini haklı görmeleri, teknolojiye bağımlı hale gelerek yanlış modeller edinmeleri ve toplumda kültürel yozlaşmanın baş göstermesi* gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmanın sonunda belirlenen bu sorunların, değerler eğitimi yönelik yapılan birçok araştırmada ifade edildiği görülmüştür:

Yalar (2010) çalışmasında, öğretmenlerin kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırganlık içeren yayınların okulda verilen değerler eğitimi olumsuz etkilediği, okulda verilen değerlerin ailede ve sosyal çevrede yeterince pekiştirilmediği görüşünde

birleştikleri sonucuna ulaşmıştır. Fidan (2013)'ın çalışmasında öğretmenlerin; okulun bulunduğu çevrenin değerler eğitimi kazandırmada önemli etkisinin olduğu, ev ile okul arasında çatışma olmasının değer kazandırmada sorun yarattığı görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Deveci ve Dal'ın (2008)'ın araştırma sonuçlarına göre; öğretmenlerin değerler eğitiminde yaşanan sorunların başında, okulda öğretilen değerlerle öğrencinin ailede ve çevrede gördüklerinin örtüşmemesi gelmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenler, medyanın değerler eğitimine olumsuz etkisini yaşadıkları sorunlar içerisinde dile getirmişlerdir. Akbaş (2004) çalışmasında; öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini, okul ile ailede verilen değerlerin çatışabildiğini, medyanın değer öğretiminde okulun ve öğretmenin etkisini azalttığını belirlemiştir. Şahin (2010) de benzer şekilde, 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin SBDÖP' ndaki değerlerin kazandırılması sürecine ilişkin görüşlerini belirlediği çalışmasında; okullarda verilen değerler eğitimi ile ailede, medyada ve çevrede sergilenen değerlerin çatışmasının değer öğretiminde karşılaşılan önemli zorluklar içinde yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Oysa okulda kazandırılmak istenen değerler, normlar ve inançlar, bütün bir toplumun önemseydiği değerlere paralelse; öğrencilerin bu öğeleri benimsemeleri daha kolay olup, yetişkinlik yaşamlarında değer çatışmalarını daha az yaşamaları mümkün olabilir (Sarı,2007:6). Bu bağlamda; okul, aile, çevre ve toplumun öğrencilere değer kazandırma sürecinde önemli bir etken olduğu ve bunların tümünün değerler eğitimi destekleyecek işbirliklerinin oluşturacağı çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir.

Araştırmada öğretmenlerin *neredeyse tamamının* (n=16) belirttikleri görüşlerin sıklığı, değer kazanım sürecinde öğrencilerden ve aileden kaynaklanan sorunlarda birleşmektedir. Öğretmenlerce *öğrencilerin değerleri bilmelerine rağmen davranışa dönüştürememeleri ve ailelerin, çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri* önemli bir sorun olarak görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bu sonuçlar Doğanay ve Sarı (2004), Çelik (2010) ile Deveci ve Dal'ın (2008)'ın çalışmalarıyla örtüşmektedir.

Doğanay ve Sarı (2004)'nın yaptıkları araştırmada öğretmenler, öğrencilere temel demokratik değerlerin kazandırılmasında en çok öğrenciden kaynaklanan problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çelik (2010) yaptığı araştırmada, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin öğrencilere kazandırılmasında *ailelerin, çocuklarının değer kazanımını evde*

desteklememeleri nedeniyle sorunlar yaşandığını belirlemiştir. Deveci ve Dal'ın (2008)'in çalışmasında da öğretmenler, *öğrencilerin değerleri bilmelerine rağmen davranışa dönüştürememeleri* sorununu sıklıkla vurgulamışlardır. Değerler eğitiminde karşılaşılan önemli sorunlardan biri, onun bilgi boyutunun esas alınıp tutum ve davranış boyutunun genellikle göz ardı edilmesidir. Çünkü değerler, bilgi, duygu ve davranış olaylarının bir terkihi halindedir (Güngör, 1993: 24). Değerlerin davranışa dönüştürülmeden, değerler eğitiminin başarıya ulaştığı söylenemez. Bu bağlamda, öğrencilerin değerleri davranışa dönüştürüp dönüştürmediğinin takibinin yapılması ve değerler eğitiminde uygulanabilecek yöntemlerin etkililiğinin işe koşulması önem arz etmektedir.

Araştırmada, görüşme yapılan *çok az sayıdaki* öğretmen, *SBDÖP' nda değerler eğitime gereken önemin verilmediğini* belirtmiştir. Ancak *program yoğunluğundan değerler eğitime yeterince vakit ayrılamaması* sorunu, *öğretmenlerin çoğunluğu* tarafından vurgulanmıştır. Nitekim Witherspoon (2007), Baydar (2009), Yalar (2010), Deveci ve Dal (2008) ile Tepecik (2008) ; öğretmenlerin konuları yetiştirebilme kaygısıyla değerler eğitime yeterince vakit ayıramadıkları; Çengelci (2010) ile Deveci ve Dal (2008) ise, öğretmenlerin SBDÖP' nda değerlere gereken önemin verildiği, değerler eğitimi bakımından 2004 SBDÖP' na ilişkin olumlu görüşlere sahip oldukları bulgusunu ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, sosyal bilgiler öğretmenlerinin 7. sınıf sosyal bilgiler programını konu yükü açısından ağır bulmalarına rağmen, değerler eğitimi açısından olumlu bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Nitekim Fidan (2013), 4. ve 5.sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde bir konu ile birçok değer verilebildiği ve programın sarmal olmasından dolayı her derste yeri gelince değerler eğitime yer verildiği için programın yeterli olduğunu belirtmelerine rağmen; konuların yoğun ve programın ağır olduğunu düşündükleri bulgusuna ulaşmıştır. İlgili araştırmalar farklı sınıf düzeylerine ilişkin olsa da, Yiğittir ve Kaymakçı (2012)'nin araştırmasında, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin değerler eğitimi yaklaşımları açısından durumunu ortaya koymayı amaçladıkları araştırmalarında; %40,2 değerler eğitimi yaklaşımlarına yer verildiği, en çok değer etkinliğinin de 7. sınıf düzeyinde bulunduğu tespit edilmiştir. Gömleksiz ve Cüro (2011) da araştırmalarında, 7. sınıf sosyal bilgiler programının öğrencilere belirtilen değerleri kazandırmada etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda;

sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim programdaki değer boyutundan çok, konu yüküne ve zaman sıkıntısına ilişkin sorunlar yaşadıkları söylenebilir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin önerileri nelerdir?

7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin öğretmenler; *Milli Eğitim Bakanlığı'na, ailelere, devletin politika anlayışına, öğretmenlere, okullara ve çevreye* yönelik çeşitli öneriler getirmişlerdir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, *Milli Eğitim Bakanlığı'na ders saatini arttırması ve 7.sınıf programını değiştirmesi* yönünde öneriler getirmişlerdir. *Okullara* yönelik ise en çok, *okullarda görselliğin ön plana çıkarılması ve okul-aile iş birliğinin sağlanması* yönünde önerilerde bulunmuşlardır. Baydar (2009) da bu sonuçları destekler biçimde araştırmasının sonucunda okulun fiziki şartları ve programın değer kazanımını etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda, Milli Eğitim Bakanlığı yetkililerinin bu istekleri dikkate alması, değerler eğitiminin başarısı açısından önemli görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, *ailelere; çocuklarına doğru model olmaları, okulda öğretilen değerleri evde desteklemeleri, çocuklarının okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmaları* yönünde öneriler getirmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, *değerler eğitiminde etkili bir devlet politikası olması* yönündeki önerisi ise özellikle *aile eğitimlerinin arttırılması* yönündedir. Görüşme yapılan öğretmenlerin; gerek sorunlara, gerekse sorunların çözümüne ilişkin önerileri, araştırmada çoğunlukla ailelere yönelik olmuştur. Bu durum; öğretmenlerin, değer kazanım sürecinde en etkili faktör olduğunu düşündükleri aileleri, aynı zamanda sorunun kaynağında da gördüklerini göstermektedir. Bu nedenle, değerler eğitiminde ailelere yönelik eğitimlerin verilmesi ve onları da içine alan çalışmalar gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.

Sosyal bilgiler öğretmenleri, *öğretmenlere; öğrencileriyle iletişimlerini arttırmaları, öğrencilerine yol gösterici olmaları, değerler konusunda gösterdikleri örneklerin doğru ve güzel olması ve öğrencilerine doğru model olmaları* yönünde

öneriler getirmişlerdir. Öğretmenler ve okul yöneticileri, özellikle ergenlik döneminde öğrencilere model olurlar ve değerlerle ilgili davranışları öğrenciler tarafından taklit edilmeye başlar. Bu nedenle, öğretmenler ve okul yöneticilerinin bu durumu unutmamaları ve bu eğitime uygun davranmaları gerekmektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin *çevreye* yönelik önerileri daha çok, çevrede yer alan her türlü dış faktörün öğrenciye doğru model olması gerektiği yönündedir. Özellikle medyanın ve akran gruplarının etkisi, yetişkinlerin örnek olamaması gibi sorunlar; öğrencilerin bireysel kararlar alamayacağı durumlarda veya değerleri içselleştirmeleri sürecinde değer kazanımlarını olumsuz etkileyebilir. Bu bağlamda; değerler eğitiminin başarısında, okul ve ailenin yanında çevresel faktörler de oldukça önemlidir.

Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

Uygulamaya İlişkin Öneriler

1. Ailelerin çocuklarına doğru model olmaları, değer kazanım sürecinde çok önemli bir faktördür. Değer kazanımının ilk olarak ailede başladığı da düşünülürse, ailelerin çocuklarına örnek davranışlar sergileyerek değer kazanımlarını desteklemelerinin önemi yadsınamaz. Bu nedenle, görüşme yapılan öğretmenlerin de önerileri doğrultusunda, ailelere yönelik eğitim ve seminer çalışmaları yapılması önerilebilir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenlerinin, aileler ile sürekli iş birliği içinde olabilecekleri etkinlikler düzenlemeleri, değerler eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır.
2. Öğretmenlerin değerler eğitiminde daha başarılı olabilmesi için, etkili hizmet içi eğitim programları yürütülmelidir.
3. Değerler eğitimi, sadece öğretmen kontrolünde değildir. Bu nedenle okul yönetimi ve çalışanlarının öğretmenlerle işbirliği içinde olmaları; hatta öğretmen ve aile iş birliğini desteklemeleri gerekmektedir.
4. Değer kazanım sürecini destekleyen okul çevresi ve toplumun farklı kesimlerini içine alan okul dışı etkinlikler planlanmalıdır.

5. Okul yönetimi; değerler eğitimine yönelik yapılacak çalışmaları öğretmenleriyle genel kurul toplantılarında sene başlarında belirleyebilir, okulda ortak bir değerler eğitimi anlayışı benimsenebilir ve öğretmenlerin çalışmaları için gerekli destek sağlanabilir.
6. Öğrenciler, kitle iletişim araçlarına giderek bağımlı hale gelmektedirler. Bu konuda görüşme yapılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri; öğrencilerin kitle iletişim araçlarına giderek bağımlı hale geldiği yönündedir. Bu nedenle okullarda etkili bir medya okuryazarlığı dersinin yürütülmesi, öğrencilerin bilinçlendirilmesi açısından önemli görülmektedir.
7. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 7. sınıf sosyal bilgiler programı ile ilgili olumsuz düşünceleri bulunmaktadır. Öğretmenler; ders saatinin arttırılması, program değişikliğine gidilmesi gibi öneriler getirmişlerdir. Bu nedenle öğretmenlerin sosyal bilgiler programının uygulanması konusunda daha fazla desteğe ihtiyaçları olduğu söylenebilir. Öğretmenlere değerler eğitimi konusunda yardımcı olacak kılavuz kitap, cd vb. verilmesi önerilebilir.
8. Değerleri kazanma düzeylerini etkileyen değişkenler bilinmeli ve değerler eğitimi çalışmalarında bu değişkenler göz önünde bulundurulmalıdır.
9. Kazanılan değerler, sadece teorik bilgi olarak kalmamalıdır. Bu konuda, sorumluluk ve toplumsal bilinci arttırıcı uygulamalara yer verilmelidir. Topluma hizmet uygulamaları, geziler, yardım kampanyaları gibi sosyal faaliyetlere programlarda planlı şekilde yer verilerek; öğrencilerin toplumsal sorunlara farkındalıklarının arttırılması sağlanmalıdır. Topluma yönelik değer kazandırma ve bilinçlendirme projeleri geliştirilmelidir.
10. Örtük programın, değer kazandırmadaki etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu etkiyi olumlu yönde arttıracak projeler yapılmalıdır.

Yapılacak Araştırmalara İlişkin Öneriler

1. Sosyal Bilgiler dersinin, değer kazandırma sürecindeki etkililiğini belirlemeye yönelik deneysel çalışmalar yapılabilir.
2. Öğretmen, okul çalışanları, öğrenci, veli ve toplumu içine alan geniş bir örneklem grubuyla öğrencilerin değer kazanımlarıyla ilgili tarama niteliğinde farklı çalışmalar yapılabilir.

3. Değerleri kazanma düzeylerini belirlemeye yönelik farklı ölçme araçları geliştirilebilir.

4. Öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini belirlemeye yönelik çalışmalar, farklı sınıf düzeylerinde yapılabilir.

5. Öğrencilerin değerleri kazanma düzeylerini etkileyen farklı değişkenler araştırılabilir.

6. Değerler eğitiminde etkili uygulamaları belirleyebilmeye yönelik eylem araştırmaları yapılabilir.

EKLER

- EK A- Eskişehir İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzin Belgesi
- EK B- SBDDEÖ'nin Kullanımı İçin Alman Yazılı İzin
- EK C- Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği
- EK D- Öğretmen Görüşme Bilgilendirme ve Yazılı İzin Formu
- EK E- Sosyal Bilgiler Öğretmenleriyle Görüşme Takvimi
- EK F- Öğretmen Görüşme Veri Dökümü Formu
- EK G- Görüşme Kodlama Anahtarı

EK A - ESKİŞEHİR İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ ARAŞTIRMA İZİN BELGESİ

T.C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 42815220/605.01/1155762
Konu: Anket Uygulama Çalışması
İzin Talebi.

29/05/2013

VALİLİK MAKAMINA

İlgi :Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü'nün 24.05.2013 tarih ve 700 – 6139 sayılı yazısı.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Esmâ KAPAN'ın, "Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanan Sorunların Değerlendirilmesi" konulu tez çalışması için Odunpazarı ve Tepebaşı İlçelerine bağlı ek listede adı geçen ortaokul kurumlarında görev yapan 7. sınıf sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilere yönelik anket uygulama çalışması yapmak için izin talebinde bulunulmuş olup, Anket uygulama çalışması "Sosyal Etkinlik İzimleri Değerlendirme Komisyonu" tarafından da konu incelenmiş, öğrencilere yönelik çalışmanın okul ismi ve kişi adı soyadı belirtilmemek kaydıyla uygulanmasında sakınca görülmediği tespit edilmiştir.

Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı Öğrencisi Esmâ KAPAN'ın, Müdürlüğümüz tarafından da tasdik edilen anket uygulaması çalışmasını, Mayıs 2013 – Ocak 2014 tarihleri arasında, ek listede adı geçen ortaokul kurumlarında görev yapan 7. sınıf sosyal bilgiler öğretmenleri ve öğrencilere, okul müdürleri'nin uygun göreceği saatlerde, dersleri aksatmadan gerçekleştirilmesi müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde takdirlerinize arz ederim.

Arif DEDE
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR.
...../05/2013
Günhan YAZAR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Büyükdere Mh. Atatürk Biv. No:247 ESKİŞEHİR
Elektronik Ağ: <http://eskisehir.meb.gov.tr>
e-posta : sinavlar26@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: S.ERDİL
Tel : (0 222) 239 72 00
Faks: (0 222) 239 39 32

EK B – SBDDEÖ’NİN KULLANIMI İÇİN ALINAN YAZILI İZİN

Değerler Eğitimi Ölçeği

ESMA arslan (esmaarslan_2811@hotmail.com) 15.04.2013
Kime: adem.beldag@erdogan.edu.tr

Merhaba hocam. Ben Esmâ Kapan. Sınıf öğretmeniyim, aynı zamanda Anadolu Üniversitesinde Sosyal Bilgiler öğretmenliğinde yüksek lisans yapmaktayım. İzininiz olursa yüksek lisans tezimde doktora çalışmanızda hazırlamış olduğunuz değerler eğitimi ölçeğinizden yararlanmak istiyorum. Cevabınızı bekliyorum. Saygılarımla

DEÖ

abeldag (abeldag@gmail.com) [Kişilere ekle](#) 17.04.2013
Kime: esmaarslan_2811@hotmail.com

Hocam atıfta bulunarak kullanmanızda hiçbir sakınca yok.
iyi çalışmalar.

Yrd.DoçDr. Adem BELDAĞ

EK C - SOSYAL BİLGİLER DERSİ DEĞERLER EĞİTİMİ ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Sizlerin Sosyal Bilgiler programlarında yer alan değerleri kazanım düzeylerinizi belirlemek amacıyla bir araştırma yapmaktayız. I. Bölümde sizlere kişisel bilgileriniz sorulmakta, II. Bölümde de değerler eğitimi ölçeğini samimi bir biçimde doldurmanız istenmektedir.

Öncelikle bu bir sınav değildir. Verdiğiniz bilgiler ve yanıtlarınız dolayısıyla sizlere herhangi bir not verilmeyecektir. Toplanan bilgiler sadece bu araştırmada kullanılacaktır. Anketi dikkatli, özenli ve samimi bir biçimde doldurmanız araştırmada doğru ve güvenilir sonuçlara ulaşmak bakımından oldukça önemlidir.

Yardımlarınız ve sağladığınız katkı için şimdiden teşekkür ederim.

Esma Kapan

Anadolu Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi

I. BÖLÜM: KİŞİSEL BİLGİLER

Aşağıda sizlerin kişisel bilgileri sorulmaktadır. Bırakılan boşluklara yanıtlarınızı yazınız yada size en uygun olan kutucuğa (X) işareti koyarak işaretleyiniz

1. Sınıfınız .....

2. Cinsiyetiniz: ( ) Erkek   ( ) Kız

3. Ailenizin aylık gelir durumu nedir?

- ( ) 0-500 TL
- ( ) 501-750 TL
- ( ) 751-1000 TL
- ( ) 1001-1500 TL
- ( ) 1500 TL'den fazla

4. Annenizin öğrenim düzeyi nedir?

- Hiç okula gitmemiş
 Okula bir süre gitmiş ama mezun olamamış.
 İlkokul
 Ortaokul
 Lise
 Üniversite
 Diğer (Lütfen belirtiniz) ____

5. Babanızın öğrenim düzeyi nedir?

- Hiç okula gitmemiş
 Okula bir süre gitmiş ama mezun olamamış.
 ilkokul
 Ortaokul
 Lise
 Üniversite
 Diğer (Lütfen belirtiniz) ____

6. 1.Dönem Sosyal Bilgiler dersi başarı notunuz nedir?

- 1
 2
 3
 4
 5

II. BÖLÜM: SOSYAL BİLGİLER DERSİ DEĞERLER EĞİTİMİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda değerler eğitimi ölçeğinde toplam 35 tane ifade yer almaktadır. Her ifadeyi dikkatlice okuyunuz. İfadelerin yanında 5 tane kutucuk halinde, ifade hakkındaki düşüncenizi ölçmeye yönelik kısım yer almaktadır. Bu ifadeler, “kesinlikle katılmıyorum”dan “tamamen katılıyorum” a kadar aşamalı olarak sıralanmıştır. Sağ tarafta yer alan bu seçeneklerden size en uygun olan kutucuğa (X) işareti koyarak işaretleyiniz.

EK C - Devamı

Değerli Öğrenciler; Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz. İfadeler hakkındaki düşüncelerinizi beş kutucuktan birine (X) şeklinde işaretleyiniz. Lütfen bir ifade için bir tane işaretleme yapınız.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Vatan toprağı için savaşmak anlamsızdır.	( )	( )	( )	( )	( )
2	Ortak sorunlarımızı bir araya gelerek çözmeliyiz.	( )	( )	( )	( )	( )
3	Yakın arkadaşımız da olsa haksız olduklarında uyarmalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
4	Deneylerden sonra, öğrendiklerimizi açıklamak bize zevk verir.	( )	( )	( )	( )	( )
5	Bu ülkenin vatandaşı olduğumuz için gurur duymalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
6	Arkadaşlarımızın kavga etmesi beni üzer.	( )	( )	( )	( )	( )
7	Farklı kültürlerin tarihi eserlerini de korumalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
8	Bilimsel içerikli sergiler gezilmelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
9	Arkadaşlarımızın düşüncelerine katılmasak bile onları sonuna kadar dinlemeliyiz.	( )	( )	( )	( )	( )
10	Sonuçları olumsuz olsa bile doğruları söylemeliyiz.	( )	( )	( )	( )	( )
11	Tarihi eserleri gezmek insana huzur verir.	( )	( )	( )	( )	( )
12	Milli bayramlar bize vatanın önemini hatırlatır.	( )	( )	( )	( )	( )
13	Bir olaya etki eden etmenleri araştırmalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
14	Tarihi eserler, görüntü kirliliğine neden olmaktadır.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Sözlerimiz ve davranışlarımız birbiriyle tutarlı olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
16	Günümüzde vatanın önemi kalmamıştır.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Kantin kuyruğunda sıra beklenmelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Barış yanlısı ülkeler daha huzurludur.	( )	( )	( )	( )	( )
19	Doğa olaylarının nasıl oluştuğunu öğrenmek isteriz.	( )	( )	( )	( )	( )
20	Küçükler, büyüklerle saygı göstermelidir.	( )	( )	( )	( )	( )
21	Zor durumda kalırsam hırsızlık yaparım.	( )	( )	( )	( )	( )
22	Vatanını seven kişi, işini en iyi yapan kişidir.	( )	( )	( )	( )	( )
23	Öğrendiklerimizle ilgili deney yapmalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
24	Arkadaşlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesine yardımcı olunmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
25	Adaletin olmadığı yerde huzursuzluk(kargaşa) vardır.	( )	( )	( )	( )	( )
26	Çevremizdeki her şey düzenli olmalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
27	İnsanlar düşüncelerini kendilerine saklamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
28	Çevremizdeki doğa olaylarını sorgulamalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
29	Kimse doğruluktan ayrılmamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
30	Sınıfta alınan kararlar sınıftaki çoğunluğun görüşünü kapsamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
31	Arkadaşlık ilişkileri, birbirine saygılı olmayı gerektirir.	( )	( )	( )	( )	( )
32	Bütün insanlar barış içinde yaşamalıdır.	( )	( )	( )	( )	( )
33	Vatan toprağı bizim için değerlidir.	( )	( )	( )	( )	( )
34	Bulduğumuz değerli eşyaları sahiplerine ulaştırmaya çalışmalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )
35	Öğrendiklerimizi günlük hayatta uygulamalıyız.	( )	( )	( )	( )	( )

EK D - ÖĞRETMEN GÖRÜŞME BİLGİLENDİRME VE YAZILI İZİN FORMU

Değerli meslektaşım,

Anadolu Üniversitesi'nde "7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerleri Kazanma Durumlarının İncelenmesi" isimli yüksek lisans tez çalışmasını yapmaktayım. Bu amaçla araştırma kapsamında; 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki verilen değerleri (farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma, barış) kazanma düzeylerini belirlemek için Beldağ (2012) tarafından hazırlanan "Sosyal Bilgiler Dersi Değerler Eğitimi Ölçeği" uygulanacaktır. Bunun yanı sıra, 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerine ve değer kazanmalarını etkileyen faktörlere ilişkin siz sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden yararlanmak istiyorum.

Araştırmaya gönüllü katılımınız benim için önemli. Görüşmeler sırasında sizin için bir sakıncası yoksa ses kayıt cihazı kullanacağım. Araştırma sürecinin herhangi bir bölümünde kayıtları dinleyebilir, görüşme dökümlerini gözden geçirebilir ve istediğiniz zaman araştırmadan çekilebilirsiniz. Araştırma sonunda ulaşılabilecek bilgiler bilimsel amaçlı olarak yalnızca bu araştırmada kullanılacaktır. Sizin ve öğrencilerinizin gerçek isimleri araştırma raporunda belirtilmeyecek, bunun yerine kod isimler kullanılacaktır. Görüşmede istediğiniz zaman soruları tekrarlayabilir ya da yeterince açık bulmadığınız sorular için açıklama yapabilirim.

Bu araştırmaya gönüllü olarak katıldığınız ve vereceğiniz bilgiler için teşekkür ediyorum.

Öğretmen

.....
Tarih:

İmza:

Araştırmacı

Esmâ KAPAN
Yüksek Lisans Öğrencisi
Sınıf Öğretmeni

E- posta: esmaarslan_2811@hotmail.com

Tel: 0 506 316 38 46

EK D - Devamı

GÖRÜŞME SORULARI

Çalıştığınız Okul:

Meslekteki Kıdeminiz:

- 1) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ile ilgili neler düşünüyorsunuz?
- 2) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?
  - a) Okul içinde etkili olan faktörler nelerdir?
  - b) Okul dışında etkili olan faktörler nelerdir?
- 3) 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan hangi değerleri daha kolay, hangi değerleri daha zor kazandığını düşünüyorsunuz?
- 4) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?
- 5) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları sürecinde yaşanan sorunların önüne nasıl geçilebilir? Önerileriniz nelerdir?

**EK E - SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİYLE GÖRÜŞME
TAKVİMİ**

Görüşme No	Kod İsim	Görüşme Tarihi	Görüşme Saati
1	Ö-1	13.06.2013	10:50
2	Ö-2	13.06.2013	12:30
3	Ö-3	20.06.2013	12:30
4	Ö-4	20.06.2013	13:00
5	Ö-5	20.06.2013	11:15
6	Ö-6	11.09.2013	11:30
7	Ö-7	11.09.2013	13:00
8	Ö-8	12.09.2013	12:40
9	Ö-9	18.09.2013	12:30
10	Ö-10	19.09.2013	12:45
11	Ö-11	27.09.2013	15:30
12	Ö-12	27.09.2013	12:30
13	Ö-13	27.09.2013	16:00
14	Ö-14	01.10.2013	13:00
15	Ö-15	02.10.2013	13:00
16	Ö-16	26.11.2013	13:00
17	Ö-17	26.11.2013	15:45
18	Ö-18	27.11.2013	12:45

EK F - ÖĞRETMEN GÖRÜŞME VERİ DÖKÜMÜ FORMU

131

GÖRÜŞME FORMU

Yer	: Kütüphane	Görüşme No	: 7
Tarih	: 11.09.2013	Sayfa No	: 1
Saat	: 13: 00		
Görüşülen Kişi	: Ö-7		
Görüşmeci	: Esmâ KAPAN		
BETİMSEL İNDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU
	1	1) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeyleri ile ilgili neler düşünüyorsunuz?	
	2		
	3	Şimdi bizim eğitimimizin genel olarak belki de en büyük eksikliği; çocuklarımıza belli değerleri kazandırılmaması. Yani sadece akademik başarı ön plana alındığı için, değerler konusunda eksikiz. Ailelerde de maalesef özellikle son dönemde bu konuda u ben çok da umutlu değilim.	
	4		
	5	Yani bu konuyu ciddiyetle ele almamız gerekirken, biz daha ziyade hepimiz şeye özellikle akademik başarıya yöneliyoruz. Değerleri unutuyoruz. Bence çok da fazla yerleştirebildiğimize inanmıyorum ben.	
	6		
	7	2) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?	
	8		
	9	a)Okul içinde etkili olan faktörler nelerdir?	
	10		
	11	b)Okul dışında etkili olan faktörler nelerdir?	
	12		
	13	İn dediğim gibi okuldaki en büyük özellikle bizim gibi merkezi okullarda biraz hani üst düzey u ekonomik durumu olan velilerin öğrencilerinin baş hedefi akademik başarı. Yani değerlere çok da ne aileler, ne de sistem u önem vermiyor. Dolayısı ile bizden beklenen daha ziyade Sosyal Bilgiler eğitiminde, çocuklara ne kadar Sosyal Bilgilerle ilgili test çözdürdüğümüz. Efendime şöyleyim işte ne kadar Sosyal Bilgilerdeki kazanımları kazandırdığımızla alakalı. İn yani o yüzden çok da değerler eğitimine öğretmenlerin de indiğine inanmıyorum işin aslı bu yani. Biz u görüntüyü kurtarıyoruz hepimiz. Ben öyle düşünüyorum yani. Hepimiz görüntü kurtarıyoruz ama yine de birçok öğretmen arkadaşım şunu yapıyor: en azından hani bu şekilde bire bir her bir değerim üzerine değil de, genel olarak hani iyi insan olma üzerinde duruyorlar. Özellikle kendi sınıf öğretmenleri oldukları sınıflarda bu değerlerin yerleşmesi için çalıştıklarına inanıyorum. Ama bu tamamen dediğim gibi öğretmenin bireysel çabası. Yani ben u herhangi bir programın da çok etkili olduğuna inanmıyorum.	
	14		
	15		
	16		
	17		
	18		
	19		
	20		
	21		
	22		
	23		
	24		
	25	Peki, okul dışında etkili olan faktörler neler bunlar?	
SAYFA YORUMU:			
BETİMSEL İNDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU

GÖRÜŞME FORMU

Yer	: Kütüphane	Görüşme No	: 7
Tarih	: 11.09.2013	Sayfa No	: 2
Saat	: 13: 00		
Görüşülen Kişi	: Ö-7		
Görüşmeci	: Esmâ KAPAN		
BETİMSEL İNDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU
	26	Okul dışı zaten tamamen u farklı ve o yani zorluklarla dolu diye düşünüyorum. Şimdi	
	27	biliyorsunuz sosyal paylaşım ortamları var yani işte facebooktan tutun da twittera kadar.	
	28	Bunlarda değerler değil de, başka şeyler paylaşılıyor. Ben öyle algılıyorum. Yani internet zaten	
	29	her türlü bilgiye kötü ya da iyi fark etmeden ulaşmanı sağladığı için. Öğrencilerin bunu çok da	
	30	dikkate aldığına inanmıyorum. Zaten öğrencilerin odaklandıkları akademik başarı dışında	
	31	bilgisayar oyunları falan. Yani bu tür şeylere çok da fazla şey yapmıyorlar. Ailelerde u	
	32	çocukların geleceğini ekonomik olarak görüyorlar. Yani istikbalde bir branş işte bir ne bileyim	
	33	hani eğitimleri olsun, bir meslekleri olsun, çok para kazansın, cerrah olsun şu olsun bu olsun;	
	34	ama iyi insan olsun olmasın çok da önemli değil gibi geliyor bana. İu yani bunu çok dikkate alan	
	35	veli var mı? İnanmıyorum yani çok fazla olduğuna. Hani şu ana kadar benden hiçbir veli 'şu	
	36	çocuklarda şu değer eksik mi?' diye sormadı. Yani notunu sordu. Efendime söyleyim akademik	
	37	başarısı için daha ne gerektiğini sordu. Hiç bir tanesi daha iyi insan olur mu diye sormadı. O	
	38	yüzden ben inanmıyorum bu şeye yani. Kusura bakmayın biraz belki de sizin yüksek lisans	
	39	konunuza ters ama ben öyle görüyorum.	
	40	Hocam ters diye bir şey yok. Herkes bütün öğretmenler görüşlerini söylemekte özgür.	
	41	3) 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan hangi değerleri	
	42	daha kolay, hangi değerleri daha zor kazandığını düşünüyorsunuz?	
	43	Valla u paylaşım ile ilgili olanların daha kolay kazanılması lazım. Öyle düşünürsünüz ama	
	44	bence en çok paylaşım ile ilgili olanlarda zorlanıyoruz. Çünkü u genel olarak yani çağımız ve	
	45	sistem insanları bencil olmaya, benmerkezci olmaya itiyor diye düşünüyorum. Dolayısı ile	
	46	paylaşım ile ilgili olanların kolay yerleşmediğine inanıyorum.	
	47	Kolay olanlar peki?	
	48	Kolay olanlar daha ziyade hani u bireysel olarak kazanılabilecek olanlar. Yani isim olarak hani	
	49	siz hangi değerlerle ilgili olarak düşündüyseniz?	
	50	7.sınıf.	
SAYFA YORUMU:			
BETİMSEL İNDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU

GÖRÜŞME FORMU

Yer	: Kütüphane	Görüşme No	: 7
Tarih	: 11.09.2013	Sayfa No	: 3
Saat	: 13: 00		
Görüşülen Kişi	: Ö-7		
Görüşmeci	: Esma KAPAN		
BETİMSEL INDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU
	51	Yani belki belki estetik, hani bilimsellik bunlar belki. Adil olmanın kolay olduğunu sanmıyorum	
	52	çünkü pek adalet yok. Bilimselliğin, estetiğin daha kolay olduğunu düşünüyorum. Bide bu	
	53	vatanseverlik var ama ben bu vatanseverlikle ilgili şunu söyleyeceğim. Yani bizdeki	
	54	vatanseverlik tamamen sloganik tarzda ve bazda. Yani u vatanseverlik duygusunu besleyen	
	55	başka değerlerin göz ardı edildiğini düşünüyorum. Yani iş paylaşma gelmece ya da kendinden	
	56	vermeye gelince insanlar yan çiziyorlar. Ama iş işte u ne bileyim gösteri yapmak ya da slogan	
	57	atmak istediğimde herkes atıyor yani. İşim aslı ben burada çok böyle u şey görmüyorum	
	58	vatanseverliği yani. Onu kastediyorum.	
	59	Yani vatanseverliğin kazandırılması da zor mu diyorsunuz sizce 7. sınıfta?	
	60	Esasında kazandırılabilir; çünkü bizim dersimizin amacı zaten vatanseverlik. Konularımızla ilgili	
	61	şey yapıyoruz. Hani böyle tabiri caizse gaz verme kısmında iyiyiz. Veriyoruz yani çocuk o	
	62	konuda yani biraz kaba oldu belki ama. Hani çocuğa işte tarihle ilgili konularda şey veriyoruz	
	63	ama gerçekte vatanseverliğin diğer boyutlarını ne kadar kazandırıyoruz? Yani vatanseverlik	
	64	dediğimizde sadece kuru, işte milliyetçi duygular ön planda olmamalı diye düşünüyorum. Aynı	
	65	zamanda bizler birer dünya vatandaşıyız. Daha paylaşımcı olmalı. İnsanlara daha hoşgörülü ile	
	66	yaklaşmaya çok da fazla göstermiyoruz gibi geliyor bana. Farklılıklara da saygı mesela hiç, u	
	67	bizim toplumumuzda pek olan bir şey değil.	
	68	4) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları	
	69	sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşıyorsunuz?	
	70	Yani bizim Sosyal Bilgiler dersindeki en büyük eksikliği; konuların çok fazla olması bu değerler	
	71	kısımında da böyle, vaktimizin az olması. Yani bunları, akademik işte eğitimi nerde bırakıp da	
	72	işte bu tür değerler eğitime geçeceğiz ya da ona vakit ayıracağız? O çok zor. Onu yapamıyoruz	
	73	kolay kolay yani. Çok zorlanıyoruz o konuda diye düşünüyorum.	
	74	5) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri kazanmaları	
	75	sürecinde yaşanan sorunların önüne nasıl geçilebilir? Önerileriniz nelerdir?	
SAYFA YORUMU:			
BETİMSEL INDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU

Yer	: Kütüphane	Görüşme No	: 7
Tarih	: 11.09.2013	Sayfa No	: 4
Saat	: 13: 00		
Görüşülen Kişi	: Ö-7		
Görüşmeci	: Esmâ KAPAN		
BETİMSEL İNDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU
	76	nelerdir?	
	77	Yani programların u yapılmasından ziyade onlar için belki de ayrı bir zaman ayırmak gerekir.	
	78	Sadece kendi dersim için kullanmıyorum. Yani bu tür u değerler bütün derslerde ön plana	
	79	çıkartılmalı. Bunun için ayrı bir zaman olmalı. Bizim eğitim sistemimizde de eksik olan,	
	80	okullarımızda işte yani yetersizliğimiz var biliyorsunuz. Hem derslik yetersizliğimiz var, vakit	
	81	yetersizliğimiz var. Onların önüne geçmeli. Yani çocuklarla bu konuları paylaşabilmeliyiz.	
	82	Paylaşamıyoruz çok fazla.	
	83	Paylaşım az diyorsunuz.	
	84	Kesimlikle. Yani öğrenci öğretmen diyalogu daha fazla olmalı ve paylaşabilmeliyiz. Paylaşım	
	85	için de bir zaman gerekiyor. Birlikte olmak gerekiyor. Yani o yok bizde. Hele bizim gibi	
	86	okullarda bir de şey var mı işte servisle çocuklar gelip gidiyor genelde. İşte çıkan hemen ya	
	87	dershanesi oluyor, ya evi oluyor yani gidecek. Yani ayrı bir vakitte oturalım da konuşalım	
	88	yapamıyoruz yani. Çok eksik. Bence zaman, vakit.	
	89		
	90		
	91		
	92		
	93		
	94		
	95		
	96		
	97		
	98		
	99		
	100		
SAYFA YORUMU:			
BETİMSEL İNDEKS	SAT	BETİMSEL VERİ	GORUŞMECI YORUMU

EK G - GÖRÜŞME KODLAMA ANAHTARI

1) Öğrencilerinizin 7.sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri kazanma düzeyleri ile ilgili neler düşünüyorsunuz?

- a) Yeterliydi
- b) Yeterli değildi
- c) Kısmen yeterliydi

2) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri kazanma düzeylerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

- a) Okul içinde etkili olan faktörler nelerdir?
- b) Okul dışında etkili olan faktörler nelerdir?

a) Okul içinde

- a.1. Öğretmenler etkilidir
- a.2. Öğrenciler etkilidir
- a.3. Okul etkilidir
- a.4. Okul arkadaşları etkilidir

b) Okul dışında

- b.1. Ailenin yapısı etkilidir
- b.2. Çevre etkilidir
- b.3. Kitle iletişim araçları etkilidir

3) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan hangi değerleri daha kolay, hangi değerleri daha zor kazandığını düşünüyorsunuz?

- a) Kolay kazanılıyor
  - a.1. Farklılıklara saygı
  - a.2. Bilimsellik

- a.3. Estetik
- a.4. Dürüstlük
- a.5. Adil olma
- a.6. Barış
- a.7. Vatanseverlik
- a.8. Dostluk
- a.9. Hoşgörü
- a.10. Sorumluluk

b) Zor kazanılıyor

- b.1. Farklılıklara saygı
- b.2. Bilimsellik
- b.3. Estetik
- b.4. Dürüstlük
- b.5. Adil olma
- b.6. Barış
- b.7. Vatanseverlik
- b.8. Temizlik
- b.9. Özdenetim
- b.10. Birbirlerine saygı
- b.11. Sorumluluk

c) Kısmen zor kazanılıyor

- c.1. Farklılıklara saygı
- c.2. Dürüstlük
- c.3. Barış
- c.4. Vatanseverlik
- c.5. Temizlik

4) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerleri kazanım sürecinde ne gibi sorunlarla karşılaşılıyorsunuz?

a) Aile kaynaklı sorunlar

a.1. Çocuklarının değer kazanımını evde desteklememeleri

a.2. Doğru model olmadıklarından, öğrencilerin okulda kazandırılmak istenen değerlerle ilgili çatışma yaşamaları

a.3. Akademik başarı beklentilerinin öğrenci üstünde baskı oluşturması

a.4. Ailevi problemler

a.5. Çocuklarına sorumluluk yüklememeleri

b) Öğrenci kaynaklı sorunlar

b.1. Öğrencilerin değerleri bilmesi; ancak davranışa dönüştürememesi

b.2. Empati kuramayıp hep kendilerini haklı görmeleri

b.3. Teknolojiye bağımlı hale gelerek yanlış modeller edinmeleri

b.4. Derslere karşı olumsuz tutum sergilemeleri

b.5. Değer kazanım sürecine ilgisizlikleri

b.6. Kitap okuma alışkanlıklarının olmaması

c) Eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlar

c.1. Program yoğunluğundan değerler eğitimine yeterince vakit ayrılamaması

c.2. Sınıfların kalabalık olması

c.3. Yanlış davranışlara herhangi bir yaptırım uygulanamaması

c.4. Öğretmene duyulan saygının azalması

c.5. Öğretmenlerin çalışma alanlarının az olması

c.6. Programda değerler eğitimine gereken önemin verilmemesi

c.7. Okulların teknolojik koşullarının yetersiz olması

d) Çevre kaynaklı sorunlar

d.1. Öğrencilerin çevresindeki modellerle, okulda öğretilen değerlerin çatışması

d.2. Kitle iletişim araçlarının çocuklara kötü örnek oluşturması

d.3. Toplumda kültürel yozlaşmanın baş göstermesi

d.4. Değerlerin yaşama geçirilmesinde toplum olarak sıkıntı yaşanması

e) Öğretmen kaynaklı sorunlar

e.1. Değer kazandırma sürecinde öğrencilere karşı ortak bir tutum sergileyememeleri

e.2. Öğrencilere sık sık sözlü uyarılarda bulunmaları

e.3. Branş öğretmenlerinin ilkökul öğretmenine göre öğrenci üzerindeki etkisinin daha az olması

e.4. Velilerle yaşadıkları iletişim kopuklukları

5) 7.sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki değerleri kazanmaları sürecinde karşılaştığınız sorunların önüne nasıl geçilebilir? Önerileriniz nelerdir?

a) Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimine katkı sağlamalı

a.1. 7. Sınıf programı değişmeli.

a.2. Ders saati arttırılmalı.

a.3. Değerler, bütün derslerde ön plana çıkarılmalı.

a.4. Okulların fiziki şartları geliştirilmeli.

a.5. Medya okuryazarlığı dersi konmalı.

a.6. Değerler eğitimi için ayrı bir zaman dilimi oluşturulmalı.

- a.7. Okuma saati konulmalı.
- a.8. Sınıf mevcutları azaltılmalı.
- b) Aileler değerler eğitimi konusunda bilinçli olmalı
  - b.1. Çocuklarına doğru model olmalılar
  - b.2. Okulda kazandırılan değerleri evde desteklemeliler
  - b.3. Çocukları okula gitmeden önce onlara bazı değerleri kazandırmalılar.
  - b.4. Çocuklarına görev ve sorumluluk vermeliler.
  - b.5. İnterneti kısıtlamalılar.
- c) Değerler eğitiminde, etkili bir devlet politikası olmalı
  - c.1. Aile eğitimleri arttırılmalı.
  - c.2. Üniversiteler milli eğitim kurumlarını desteklemeli ve yardımcı olmalı.
  - c.3. Görsel basının daha dikkatli davranması sağlanmalı.
  - c.4. Devlet görevlileri, topluma örnek davranışlar sergilemeli.
- d) Öğretmenler, değerler eğitiminde tutum ve davranışlarına dikkat etmeli.
  - d.1. Öğrencileriyle iletişimlerini arttırmalılar.
  - d.2. Öğrencilerine yol gösterici olmalılar.
  - d.3. Değerler konusunda gösterdikleri örnekler doğru ve güzel olmalı.
  - d.4. Öğrencilerine doğru model olmalılar.
  - d.5. Öğrencilere dönüt vermeliler.
  - d.6. Tüm branş öğretmenleri, değerler eğitimine gereken önemi vermeli.
  - d.7. Öğretmenler, öğrencilere karşı değer kazanım sürecinde ortak bir tutum sergilemeliler
    - d.8. Öğrencilere sabırla yaklaşmalılar.
    - d.9. Öğrencilere ceza vermemeliler.
- e) Okul yönetimi, değerler eğitimine katkı sağlamalı.
  - e.1. Okul-aile iş birliği sağlanmalı.
  - e.2. Okullarda görsellerin bolca kullanıldığı çalışmalar yapılmalı.
  - e.3. Okullar, değerler eğitimine aktif katılımı sağlamalı.
  - e.4. Rehberlik servisleri değerler eğitimi konusunda ailelere eğitim vermeli.
- f) Çevre, öğrenciye kötü model olmamalı

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin dıyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akbaş, O.(2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretime. B. Tay ve A. Öcal, (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretime* (335-360). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değerler eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini bilişsel düzeyde kazanmalarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Astill, B.R., Feather, N.T. ve Keeves, J.P. (2002). A multilevel analysis of the effects of parents, teachers and schools on student values. *Social Psychology Education*. 5, 345-363.
- Bacanlı, H. (2003). *Gelişim ve öğrenme (7.baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H. (2006). *Dıyuşsal davranış eğitimi (3.baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balat, G. U.(2004). Çocuklar ve değerler eğitimi. *Çoluk Çocuk Dergisi*. Sayı:45, 18-20.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler (6. baskı)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Balcı, F.A. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değerler eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 195-213.
- Barth, J.L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretime*. Ankara: YÖK Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.

- Beldağ, A. (2012). *İlköğretim yedinci sınıf sosyal bilgiler dersindeki değerlerin kazanılma düzeyinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Erzurum ili örneği)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Creswell, W. J. ve Plano Clark, V.L.(2014). *Karma yöntem araştırmaları: Tasarımı ve yürütülmesi*. Y. Dede ve S.B. Demir, (Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık
- Çelik, F. (2010). *5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Deveci, H. ve Dal, S. (2008). Primary school teachers' opinions on the efficacy of social studies program in value gain. *Humanity & Social Sciences Journal*, 3(1), 1-11.
- Deveci, H., Karadağ, R., Yılmaz, F. (2008). İlköğretim öğrencilerinin şiddet algıları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (24), 351-368.
- Deveci, H. ve Ay, T. S. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 167–181.
- Doğanay A. (2002). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek, (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (15-46). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Eğitim Yönetimi*, 10 (39), 356 – 383.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Doğanay, A. (2009). Değerler eğitimi. C. Öztürk, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: Demokratik vatandaşlık eğitimi* (225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Edwards, J. (1996). Planning for values education in the school curriculum. In J. M. Halstead and M. J. Taylor (Eds). *Values education and education in values*. (p. 167 -179). London and New York: Routledge Palmer.

- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (1), 79-96.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). *Karakter eğitimi* (1.baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ercan, İ. (2001). *İlköğretim sosyal bilgiler programlarında ulusal ve evrensel değerler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 55-72.
- Erden, M. (Tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2003). *Gelişim ve öğrenme* (12. baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Fidan, N.K. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi: nitel bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*.6 (3), 361-388.
- Finck, C., Hansen, C. ve Jensen, J. (2003). *Improving student achievement through character education. Chicago, Illionis: Master of Arts Action Research Project, Saint Xavier University&IRI/Skylight Professional, Field-Based Masters Program (SO 034560, ED 477 142)*.
- Gay, L. R. (1987). *Educational research competencies for analysis and application*. (Third edition). London: Merrill Publishing Company.
- Gömleksiz, M. N., Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Golzar, F. A. (2006). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk Ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gültekin, F. (2007). *Tarih I dersinde işe koşulabilecek değer öğretiminin yeni yaklaşımlarının öğrencilerin "hoşgörü" değeri anlayışlarının gelişimine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gültekin, M. (2008). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı. Ş. Yaşar, (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (57-78). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Halstead, J. M. (1996). Values and values education in schools. J. M. Halstead and M. J. Taylor (Eds). In *Values education and education in values*. (p. 3-14). London and New York: Routledge Falmer.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-203.
- İşcan, D.C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kalan, Ö.G. (2010). Reklamda çocuğun toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında konumlandırılışı: 'Kinder' reklam filmleri üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, Sayı 38.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 187, 138-145.
- Kan, Ç. (2012). A.B.D ve Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 663-672.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi (23.baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıçoğlu, G. (2009). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi (3-16)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kuş, D. (2009). *İlköğretim programlarının, örtük programın ve okul dışı etmenlerin değerleri kazandırma etkililiğinin 8. sınıf ilköğretim öğrencilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- McCoy, P. (2011). *Urban youth culture: finding engagement in city school spaces by listening to youths' education values*. (Doktora tezi, New York University). Erişim Tarihi: 4 Eylül 2014, Pro Quest Dissertations and Thesis, UMI Number 3454480.
- Miles, M. B. ve Huberman, A.M.(1994). *Qualitative Data Analysis*. Second edition.

- London: Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2012). *İlköğretim 6.sınıf sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı (2.baskı)*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2012). *İlköğretim 7.sınıf sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı (1.baskı)*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi 6,7. ve 8. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72> adresinden 23.09.2013 tarihinde alınmıştır.
- Memişoğlu, H. (2012). İlköğretim 4-5 sosyal bilgiler ders programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 66-81.
- Owens, V. (2005). Values disparity and academic achievement among ugandan adolescents. *Journal of Beliefs and Values*, 26(3), 311-315.
- Öksüz, Y. (2011). 11-12 yaş çocuklarının değerleri kazanım düzeylerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılması: samsun-lancashire örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 4(2), 61-78.
- Özdemir, S. M. (2012). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve öğretmen yeterlilikleri. M. Safran, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi (17-48)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi (1-31)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2011). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi. C. Öztürk, (Ed.), *Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programları (1-40)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2011), *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller (4.baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ryan, K. (1993). Mining the values in the curriculum. *Educational Leadership*. 51(3), 16-18.
- Ryan, K. and Bohlin, K. E. (1999). *Building character in schools: Practical ways to*

- bring moral instruction to life.* (1st ed.). San Francisco: Jossey–Bass Publishers.
- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal, (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi (1-19)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik değerlerin kazanımı sürecinde örtük program: Düşük ve yüksek okul yaşam kalitesine sahip iki ilköğretim okulunda nitel bir çalışma*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Seefeldt, C. (1989). *Social studies for the preschool-primary child*. (3rd ed.). Columbus, Ohio: Merrill Publishing Company.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya (12.baskı)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research: A practical handbook*. (3rd ed.). Los Angeles, Calif. : SAGE.
- Simmons, C. (1999). A comparative study of educational and cultural determinants of adolescent values. *Journal of Beliefs & Values*, 20 (2), 208-218.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmenlik kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının amaçları, ilkeleri ve temel özellikleri. G. Can, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi (15-39)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Sunal, C. S. ve Haas, M. E. (2002). *Social studies for the elementary and middle grades a constructivist approach*. Boston: Allyn and Bacon.
- Şahin, H.K. (2010). *İlköğretim okullarında sosyal bilgiler dersini yürüten 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin kazandırılmasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Taştan, N. (2004). *Çatışma çözme ve akran arabuluculuğu eğitimi programlarının ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin çatışma çözme ve akran arabuluculuğu becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Taylor, M. J. (1996). Voicing their values: pupils' moral and cultural experience. J. M. Halstead and M. J. Taylor (Eds). In *Values education and education in values*. (p.121-142). London and New York: Routledge Falmer.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2001). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet, (Ed.), *Konu alanı ders kitabı incelemesi* (1-31). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Thompson, G. W. (2002). *The effects of character education on student behavior*. Ph.D Thesis, East Tennessee State University.
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional knowledge in values education. *Teaching and Teacher Education: An International Journal of Research and Studies*, (24) 7, 1791-798.
<http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:263611/FULLTEXT01.pdf>
adresinden 08.05.2014 tarihinde alınmıştır.
- Tirri, K., Husu, J. (2007). Developing whole school pedagogical values- a case of going through the ethos of “good schooling “. *Teaching and Teacher Education*, 23 (4), 390-401.
- Titus, D.N. (1994). *Values Education In American Secondary Schools*. Kutztown University Education Conference. September 16. Eric No: ED 381423.
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). Okul hayatında ver olan ve olması düşünölen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 227-259.
- Turner, T. N. (1999). *Essentials of elementary social studies*. (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Türk Dil Kurumu. (2013). *Büyük Türkçe sözlük*. <http://tdk.gov.tr> adresinden 8 Kasım 2013 tarihinde edinilmiştir.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 6 (24),

543-559.

- Uçar, S. (2009). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Varış, F. (1998). *Eğitim bilimine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Varol, Ç. (2013). *Sosyal bilgiler derslerindeki değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Welton, D.A. and Mallan, J.T. (1999). *Children and their world: strategies for teaching social studies*. (6th ed.). Boston: Houghton Mifflin Company.
- Whitney, I. B. (1986). *The status of values education in the middle and junior high schools of Tennessee* (Doktora tezi, Tennessee State University). Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2014, Pro Quest Dissertations and Thesis, Order Number 8802627.
- Witherspoon, W. A. (2007). *Character education: determining barriers to implementation*. (Yayınlanmamış doktora tezi, George Fox University). Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2014, Pro Quest Dissertation and Thesis, UMI Number 3292161.
- Yalar, T. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Yaşar, Ş. (2005). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve öğretimi. *Eğitimde yansımalar: VIII yeni ilköğretim programlarını değerlendirme sempozyumu* içinde (329-342). Kayseri.
- Yel, S. ve Aladağ, S. (2012). Sosyal bilgilerde değerlerin öğretimi. M. Safran, (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* (119-150). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (2), 65-84.
- Yeşilyurt, E. ve Kurt, İ.(2012). Değerleri kazandırmasındaki etkililik açısından resmi ve örtük program ile okul dışı etmenlerin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7 (4), 3253-3272.
- Yıldırım, K. (2009). Values education experiences of turkish class teachers: a

- phenomeonological approach. *Eurasian Journal of Educational Research*, 35, 165-184.
- Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Genişletilmiş 9. baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, S.A. (2007). Sosyal öğrenme teorisi açısından medya ve çocuk suçluluğu. 4. *Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*, Vol. I, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 117-126.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. Sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2011). Lise tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi konusundaki görüşleri. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (20): 117-124.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzunda yer alan etkinliklerin değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 49-73.
- Zarrillo, J. J. (2004). *Teaching elementary social studies principles and applications*. (2nd ed.). New Jersey: Prentice Hall.